magazin istoric

ANUL VII Nr. 12 (81) DECEMBRIE 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 12 (81)
decembrie 1973

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Miniaturi ale unor documente, bogat ornamentate, aflate în fondurile Arhivelor Statului, din Bucureşti. Sus: finalul unui hrisov datat 6 iunie 1805; jos: „Dreptatea" şi „Înţelepciunea", două miniaturi de pe un document datat 5 noiembrie 1804 **(Arhivele — glasul strămoşilor peste vremuri,** p. 67**)**

② Francisc Rákóczi II în viziunea lui Benczur Gyula. Pictură expusă la Muzeul de Artă al R.S. România **(Tiraniile ce au avut de suferit „nimeni n-ar şti să le descrie",** p. 62**)**

③ Cu multe decenii în urmă, un strămoş al locuitorilor din Starchiojd-Prahova venea la domnitorul **Alexandru Moruzi** să-şi caute dreptatea. Pictură aflată în fondurile Muzeului de Artă al R.S. România

④ Stăpînirea localnicilor asupra acestei comune este întărită şi de un document din vremea domniei lui Matei Basarab. Urmaşii moşnenilor şi-au făurit o nouă şi frumoasă aşezare **(Un proces ţărănesc care a durat un secol şi jumătate,** p. 46**)**

Redacţia revistei **Magazin istoric** urează tuturor cititorilor şi colaboratorilor săi LA MULŢI ANI!

SUMAR

Acum 26 ani: proclamarea republicii: ARON PETRIC 2
Cronica în piatră de la Adamclisi: RADU VULPE 6
13 decembrie 1918 — în ziua de roşie amintire: ŞTEFAN FLORIAN 14
Un veac de la moartea exploratorului englez David Livingstone. Asaltul petelor albe de pe continentul negru: DOINA MOTAŞ 25
1909-1912 —afacerea tramvaielor: I. CONSTANTINESCU, I. DRAGOMIRESCU 38
Un proces ţărănesc care a durat un secol şi jumătate: GH. ZĂHĂRĂCHESCU 46
Gînduri pentru 1974: CRISTIAN POPIŞTEANU 52
Anul 1848 în Europa: poporul suveran va domni la Schönbrunn...: RADU I. VASILE 54
Carol Popp de Szathmary — primul fotoreporter de război?: C. SĂVULESCU .. 60
Ecourile răscoalei curuţilor în ţările române: PAUL CERNOVODEANU 62
Arhivele — glasul strămoşilor peste vremuri: GHEORGHE TITILEANU, **directorul general al Arhivelor Statului — interviu de** VASILE ŞIMANDAN 67
Hatişerifûl **de la Gülhane:** TUDOR MATEESCU 70
Un general ocolit de marile bătălii şi un teoretician care scrie pentru posteritate — Carl von Clausewitz: PETRU NĂVODARU 73
Amintiri din învolburatul an 1919: GHEORGHE ZAHARIA 80
Machiajul se schimbă protagoniştii rămîn aceiaşi: GELU URECHE, VALERIU BUDURU 82

● **Zîmbete din cronici...51** ● **Concursul** Magazin istoric: **Nouă + şase...89** ● **Cărţi sosite la redacţie...91** ● **Poşta** Magazin istoric**...93** ● **Sumarul sumarelor...96**

ACUM 26 ANI: PROCLAMAREA REPUBLICII

ARON PETRIC

Crearea republicii constituie deci o încununare a luptei duse de-a lungul secolelor de poporul român, de forțele sale înaintate, pentru eliberare națională și socială, pentru neatîrnare, progres social și o viață mai bună. Făurirea republicii a devenit posibilă în condițiile sociale noi, create după eliberarea țării, ale profundelor schimbări democratice, revoluționare care s-au produs în societatea românească și ale acțiunilor de masă pentru răsturnarea claselor exploatatoare și cucerirea puterii de către proletariat, în alianță cu țărănimea.

NICOLAE CEAUȘESCU:

Cuvîntare la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a proclamării republicii.

Acum cînd se împlinesc 26 ani de la instaurarea Republicii Populare Române, eveniment cu profunde semnificații și implicații în viața țării noastre, se cuvine să menționăm că ideea de republică a stat în centrul atenției celor mai luminați oameni politici din veacul trecut.

„Patrioții cei mai luminați—subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — au năzuit către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mai mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească".

În adevăr, ideea de republică democratică, concepută în cadrul idealului de eliberare socială și națională, a constituit una din preocupările revoluționarilor de la 1848. În perioada ce a urmat, în condițiile în care în România se instaurase, în anul 1866, dinastia prusacă de Hohenzollern Sigmaringen, străină năzuințelor și intereselor poporului, acest deziderat a cuprins mase tot mai largi ale populației. Lupta antimonarhică, pentru instaurarea republicii a dobîndit o vigoare deosebită odată cu afirmarea mișcării muncitorești, cea mai înaintată forță social-politică.

Ea a fost preluată și ridicată pe trepte superioare de către Partidul Comunist Român, care a considerat acțiunea pentru înfăptuirea republicii o parte integrantă a luptei revoluționare împotriva regimului burghezo-moșieresc, în scopul făuririi unei noi orînduiri sociale.

Victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944 și desfășurarea revoluției populare au situat într-un plan nou și problema raporturilor cu monarhia. În acele împrejurări, Partidul Comunist Român, dînd dovadă de realism și suplețe tactică, fără să renunțe nici un moment la poziția sa principială — republicană — a conlucrat cu cercurile Pala-

tului, în scopul utilizării prerogativelor regale în folosul revoluției și pentru a contracara politica reacțiunii, de a se grupa într-un singur bloc condus de monarhie.

Raporturile dintre Partidul Comunist Român și cercurile Palatului au cunoscut, în perioada de după 23 August 1944, procesul dialectic al colaborării și confruntării, în cursul căruia partidul comunist și celelalte forțe democrate au izolat, în mod treptat, monarhia și reacțiunea.

În evoluția ascendentă a procesului revoluționar, răsturnarea monarhiei și cucerirea deplinei puteri politice se conturau ca necesități imediate, menite să lichideze adînca nepotrivire dintre conținutul nou al puterii și forma anacronică de stat existentă. În acest sens, **Platforma Partidului Unic Muncitoresc,** dezbătută și aprobată la 12 noiembrie 1947 de către Comitetele Centrale ale P.C.R. și P.S.D., menționa că regimul politic din România reprezenta „o democrație populară de tip nou", care tindea să se dezvolte spre socialism.

Era evident însă că prin persoana regelui cercurile reacționare încercau să se opună acestor transformări revoluționare. Mihai și grupul din jurul său nutreau încă iluzii în privința menținerii monarhiei și mai ales a pozițiilor claselor exploatatoare, scontînd pe sprijinul unor cercuri imperialiste din Occident.

Între 12 noiembrie și 21 decembrie 1947 s-a produs călătoria regelui Mihai în Marea Britanie, prilejuită de căsătoria principesei Elisabeta a Angliei. Întrevederile monarhului cu o serie de personalități ale vieții politice engleze nu au fost, însă, deloc încurajatoare*. W. Churchill s-a mărginit să-i facă recomandări generale asupra necesității de a „privi totdeauna pericolul în față" și i-a recomandat să se adreseze ministrului britanic al Afacerilor Externe, A. Bevin. Acesta i-a sugerat „... să se întoarcă în România și să nu facă jocul comuniștilor, care doreau ca el să rămînă în Anglia pentru a prezenta absența lui din țară ca o părăsire a postului său" **(France Soir,** 3 ianuarie 1948). Încercarea lui Mihai de a angaja cu C. Attlee o discuție asupra situației din România și a monarhiei nu a avut nici ea succes, premierul englez eschivîndu-se în mod vizibil de la abordarea unor astfel de probleme. Ambasadorul S.U.A. în Marea Britanie l-a sfătuit pe Mihai să nu se mai întoarcă în România. Dar această sugestie nu avea nici un suport real, guvernul S.U.A. nefiind dispus să se angajeze oficial într-o asemenea acțiune. Mihai s-a hotărît să se întoarcă în țară, pentru a se menține pe tron atîta timp cît mai era posibil.

Spre o astfel de soluție îl sfătuise, de altfel, și tatăl său, ex-regele Carol, care de la Lisabona, unde se afla, i-ar fi spus: „Întoarce-te la București și cînd îți vor cere să abdici, nu accepta decît dacă îți vor acorda venituri suficiente ca să poți trăi în străinătate" **(France Soir,** 31 decembrie 1948**).

Răceala cu care a fost întîmpinat de membrii guvernului, la revenirea în țară, în gara Băneasa, fără onoruri militare, era un indiciu edificator asupra viitorului monarhiei în România. La 22 decembrie 1947, primul ministru dr. Petru Groza i-a vorbit deschis despre transformările adînci în care era angajat poporul român, în contradicție evidentă cu instituția perimată a monarhiei.

Pregătind abolirea monarhiei, Partidul Comunist Român și guvernul au întreprins un ansamblu de măsuri de ordin politic și organizatoric, astfel încît acest act să se desfășoare pe cît posibil fără violență și perturbări în viața publică. O însemnătate deosebită a avut-o preluarea de către Partidul Comunist Român a conducerii Ministerului Apărării Naționale prin numirea ca ministru al acestui departament, la

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1972.

** Știrea pare verosimilă, atît prin spiritul afacerist specific lui Carol, cît și prin modul în care Mihai a căutat să-și reglementeze plecarea din țară — **n.a.**

24 decembrie 1947, a tovarășului Emil Bodnaraș, membru al Biroului Politic al P.C.R. În acest sens, primul ministru dr. Petru Groza sublinia că numirea unui militant al Partidului Comunist Român în fruntea Ministerului Apărării Naționale nu semnifica o simplă „schimbare de titular, ci [numirea] are rosturile ei adînci, rosturi care ne aparțin nouă, tuturor, rosturi care aparțin întregului popor". Deși regele păstra încă titlul de „comandant suprem al armatei", formula era lipsită de conținut, armata fiind în mod organic integrată în noile realități politice din țară, devenind apărătoarea fermă a cuceririlor democratice și revoluționare dobîndite de popor.

În rîndurile armatei au avut loc importante mișcări de cadre, în funcții de conducere fiind numiți militanți ai partidului și ofițeri legați de interesele poporului; unități militare și gărzi muncitorești înarmate, conduse în mod nemijlocit de Partidul Comunist Român, au preluat paza instituțiilor centrale, a punctelor și obiectivelor strategice importante din Capitală și din provincie, în scopul de a zădărnici o eventuală împotrivire a forțelor reacționare, îndeosebi a unităților din trupele de gardă ale Palatului.

La 29 decembrie 1947, regele, care se afla la Sinaia, a fost anunțat că primul ministru cere să fie primit în audiență a doua zi, 30 decembrie 1947, la București, în vederea rezolvării unor importante probleme de stat; în acest scop, era rugat să fie însoțit și de regina mamă Elena. Cu toate că formula i s-a părut „neprotocolară", regele s-a văzut nevoit să dea curs invitației și, a doua zi, la ora 11,45, a venit la Palatul din Șoseaua Kiseleff, unde a avut loc audiența comună a șefului guvernului, dr. Petru Groza, și a secretarului general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român Gheorghe Gheorghiu-Dej*.

Primul ministru i-a comunicat că în țară au avut loc evenimente de o deosebită importanță, care făceau ca monarhia să nu mai poată fi menținută ca formă de stat; în consecință, venise momentul „unei despărțiri prietenești", așa cum regele fusese prevenit, dealtfel, într-o discuție anterioară.

Mihai a încercat să amîne răspunsul. Atunci a intervenit Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a precizat cu fermitate: „Exercitați o influență de instabilitate și, atîta timp cît sînteți aici, vor fi întotdeauna frămîntări. Fiecare reacționar privește la persoana d-voastră ca la inspiratorul «rezistenței». Mai mult decît atît, știm că ați avut contacte cu aceste persoane și că ați complotat împotriva noastră..." (A. Gould Lee: **Crown against Sickle** — „Coroana împotriva secerei").

Subliniind că orice încercare de împotrivire era sortită eșecului, cei doi reprezentanți ai poporului român i-au cerut monarhului să dea dovadă de realism și să semneze actul de abdicare. Mihai a mai făcut o ultimă încercare de a rezista, voind să ia, în acest scop, legătura cu elementele reacționare pe care se mai sprijinea, dar totul s-a dovedit zadarnic; Palatul era în imposibilitate de a comunica cu exteriorul, iar unitățile de gardă fuseseră schimbate cu militari din Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu". În această situație, regele a semnat actul de abdicare prezentat de dr. Petru Groza.

Curînd după aceea, s-a întrunit Consiliul de Miniștri care a luat act de noua situație creată și a adoptat o proclamație către țară, care, după ce sublinia succesele obținute de popor, „în frunte cu forța organizată, conștientă și nesovăitoare a clasei muncitoare aliată cu țărănimea muncitoare", menționa că înlăturarea monarhiei deschidea „democrației noastre populare căi noi de mărețe înfăptuiri". Adresîndu-se muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, ostașilor, ofițerilor și subofițerilor, tuturor cetățenilor țării, **Proclamația guvernamentală** făcea un călduros apel de a înălța „noua formă de viață

---

* Arthur Gould Lee, biograful lui Mihai, relatează că, „pe la orele 12 și un sfert, regele Mihai intră în salonul reginei cu o expresie gravă întipărită pe chip. El o înștiință că Groza nu venise singur, ci însoțit de Gheorghe Gheorghiu-Dej. El îi salutase în trecere, cînd aceștia intraseră în casă, dăduse mîna cu ei și îi introdusese în salon, prin hol. Groza îi spusese pe un ton jovial: «Am venit cu prietenul meu, Dej, și am dori să fim primiți împreună»".

a statului nostru, Republica Populară Română, Patria celor ce muncesc cu brațele și cu mintea, de la orașe și de la sate". În seara aceleiași zile, la orele 19,10, întrunită într-o ședință extraordinară prezidată de Mihail Sadoveanu, Adunarea Deputaților a consfințit, cu unanimitate de voturi, abolirea monarhiei și instaurarea Republicii Populare Române. În aceeași ședință, a fost votată Legea de constituire a statului român sub formă de Republică Populară. Totodată, a fost abrogată vechea **Constituție** din anul 1866 cu modificările ulterioare, precizîndu-se că, pînă la întrunirea unei Adunări legislative constituante, puterea legiuitoare urma să fie exercitată de Adunarea deputaților, iar puterea executivă de către un Prezidiu, compus din 5 membri. În acest înalt for au fost aleși dr. C.I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Ștefan Voitec, Gh. C. Stere și I. Niculi. Prezidiul Republicii Populare Române l-a însărcinat pe dr. Petru Groza cu formarea noului guvern, în componența căruia au intrat reprezentanți ai Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Sindicatelor, Frontului Plugarilor, Uniunii Populare Maghiare.

Proclamarea Republicii a stîrnit un val de entuziasm popular. În Capitală și în întreaga țară, în întreprinderi și instituții au avut loc mitinguri care exprimau bucuria pentru victoria obținută. Partidul Comunist Român și celelalte partide și organizații democratice au inițiat o largă acțiune de explicare a sensurilor profunde și a consecințelor favorabile pe care le avea instituirea Republicii Populare.

Ziarul **Scînteia,** analizînd condițiile în care forțele democrate au ieșit victorioase din lupta pentru republică, sublinia că în România „...actul însuși al înlăturării monarhiei s-a realizat mai ușor, ca o concluzie firească a întăririi necontenite a regimului democrat, a politicii juste și clarvăzătoare a avangărzii clasei muncitoare în conducerea vieții politice și ca urmare a zdrobirii punctelor de sprijin ale imperialismului în țara noastră".

Modul în care s-a rezolvat problema schimbării formei de stat reflectă justețea politicii Partidului Comunist Român, capacitatea sa organizatorică, exercitarea rolului său conducător în revoluție. Într-o asemenea concepție, partidul comunist a reușit să ralieze în jurul clasei muncitoare, forța socială cea mai avansată, un larg sistem de alianțe, capabil să asigure refacerea economică și democratizarea țării, iar apoi, pe măsura desăvîrșirii sarcinilor revoluției burghezo-democrate, să pregătească trecerea la construirea socialismului, a cărei condiție de bază o constituia cucerirea întregii puteri politice în stat.

A doua zi după proclamarea Republicii, ziarul **Scînteia** arăta că „socialismul nu mai este la noi în țară un ideal îndepărtat, ceva învăluit în nori, la care visează idealiștii, ci este ceva ce începe a se întrevedea, ceva ce se poate realiza într-un viitor apropiat, prin munca și lupta necurmată a clasei muncitoare, a întregului popor muncitor, prin măsurile practice, concrete, ale regimului de nouă democrație".

Deși în acel moment în țară principalele mijloace de producție constituiau încă proprietate capitalistă, Partidul Comunist Român aborda ca pe o problemă de stringentă actualitate perspectiva lichidării înapoierii economice a țării, a întăririi rolului statului socialist în dirijarea și controlul diferitelor compartimente ale vieții economice și a lichidării exploatării omului de către om. Aceste probleme au format obiectul unei analize temeinice în cadrul lucrărilor Congresului de unificare a Partidului Comunist Român și a Partidului Social-Democrat — devenit Congresul VI al P.C.R. — din 21-23 februarie 1948, ca primul forum al partidului întrunit după proclamarea Republicii.

Modul în care clasa noastră muncitoare, condusă de Partidul Comunist Român, a rezolvat problemele complexe ale desăvîrșirii revoluției burghezo-democrate și trecerii la făurirea societății socialiste, soluția dată problemei alianțelor în revoluție, inclusiv celei a raporturilor cu monarhia, izolarea treptată a acestora și apoi smulgerea întregii puteri politice din mîinile forțelor reacționare, au reflectat aplicarea creatoare a învățăturii marxist-leniniste la condițiile concret istorice ale țării noastre.

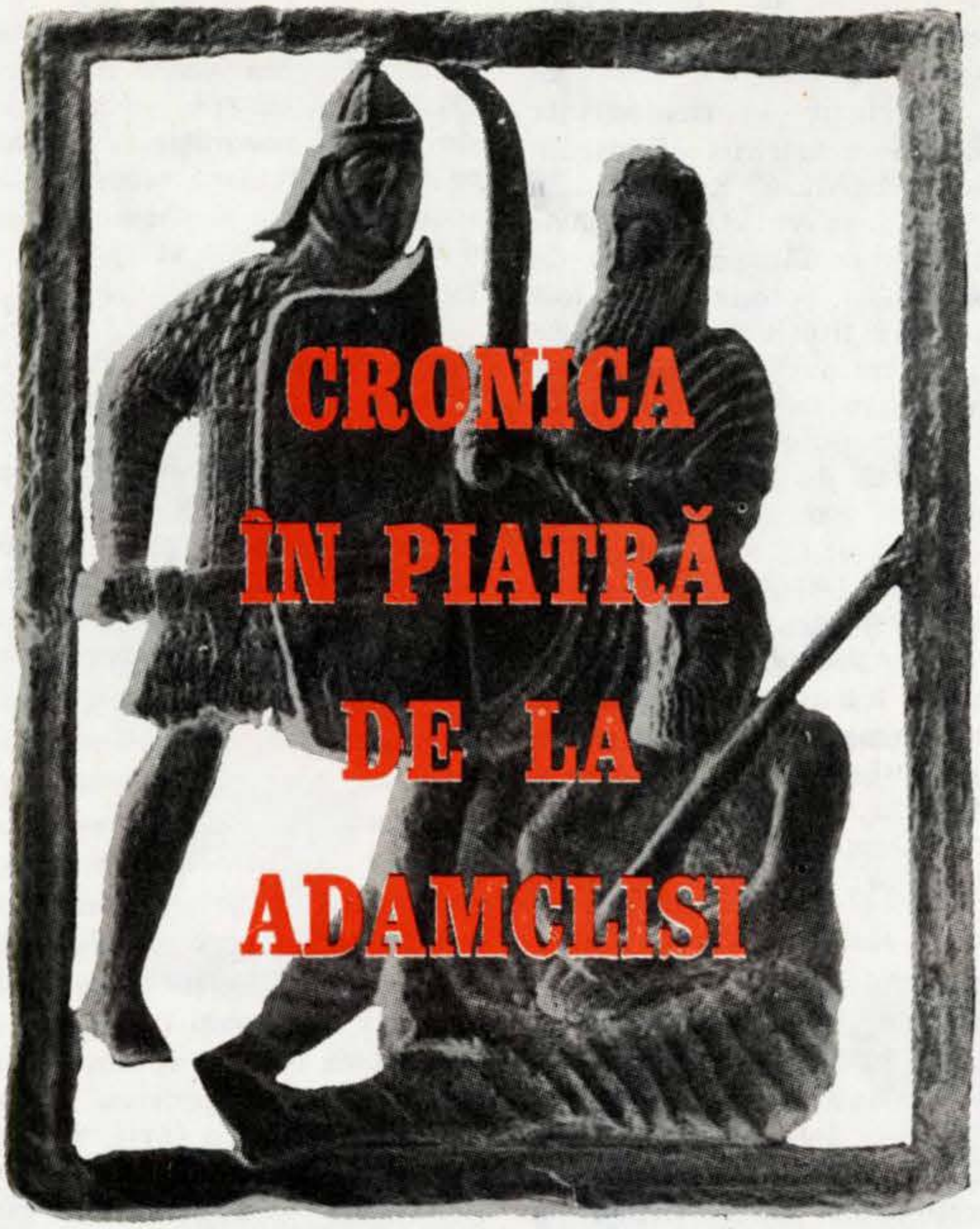

CRONICA ÎN PIATRĂ DE LA ADAMCLISI

Prof. univ. dr. doc. RADU VULPE

● Drumul spre cunoașterea unui monument ● În căutarea unei bătălii necunoscute ● Traian răzbună pe Domițian ?! ● Planul făurit de Decebal ● O primăvară timpurie și consecințele ei

Pînă la explorarea începută acum nouă decenii de Grigore Tocilescu, impunătoarea ruină a Monumentului de la Adamclisi reprezenta o absolută enigmă, ai cărei principali termeni abia prin meritul istoricului român au primit, pentru prima oară, o justă dezlegare. El a descoperit, încă de la întîiele cercetări, dovezile arheologice și epigrafice care arătau că ceea ce sătenii din preajmă numiseră de veacuri „Biserica Omului" — Adam-Klisi, **iar călătorii eruditi luaseră drept mormînt ori fortificație, era de fapt, un Trofeu, ridicat de împăratul Traian în anul 109 e.n. pentru a slăvi amintirea unei victorii din cursul**

războaielor sale dacice. Sînt concluzii solid stabilite şi verificate, în faţa cărora s-au spulberat toate firavele încercări de a i se atribui Trofeului legături cu alte epoci şi alte evenimente.

Dar, dacă aceste esenţiale probleme — caracterul monumentului şi datarea sa — fuseseră definitiv rezolvate de Tocilescu, abia acum se iveau alte întrebări noi, tot atît de importante şi de pasionante.

Ce rost avea acest Trofeu în stepele Dobrogei, cînd se ştia doar că obiectivul războaielor lui Traian a fost Dacia carpatică? Iar dacă fusese destinat să perpetueze gloria unei biruinţe repurtate de împăratul roman chiar aici, în care moment al războaielor dacice a avut loc bătălia şi în ce împrejurări? Şi, apoi, prin ce fusese atît de excepţională însemnătatea încă necunoscutei victorii din Dobrogea pentru ca Traian s-o comemoreze atît de stăruitor, prin unicul său Trofeu monumental, unul din puţinele care au existat, în asemenea proporţii, în toată istoria Imperiului roman?

Ultima întrebare devenea cu atît mai obsedantă, cu cît la Adamclisi **Trofeul nu era singurul monument comemorativ,** ci făcea parte dintr-un complex, împreună cu alte obiective arheologice legate de amintirea aceleiaşi victorii. Unul, situat la mai puţin de 200 m de Trofeu, este un **altar funerar** pătrat, printre ale cărui resturi cercetate de Tocilescu şi în bună logică puse de el în legătură cu Trofeul, s-au găsit fragmentele unei

mari inscripții cu lista soldaților romani căzuți într-o singură bătălie. Altul este **Cetatea Tropaeum,** care se află în vale, la o distanță de 1 500 m și al cărei nume, documentat și epigrafic sub forma **Tropaeum Traiani,** dovedește că a fost întemeiată în amintirea aceleiași victorii atestate de Trofeu și de Altar. Un al patrulea punct, pe care Tocilescu l-a explorat fără a-și da seama că se leagă tot de bătălia lui Traian, este un **Mausoleu** circular, care se vede doar la 50 m de Trofeu, acoperit de un tumul de dată mai tîrzie. Construit din aceeași piatră conchiliferă ca și Altarul, Mausoleul datează din același moment, fiind ridicat, desigur, în amintirea unui comandant căzut în luptă.

„Valurile" erau ... baraje!

Punîndu-și întrebările iscate de propriile sale descoperiri, Tocilescu a fost și cel dintîi care a căutat să le răspundă. Sprijinit pe dreapta convingere că sensul Trofeului și al celorlalte monumente vecine se referă la o bătălie cîștigată de Traian în Dobrogea, valorosul istoric a scos din uitare unele scurte și vagi aserțiuni din cronicele antice tîrzii, de pildă ale lui Eusebius, Hieronymus, Cassiodorus, Georgius Syncellus, Aurelius Victor, care vorbesc despre triumfuri obținute de cuceritorul Daciei nu numai asupra dacilor, dar și asupra „sarmaților" sau „sciților" (denumiri geografice referindu-se la populații de diferite origini din nordul și estul Carpaților). Aceste știri sînt confirmate mai amănunțit de Ammianus Marcellinus și de Iordanes, care precizează că orașul **Nicopolis ad Istrum (Victoriae Civitas)** de la poalele Balcanilor, în apropiere de Tîrnovo de azi, a fost construit de Traian tocmai în urma unei victorii împotriva dacilor și sarmaților. Deci, era limpede că, în cursul războaielor sale dacice, acest împărat a dus o campanie în cuprinsul provinciei Moesia Inferior, între Balcani și Dunărea de Jos, și că în legătură cu această acțiune se putea căuta o explicație și monumentelor de la Adamclisi.

Cum singurul izvor narativ care dă informații mai detaliate despre războaiele lui Traian, **Istoria romană** a lui Cassius Dio, transmisă trunchiat, nu părea să conțină nici o referință la o bătălie ca cea relevată de aceste monumente și nici măcar la o campanie în Moesia, nu rămînea decît apelul la relieful Columnei Traiane, care reprezintă, în scene sintetic figurate, succesiunea exactă și completă a episoadelor celor două războaie dacice*. Dar în scenele căruia dintre ele se putea găsi o aluzie la Dobrogea? Două din cronicele citate, a lui Hieronymus și a lui Cassiodorus, precizează data succesului lui Traian din Moesia Inferioară asupra „sciților", dar cu date diferite: pe cînd cronica lui Hieronymus pune evenimentul în anul 102, deci în cursul primului război dacic, Cassiodorus îl situează în 105, adică la începutul celui de-al doilea. Către care din ele să ne îndreptăm atenția?

Tocilescu, de acord cu colaboratorul său, eminentul arheolog austriac Otto-Benndorf, a optat pentru a doua eventualitate, determinat de iluzia că un episod de pe Columnă, de la începutul războiului al doilea, corespunzînd anului 105 (scenele XCV-XCVII), unde sînt înfățișate lupte în preajma a trei ziduri succesive și paralele, ar putea fi localizat în preajma celor trei valuri așa zise „ale lui Traian" din Dobrogea, dintre Axiopolis și Tomis. De aici ipoteza sa forțată despre o lungă călătorie pe mare a armatei lui Traian în

Vestigii din statuia Trofeului, închinat lui Marte Răzbunătorul

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1973.

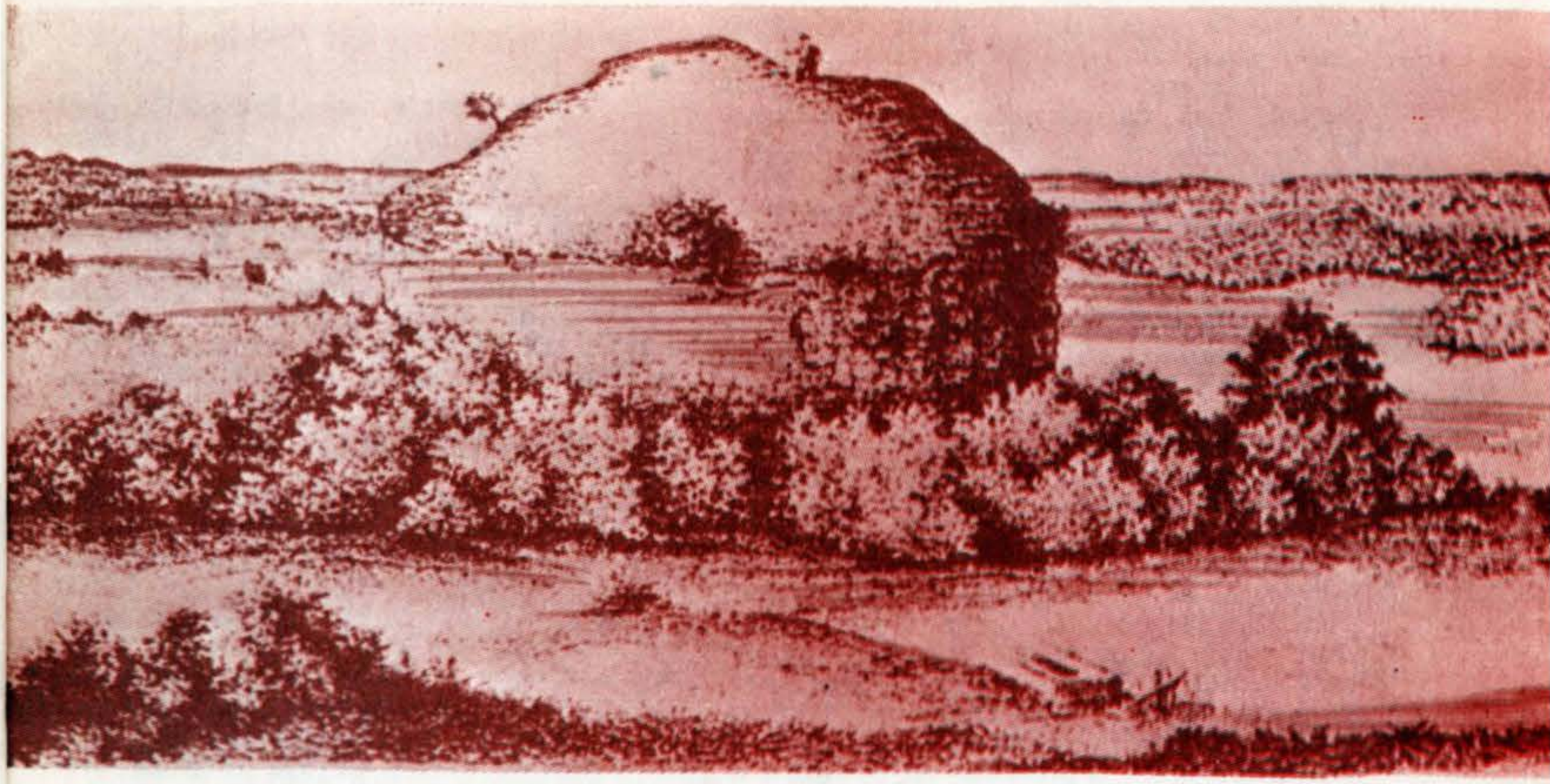

Vedere a monumentului în 1867

anul 105, din Italia peste Adriatica, prin Marea Ionică, pe la Corint, prin Marea Egee și Strîmtori pînă în Pontul Euxin, cu o debarcare la Tomis și cu o bătălie la Valurile dobrogene, comemorată, însă, la... Adamclisi. După ce s-a bucurat, o vreme, de o oarecare trecere, ipoteza a rămas pînă la urmă cu desăvîrșire părăsită, premisele ei fiind fundamental eronate. În scenele amintite de pe Columnă, nu e vorba de valurile de la Dunărea de Jos — care, de altfel, datează din secolele V-X e.n. — ci, precum arată clar sculptura, de scurte baraje de zid de-a curmezișul unei văi din munții Daciei.

Imensul ocol maritim atribuit oastei romane ar fi fost total absurd la începutul unui război care, stîrnit pe neașteptate de Decebal în preajma Sarmizegetusei sale, necesita din partea lui Traian o intervenție de maximă urgență, pe drumul cel mai scurt, de la Roma și Brundisium, peste Adriatica, prin Moesia Superior, așa cum, de fapt, ni-l și sugerează relieful Columnei. Cît despre complexul comemorativ de la Adamclisi, el nu se putea referi la pretinsa luptă care s-ar fi dat la valuri, adică la peste 20 km depărtare, căci un trofeu nu se ridica decît pe chiar cîmpul de bătaie.

Această teorie a lui Tocilescu și a lui Benndorf a fost posibilă numai din cauza stadiului precar al cunoștințelor din acel timp, cînd Valurile dobrogene încă nu făcuseră obiectul unor săpături speciale și cînd scenele Columnei Traiane erau cunoscute numai prin vechea monografie de la 1865 a lui W. Froehner, care nu localizase în Moesia Inferioară nici unul din evenimentele figurate pe acest monument de la Roma.

„Răzbunarea" înfrîngerii lui Domițian?!

Un progres important în studiul războaielor dacice ale lui Traian, în general, avea să-l constituie noua monografie a Columnei **Die Reliefs der Traianssäule,** publicată de istoricul german C. Cichorius începînd din 1896 și devenită clasică. În această lucrare a fost stabilită numerotarea scenelor pe care o folosim în prezenta expunere. Cichorius a fost cel dintîi cercetător care a recunoscut pe Columnă o campanie a lui Traian în Moesia Inferioară la locul său just, în cursul primului război dacic, în **anul 102,** atestat de Hieronymus. E vorba de succesiunea scenelor XXXI-XLVI, care ilustrează rînd pe rînd: trecerea Dunării de către daci și sarmați, atacul dac asupra unui castru roman din dreapta fluviului, îmbarcarea, navigația și debarcarea lui Traian în Moesia Inferioară, intervenția sa urgentă pe noul teatru de război, prima ciocnire cu cavaleria sarmată, o bătălie nocturnă la tabăra de căruțe a dacilor, construirea unei cetăți și colonizarea ei cu daci pacificați, o a treia bătălie, cea mai cruntă și mai amplă de pe Columnă, cu unica reprezentare de răniți romani, fuga barbarilor învinși și hecatomba lor, discursul lui Traian în fața trupelor victorioase, un castru roman întesat cu prizonieri barbari, împărțirea de recompense ostașilor romani, o curioasă scenă cu

torturarea captivilor romani de către femei dace, îmbarcarea lui Traian pentru întoarcerea pe Dunăre în Dacia. Este ciudat, însă, că distinsul savant german nu s-a gîndit de loc să pună măcar una din cele 16 scene ale acestei campanii în legătură cu Trofeul de la Adamclisi, deşi studiul lui Gr. Tocilescu, O. Benndorf şi G. Niemann, din 1895, îi era cunoscut.

Din cele trei lupte „descrise" de reliefurile Columnei în scenele XXXI-XLVI, Cichorius a localizat în Moesia Inferioară numai pe prima (respingerea cavaleriei sarmate), socotind că celelalte două ar reprezenta aspecte dintr-o presupusă campanie în... Muntenia şi Oltenia. Mergînd mai departe cu deducţiile sale, Cichorius a presupus că Altarul şi Mausoleul de la Adamclisi ar fi fost înălţate de împăratul Domiţian (81-96 e.n.), în memoria soldaţilor căzuţi în expediţia dezastruoasă pe care Cornelius Fuscus a condus-o în anul 87; apoi, bazîndu-se pe faptul că **Trofeul** fusese dedicat zeului **Mars Ultor** („Marte Răzbunătorul"), a presupus că Traian l-a înălţat pentru a arăta că el, prin victoriile sale asupra dacilor, ar fi răzbunat înfrîngerea din 87. Toate aceste presupuneri erau însă, neîntemeiate, întrucît pe de o parte expediţia lui Fuscus nu avusese loc în Dobrogea, ci în munţii Daciei, iar pe de altă parte, **Marte Răzbunătorul** era divinitatea tutelară a armatei romane încă din anul 2 e.n., cînd Augustus a instituit cultul acestei divinităţi pentru a comemora victoria asupra ucigaşilor lui Caesar.

Tot atît de curios este că nici arheologul Eugen Petersen, care în 1899 şi 1903 a adus numeroase şi judicioase îndreptări monografiei lui Cichorius, n-a văzut vreo legătură între Adamclisi şi Columna Traiană. Deşi tocmai el a corectat greşitele păreri ale lui Cichorius despre campania moesică din 102, punînd, aşa cum trebuia, toate episoadele acestei campanii în dreapta Dunării, nu a făcut nici o menţiune despre Trofeul de la Adamclisi, ci a localizat în bloc acele episoade la... Nicopolis ad Istrum. Petersen a preferat să-şi menţină o supoziţie total gratuită, exprimată în 1897, în sensul că ridicarea monumentului dobrogean ar fi fost prilejuită, după sfîrşitul războaielor dacice, de o... invazie bastarnă, pe care, însă, nici un izvor nu o atestă şi care, de fapt, nici nu putea să aibă loc în acel moment.

După cum se vede, contemporanii lui Tocilescu, respingîndu-i just teoria despre o expediţie a lui Traian în Dobrogea, în 105, n-au izbutit să-i substituie alta, mai puţin defectuoasă, ci, dimpotrivă, s-au îndepărtat şi mai mult de sensul faptelor.

Columna şi Trofeul

Cu toate acestea, este indiscutabil că toţi participanţii la dezbatere au adus, rînd pe rînd, contribuţii reale la descifrarea adevărului. Tocilescu a stabilit caracterul de Trofeu al principalului monument de la Adamclisi şi a dovedit originea sa traiană; Cichorius a recunoscut pe Columnă, măcar parţial, o campanie a lui Traian în Moesia Inferioară în 102, iar Petersen a lărgit această constatare, situînd toate episoadele respectivei campanii în cuprinsul provinciei, **în dreapta Dunării.**

Mai rămînea un pas: identificarea unora din aceste episoade cu evenimentele care stau la originea Trofeului şi a celorlalte monumente de la Adamclisi. Cel dintîi om de ştiinţă care a cutezat să facă acest pas n-a fost una din răsunătoarele somităţi europene ale timpului, ci un arheolog român ceva mai modest, Teohari Antonescu, profesor la Universitatea din Iaşi, care, atît în cartea sa din 1905 **Le Trophée d'Adamclissi,** cît şi în opera sa postumă din 1910, **Columna Traiană,** a preluat contribuţiile pozitive ale predecesorilor săi, completîndu-le prin includerea bătăliei de la Adamclisi, cu un rol principal, în itinerariul campaniei moesice a lui Traian din anul 102. Demonstrînd fără putinţă de tăgadă corelaţia dintre monumentele dobrogene şi seria episoadelor moesice de pe Columnă, a explicat cu excelente argumente valoarea documentară a Altarului funerar ca martor direct al unei bătălii locale cîştigate de Traian. Totodată, T. Antonescu a făcut o justă analiză critică pasajului amintit din Cassius Dio în care se vorbeşte de cea mai sîngeroasă bătălie a primului război dacic şi de un **bomos** („Altar") ridicat întru pomenirea soldaţilor romani căzuţi. El a susţinut, cel dintîi, că **acel pasaj n-are nimic a face cu lupta de la Tapae,** precum încă se mai crede adesea pe bază de false aparenţe, **ci se referă la bătălia de la Adamclisi,** cea mai aprigă şi mai amplă din cîte sînt figurate pe Columnă, cea mai măreţ amintită de monumentele locale.

Din nefericire, toate aceste rezultate pozitive în privinţa complexului monumental de la Adamclisi au rămas prea puţin cunoscute. Principala sa lucrare, **Columna Traiană,** cea mai bogat argumentată în privinţa discuţiilor despre Adamclisi, a apărut în 1910, la un an după moartea prematură a arheologului ieşean, prin grija lui A.D. Xenopol. Însă cauza cea mai apropiată a neglijării lucrărilor lui T. Antonescu constă într-o excesivă neîncredere produsă de frecventele erori de amănunt pe care le conţineau. Aceste greşeli se refereau, de obicei, la zadarnicele sale încercări de identificare topo-

grafică a scenelor de pe Columnă. Dar omiterea contribuțiilor atît de importante ale profesorului de la Iași numai pentru micile erori care le însoțesc a fost profund nedreaptă și nu a făcut decît să păgubească știința.

Subliniem încă o dată faptul că din ideile lui Teohari Antonescu, datarea monumentelor de la Adamclisi în legătură cu evenimentele din anul 102 și raportarea bătăliei din această localitate, în general, la scenele de pe Columnă privind campania moesică din acel an rămîn bunuri științifice cîștigate, pe care se impune să le recunoaștem în toată valoarea și importanța lor.

Căderea în uitare a acestor contribuții coincide și cu o generală lîncezire a discuției despre Adamclisi de atunci încoace, atît în țară, cît și în străinătate. Arheologii și istoricii români care, după moartea lui Tocilescu și a lui T. Antonescu, s-au interesat de această localitate, și-au limitat preocupările la Cetatea Tropaeum, în care G. Murnu a executat o serie de săpături și despre care V. Pârvan a scris un important studiu istoric. Nici unul, nici celălalt, însă, nu a reluat îndeaproape cercetarea problemelor istorice ale Trofeului. Doar în **Getica,** puțin înaintea morții sale neașteptate, Pârvan a apucat să facă o analiză a tipurilor etnice de pe metopele și crenelurile acestui monument, fără să insiste însă și asupra datei și semnificației lui.

Planul lui Decebal...

Interesul pentru monumentele de la Adamclisi a intrat în zilele noastre într-o fază de recrudescență, manifestîndu-se în primul rînd, precum e firesc, prin cercetări arheologice încă în curs, dar fără a lipsi nici încercările de reexaminare a problemelor istorice dezbătute altădată. În cadrul ultimelor preocupări, am avut prilejul de a ne afirma o atitudine critică încă din 1938, cu prilejul redactării lucrării **Histoire ancienne de la Dobroudja,** în care, ca și T. Antonescu și ca arheologul italian R. Paribeni, am susținut originea traiană a Trofeului și a Altarului în legătură cu o bătălie locală din cursul campaniei moesice din anul 102.

Mai de curînd, în ultimul deceniu, ne-am ocupat mai stăruitor de elementele problemei, reluînd în specială cercetare litera izvoarelor scrise și urmărind reala lor concordanță cu datele oferite de imaginile Columnei Traiane și de monumentele de la Adamclisi.

Cu deosebire am dat atenție ciudatului pasaj al lui Cassius Dio, ilustrat și în scena IX de pe Columnă, cu privire la mesajul trimis lui Traian în Banat la începutul războiului, în anul 101, de către „buri și ceilalți aliați", „pe o ciupercă mare", purtînd „în litere latine" notificarea ca împăratul să întrerupă ostilitățile și să facă pace cu Decebal. Acești **buri** au fost identificați, numai pe baza asemănării de nume, cu tribul dacic al **buridavensilor,** pe care geograful Ptolemeu îl așeza pe linia Oltului. Identificarea fiind lipsită de temeiuri juste, am ajuns la concluzia că trebuie să dăm mai multă crezare istoricului Tacit, contemporan cu Traian, care, în lucrarea sa **Germania**, arată că **burii** erau o populație germanică din familia **suevilor,** așezată în regiunea muntoasă din nordul Daciei. Suevii erau caracterizați prin portul unui conci înnodat pe o tîmplă; or, acest **nodus** capilar se regăsește aidoma în numeroasele reprezentări de germani de pe reliefurile Trofeului de la Adamclisi.

Devine neîndoielnic că între autorii mesajului de pe ciuperca trimisă lui Traian și germanii Trofeului din Dobrogea — socotiți, o vreme, drept... bastarni! — trebuie să fi fost o identitate, prezența lor la un moment și la altul al aceluiași război, în locuri diferite, urmînd a fi explicată pe linia consecventă a alianței lor cu regele dac. Burii, împreună cu „ceilalți aliați", adică vecinii lor, dacii nord-carpatici (de pildă costobocii) și sarmații, au fost înglobați cu toții, de izvoarele tîrzii, în numele colectiv, cu sens geografic, de „sarmați" sau „sciți", locuind o regiune muntoasă, numită în unele izvoare „Munții Sarmatici". Toți aceștia au fost permanent alături de Decebal împotriva lui Traian, fiind folosiți în primul moment cu o intervenție diplomatică de intimidare, pentru a opri sau încetini înaintarea lui Traian spre Sarmizegetusa, apoi fiind angajați direct într-o vastă manevră de diversiune prin Moldova și Dobrogea, spre Balcani, în cadrul unui plan făurit de istețul rege dac, ale cărui eminente calități strategice sînt lăudate de izvoare și reies din toate faptele lui. Decebal nu putea suplini cu eficacitate considerabila inferioritate a forțelor sale în raport cu ale lui Traian decît prin vaste acțiuni exterioare, executate cu ajutorul aliaților.

Concluzia despre acest plan, impusă de concordanța datelor și justificată și de situația dificilă a lui Decebal, este confirmată de tot ce s-a întîmplat ulterior. Faptele ne sugerează și amănunte asupra directivelor prevăzute de regele dac; în primul rînd, trebuia asigurat secretul planului pentru a-l surprinde pe Traian la momentul potrivit; în al doilea rînd, realele sale intenții trebuiau disimulate printr-o atitudine defensivă care să încurajeze înaintarea romană cît mai adînc, în munți; în al treilea rînd, trebuia să tărăgăneze operațiile, pe de o parte prin rezistență treptată și hărțuieli, iar pe

de alta prin demersuri diplomatice. Toate aceste acțiuni erau menite să evite o angajare decisivă înainte de venirea iernii, cînd operațiile din munți trebuiau întrerupte și cînd, în sfîrșit, aliații puteau dezlănțui diversiunea lor la Dunărea de Jos, profitînd de gerul care le favoriza trecerea fluviului pe ghiață; pe ță aceasta, iarna imobiliza flota rom , zădărnicind unica posibilitate a lui Traian de a interveni la timp pe noul teatru de război. Masele aliate năpustite asupra Moesiei Inferioare, ale cărei garnizoane, foarte reduse, nu le puteau opune o rezistență stînjenitoare, urmau să treacă Balcanii prin Pasul Șipka, să intercepteze legăturile armatei romane cu bazele din interiorul Imperiului și eventual să se întoarcă spre nord, prin Macedonia și Moesia Superioară, pentru ca, simultan cu o revenire ofensivă a lui Decebal, să încercuiască și să zdrobească forțele romane închise departe, în munți. Chiar dacă armata lui Traian nu s-ar fi lăsat încercuită, ci ar fi reacționat din timp, tot ar fi trebuit să-și împartă energiile în direcții divergente, slăbindu-și-le și riscînd același rezultat dezastruos.

...și aplicarea sa

Succesiunea episoadelor de pe Columnă corespunde pe deplin deducțiilor noastre. Asistăm, astfel, în primele scene, la trecerea armatelor romane peste Dunăre în Banat, pe două poduri de vase, adică

prin două locuri diferite, de o parte și de alta a Defileului Cazanelor; urmărim înaintarea coloanei principale conduse de Traian, de la Lederata la Berzovia și Aizis; îl vedem în scena IX pe solul burilor prezentînd împăratului ciuperca scrisă; apoi pe Traian întîlnind la Tibiscum (Caransebeș) a doua coloană venind din Moesia Inferioară pe la Drobeta. Armata

romană astfel reunită înaintează pe valea Bistrei în direcția munților lui Decebal; la Tapae, în strîmtoarea de la Poarta de Fier a Transilvaniei, dacii opun prima rezistență: lupta e crîncenă, dar scurtă, fiind întreruptă de o furtună și de fulgerul care lovește un personaj dac de frunte. Din partea romanilor luptă numai auxiliarii, căci legionarii n-au mai apucat să intervină. Învinși de propria lor descurajare superstițioasă, produsă de fulgerul ucigaș, dacii se retrag în ordine, în interiorul țării lor. În Munții Orăștiei, Traian descoperă trofeele luate de daci de la

În pp. 7,12,13: *metope ale Trofeului de la Adamclisi*

romani pe vremea lui Domițian cu prilejul dezastrului lui Fuscus întîmplat cu 14 ani mai înainte. În scena XXVII, o numeroasă solie compusă din călăreți sarmați și din pedestrași **buri,** cu aspectul exact al germanilor de la Adamclisi, vin la Traian cu un nou demers, care este respins. Împăratul respinge, de asemenea, o solie de daci comați (nenobili), care, foarte umili, îi cer pace în numele regelui lor, dar a căror inferioritate socială sugera lipsa de sinceritate a propunerii acestuia. Vedem iar pe daci care se retrag, luptînd pas cu pas și nimicindu-și turmele pe care nu le pot lua cu ei. Trupele romane cuceresc prin surprindere și ard o fortăreață în care au capturat pe sora lui Decebal. În scena XXX, în prezența lui Traian, aceasta se desparte de tovarășele ei pentru a lua drumul captivității.

Aci se termină prima campanie, din anul 101. Iarna a venit, ostilitățile se întrerup, dar Traian e foarte aproape de Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului), pregătindu-și trupele să ierneze în mijlocul Munților Orăștiei. Poate spera ca în primele zile ale primăverii următoare să reia ofensiva cu perspectivele unui succes rapid. Dar deodată, în toiul iernii, probabil prin ianuarie 102, vești alarmante

(Continuare în p. 37)

ÎN ZIUA DE ROȘIE AMINTIRE

13 DECEMBRIE 1918

ȘTEFAN FLORIAN

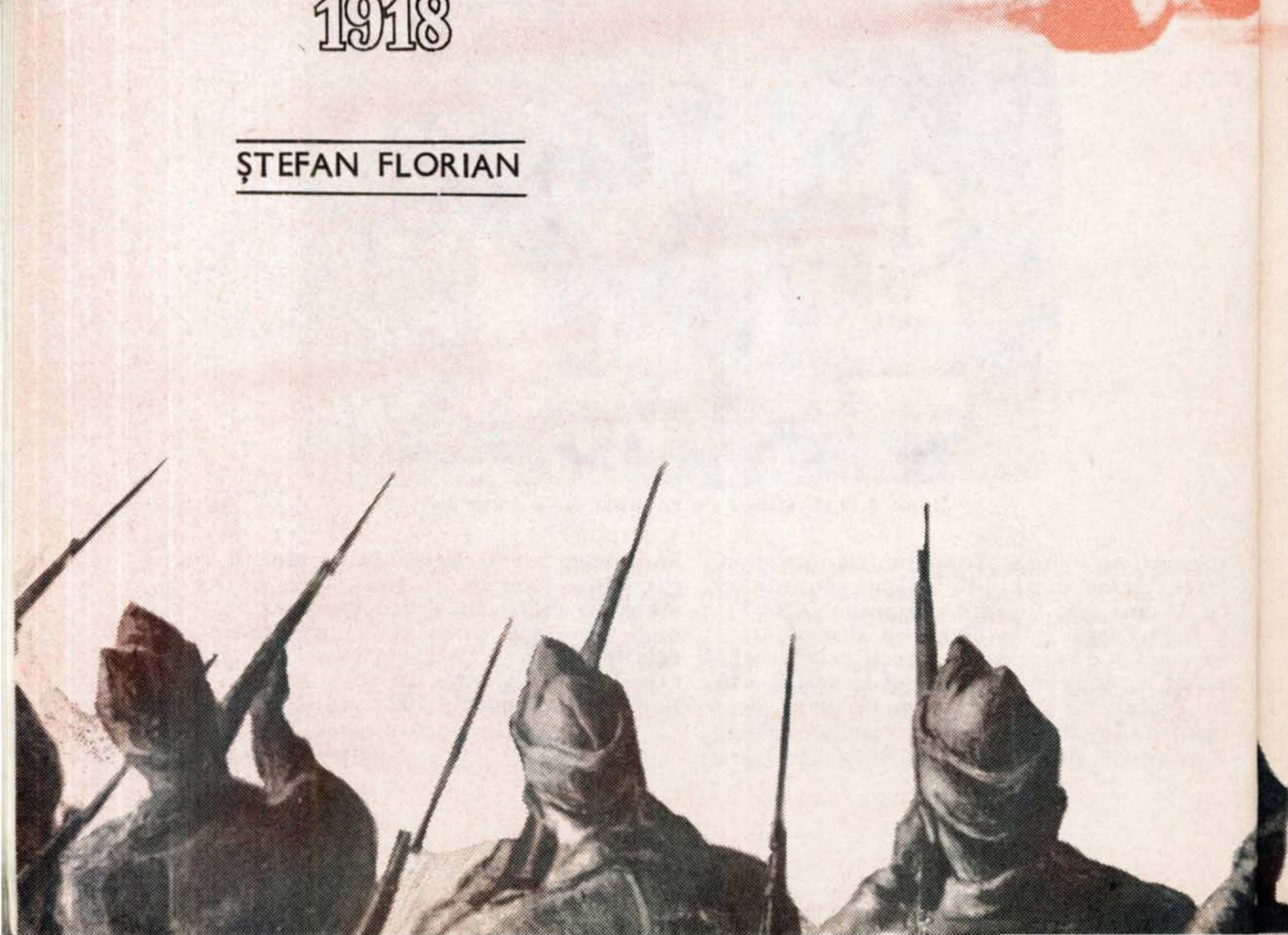

„*Adîncirea contradicțiilor social-economice ale regimului burghezo-moșieresc, cauzată de distrugerile războiului, de dezorganizarea activității economice și înrăutățirea situației materiale a maselor largi populare, determină în anii 1918-1920 o creștere impetuoasă a avîntului și combativității revoluționare a maselor muncitoare. Subliniind faptul că* «revoluția rusă a făcut primul pas» *pe calea victoriei proletariatului pe scară mondială, că* «de azi începe o nouă eră în istoria lumii», *socialiștii români arătau că* «eliberarea noastră poate și trebuie să fie numai opera noastră proprie»“.

NICOLAE CEAUȘESCU:

Expunere la aniversarea a 45 ani de la crearea P.C.R.

— Muncitorule, știi ce serbăm noi la 13 decembrie?

— La 13 decembrie, de acum înainte, în fiecare an vom comemora doliul muncitorimii române pentru frații căzuți anul trecut pe străzile Bucureștiului...

— Muncitorule, știi de ce stăpînirea a răpus viața atîtor muncitori frați de-ai voștri?

— Fiindcă au ieșit în stradă să ceară pîine, pe care bogații o aveau în așa măsură mare, încît lor, muncitorilor, le lipsea cu desăvîrșire...

— Muncitorule, vei uita tu vreodată ziua de 13 decembrie?

— Niciodată. **(Patria socialistă,** 28 decembrie 1919.)

Redactat sub forma unui dialog, articolul de mai sus încerca să fixeze locul pe care „Ziua roșie" — cum a denumit mișcarea noastră revoluționară data de 13 decembrie 1918 — îl ocupă în tradiția mișcării muncitorești, în seria marilor sale aniversări.

În cele ce urmează ne propunem să reconstituim evenimentele din acea zi.

„Sub imperiul foamei și al lipsei"

În noiembrie 1918, trupele străine, care ocupaseră cea mai mare parte a teritoriului României, au început să se retragă din țară. Un sentiment de ușurare și-a făcut loc în inimile oamenilor. Treptat, viața promitea să reintre pe făgașul normal — sau, cel puțin, așa ar fi fost de așteptat. Parlamentul, guvernul, familia regală și zecile de mii de refugiați s-au reîntors din Moldova; Bucureștii își recăpătau atribuțiile de capitală, trecute temporar pe seama Iașilor.

Dar bucuria, ușurarea sufletească provocate de încetarea războiului au fost de scurtă durată. Încă din primele zile de după retragerea ocupantului, țara a fost cuprinsă de frămîntări. Războiul lăsase urme adînci. În atîtea și atîtea cămine era plîns un om căzut pe cîmpul bătăliilor pentru independența și onoarea patriei, era deplîns un mutilat, devenit povară pentru familia nevoiașă, era așteptat cu deznădejde vreun dispărut. În anii războiului pieriseră sau fuseseră răniți și mutilați peste 800 000 oameni. Masivele pierderi umane suferite de România au creat o stare de spirit cu adînci consecințe social-politice și morale.

În lunile noiembrie-decembrie ale anului 1918 s-au resimțit puternic în toate sectoarele de activitate urmările stagnării producției, ale dezorganizării economiei și ale distrugerilor provocate de război.

Cei care abia dezbrăcaseră uniforma militară, reveneau — înfruntînd mari lipsuri — la munca din fabrici, ateliere, birouri. În acea atmosferă, în care entuziasmul înălțător generat de împlinirea idealului național de unitate se împletea în cele mai multe cămine cu grijile de fiecare zi, bucureșteanul—muncitor, meseriaș, funcționar sau intelectual — încerca să reînnoade treptat firul vieții sale întrerupt brutal de măcelul ce abia se terminase.

Partidul Socialist și-a reluat activitatea legală; organul său de presă a început să apară regulat sub titulatura **Socialismul**; clubul socialist — aflat într-un local din str. Sf. Ionică — a devenit într-un fel un stat major al întregii mișcări revoluționare*. Cu o mare rapiditate, muncitorii din diferite ramuri de activitate și-au refăcut organizațiile sindicale și au declanșat acțiuni susținute pentru obținerea unor condiții de viață și de muncă omenești.

La sfîrșitul anului 1918, oficialitățile au luat măsuri pentru a grăbi procesul de refacere a economiei. Țara avea o însemnată piață a muncii, multe întreprinderi trebuiau reparate, înlocuite utilaje, ridicate noi unități productive; cele mai multe capitaluri însă, erau canalizate spre operații speculative. Oamenii muncii, interesați în normalizarea situației, cereau eforturi din partea tuturor pentru ieșirea din impas, demascau pe patronii care acaparau profituri însemnate din speculații. Dînd dovadă de uu înalt patriotism, muncitorii, cum a fost cazul ceferiștilor sau al metalurgiștilor, s-au oferit să lucreze fără plată pentru refacerea întreprinderilor și a utilajelor**.

Rănile erau multe și grele și nu puteau fi vindecate nici repede, nici ușor. Dar greutățile erau suportate în primul rînd de masele muncitoare. Lipsa de alimente era resimțită cu acuitate, mai ales că vara anului 1918 fusese secetoasă. Specula, scumpetea excesivă față de salariile scăzute au nemulțumit și mai mult masele muncitorești. Aprovizionarea era, într-adevăr, dificilă, dar datorită fie neglijențelor de administrație, fie corupe-

* Vezi **Magazin istoric, nr. 11/1968.**
** Gh. Unc, C. Mocanu: **13 decembrie 1918.**

rii unor funcționari superiori, mari cantități de bunuri erau dosite și puse apoi în vînzare la prețuri exorbitante. Guvernul liberal condus de I.I.C. Brătianu încerca să explice că situația era grea pentru toată lumea și că, dacă foștii aliați nu vor trimite grîu, „vom muri de foame".

Ziarul **Socialismul** scria: „De ce spune dl. ministru [al Culteloi și Instrucțiunii] Duca că «vom muri de foame», cînd știut este că nici dumnealor, nici ceilalți membri ai Partidului Liberal n-o să moară de foame? De ce nu vorbesc d-nii liberali la persoana a treia, zicînd «ei au să moară de foame», înțelegînd prin aceasta pe muncitori".

Că ziarul muncitoresc avea dreptate, înțelegem și din notele memorialistice ale fruntașului conservator Marghiloman, care relevă frapantele contraste sociale: „Prețul hranei dă explicații plîngerilor care se ridică de pretutindeni [...] Dar ceaiurile elegante, serbările costumate, dejunurile și prînzurile de gală nu mai încetează".

Viața muncitorimii îmbrăca aspecte tragice, după cum preciza **Socialismul:** „Întorși acasă, sleiți de putere, mai săraci ca oricînd, ei [muncitorii] au alergat, sub imperiul foamei și al lipsei, la vechii lor stăpîni, oferindu-și puterea brațelor și a minții lor pentru a putea să-și capete bucățica de pîine care le lipsea. Zadarnic însă".

La sfîrșitul anului 1918, Capitala a devenit scena unor ample înfruntări de clasă*. Războiul se dovedise o școală aspră. Printre oamenii simpli, nevoia de apropiere, de conlucrare și de într-ajutorare — izvorîtă la început din spaimele cîmpurilor de luptă — s-a făcut la fel de simțită și în lupta pentru înfrîngerea greutăților de după război. Metalurgiști, ceferiști, tipografi, tîmplari, funcționari s-au ridicat, într-o admirabilă solidaritate de clasă, cerînd o viață mai bună, introducerea unor măsuri cu caracter larg democratic.

Iată o succintă trecere în revistă a evenimentelor importante care au punctat viața Capitalei în preajma zilei de 13 decembrie.

* Vezi și **Magazin istoric**, nr. 3/1971.

DUMINICĂ, 2 DECEMBRIE 1918

În fața clubului socialist din Capitală, aflat pe strada Sf. Ionică, în vecinătatea Palatului regal, se desfășoară o impozantă adunare, la care participă peste 8 000 muncitori, în majoritate de la Regia Monopolurilor Statului (R. M.S.); aceștia au încetat lucrul pentru a li se mări salariile. Se disting și uniforme de ostași francezi. Printre vorbitori: fruntașii socialiști Ilie Moscovici, Constantin Popovici și un muncitor francez. În aceeași zi se reorganizează Sindicatul funcționarilor și agenților C.F.R. Metalurgiștii organizează o manifestație de stradă în semn de solidaritate cu delegația lor aflată în tratative cu autoritățile pentru satisfacerea unor revendicări de natură economică.

LUNI, 3 DECEMBRIE

La clubul din str. Sf. Ionică se ține o nouă întrunire a greviștilor de la Regie; se formează o delegație care trebuie să se intereseze la ministrul Finanțelor — Oskar Chiriacescu — care este stadiul soluționării memoriului depus la minister.

Prințul Carol — viitorul rege Carol II — trece în automobil pe Bulevardul Elisabeta; un grup de lucrători care așteaptă pîine în fața unei brutării goale încearcă să-l oprească; prințul, imperturbabil, își continuă drumul, însoțit de strigăte dezaprobatoare.

Zețarii de la Tipografia „Sfetea" declară grevă, în urma refuzului patronului de a accepta programul de lucru de 8 ore și sporirea salariilor cu 50 la sută. După aprecierile unui ziar **(Munca grafică),** *tipografii au „adevărate salarii de foame". Un muncitor singur, deci fără familie, trebuie să cheltuiască săptămînal, numai pentru hrană (destul de modestă), 123 lei; ori el primește între 60 și 70 lei.*

MARȚI, 4 DECEMBRIE

Funcționarii de la Poștă și Telegraf declară grevă, cerînd mărirea salariului.

MIERCURI, 5 DECEMBRIE

Lucrătorii tîmplari de la Fabrica „Lessel" țin o întrunire în sala clubului din strada Sf. Ionică, cu care prilej întocmesc un memoriu revendicativ ce urmează a fi înmînat directorului întreprinderii. Tipografii de la „Minerva" intră în grevă.

JOI, 6 DECEMBRIE

Se reconstituie Sindicatul lucrătorilor de la Societatea de Tramvaie București. La clubul din strada Sf. Ionică se ține o întrunire a lucrătorilor curelari, opincari, tăbăcari și din atelierele pentru confecționarea articolelor de voiaj. O altă întrunire este organizată de către tipografii greviști, în cadrul căreia se hotărăște ca relu-

area lucrului să se producă numai după satisfacerea integrală a revendicărilor lor.

La orele 18, localul redacției și administrației ziarului Socialismul, *organul central al Partidului Socialist și al Uniunii Sindicale din România, este sigilat de către autoritățile polițienești; o delegație de muncitori se prezintă la Ministerul de Interne și la Marele Cartier General al Armatei pentru a cere redeschiderea redacției și înlăturarea cenzurii.*

VINERI, 7 DECEMBRIE

Federația sindicală a lucrătorilor chelneri (filiala București) și Sindicatul tăbăcarilor organizează întruniri. Delegații pe ateliere ai muncitorilor metalurgiști, întruniți în ședință, avertizează patronii că nu vor accepta decît satisfacerea completă a memoriului de revendicări pe care l-au înaintat.

SÎMBĂTĂ, 8 DECEMBRIE

Partidul Socialist și Uniunea Sindicală din România difuzează un comunicat prin care se aduce la cunoștință ordinea de zi și data desfășurării Congresului mișcării socialiste și sindicale din România. Are loc o întrunire a Comitetului de grevă a lucrătorilor tipografi, care analizează mersul tratativelor și stabilește noi măsuri.

DUMINICĂ, 9 DECEMBRIE

Un mare număr de muncitori se întrunesc în Cișmigiu, pentru a manifesta împotriva sigilării localului redacției Socialismului *și a suspendării ziarului; coloanele pleacă apoi demonstrînd de pe strada Schitu Măgureanu pînă la Atelierele C.F.R. „Griviția". După-amiază, la Sf. Ionică se ține o întrunire convocată în același scop; o delegație alcătuită printre alții, din Ilie Moscovici, Gheorghe Cristescu, Al. Oprescu, I. Olteanu, I. Ionescu, C. Mănescu se prezintă autorităților pentru a discuta problema suspendării* Socialismului.

LUNI, 10 DECEMBRIE

În urma presiunii exercitate de muncitorimea organizată, autoritățile ridică sigiliul de pe clădirea redacției și administrației ziarului Socialismul. *Greva generală anunțată pentru ziua următoare — în semn de protest — este contramandată. Averescu, chemat în audiență la rege, declară: „Așa cum merg lucrurile, o revoluție e sigură". Regele e vizibil marcat din pricina unui incident petrecut în cursul dimineții: fiind în automobil, a văzut o coloană muncitorească ce manifesta pe strada Știrbei-Vodă; cînd au zărit mașina, muncitorii nu s-au descoperit și au început să strige: „Trăiască republica!".*

I.C.Frimu sosește în Capitală după 22 zile de arest la Roman.*

MARȚI, 11 DECEMBRIE

Ziarul Socialismul *publică articolul redacțional intitulat* Unirea, *în care salută călduros împlinirea idealului secular al românilor — desăvîrșirea unității de stat a României. Relevînd importanța istorică a acestui act, articolul arată în același timp necesitatea sudării mișcării socialiste de pe întreg teritoriul țării.*

MIERCURI, 12 DECEMBRIE

Zi obișnuită de lucru, pentru un muncitor care nu se află în grevă. Primele ore ale dimineții se scurg liniștite. Către prînz, însă, bucureștenii sînt martorii unei manifestații organizată de tipografii greviști de la „Sfetea" și „Minerva". Coloanele străbat Calea Victoriei purtînd pancarte și drapele roșii și scandează lozinci revoluționare, îndreptîndu-se spre Ministerul Industriei și Comerțului. O delegație dorește să discute cu ministrul Al. Constantinescu pe marginea memoriului depus de muncitori încă în ziua de 5 decembrie, prin care tipografii cereau introducerea zilei de lucru de 8 ore, sporirea salariilor în raport cu scumpetea, recunoașterea consiliilor muncitorești, desființarea cenzurii etc. Ministrul primește delegația, dar anunță că nu va începe tratativele decît în momentul încetării manifestației care se desfășoară în curtea ministerului. Delegația refuză o astfel de condiție și se retrage.

Opinia publică bucureșteană ia cunoștință de răspunsul curajos al Sindicatului C.F.R. la comunicatul tipărit de Ministerul de Război, prin care muncitorilor ceferiști și celor de la R.M.S. li se aduc diverse acuzații.

„[Sindicatul] respinge afirmația că muncitorii ceferiști se agită sub înrîurirea unor «idei rătăcite» și declară că mișcarea lor e pornită, în primul rînd, pentru realizarea revendicărilor de breaslă.

Dacă comunicatul face aluzie la demonstrația de duminică, atunci guvernul trebuie să afle că muncitorii ceferiști nu puteau asista nepăsători la suprimarea ziarului lor, Socialismul *și la nesocotirea libertăților și drepturilor cetățenești".*

Frămîntarea lumii muncitoare crește. La sediul din Sf. Ionică e un du-te-vino necontenit al grupurilor de lucrători și numeroaselor delegații ale întreprinderilor. În după-amiaza zilei aici se întrunesc delegați ai muncitorilor tipografi, reprezentanți ai diferitelor organizații sindicale, membri ai conducerii Partidului So-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1969.

cialist şi sindicatelor. Toţi se declară de acord ca a doua zi să se proclame greva generală a tipografilor din Capitală, pentru satisfacerea deziderateloor lucrătorilor care încetaseră lucrul. Dacă şi după această acţiune, revendicările lor nu vor fi satisfăcute, va fi organizată o demonstraţie de simpatie şi solidaritate a întregii muncitorimi bucureştene.

Noaptea pune stăpînire pe oraş. Este un calm aparent, căci mesagerii proletarilor îşi continuă activitatea. Pe pereţii caselor, pe obloanele atelierelor se lipesc manifeste, ce se adresează tipografilor: „Tovarăşi, s-a declarat grevă generală. Cu toţii la Sindicat. Nici unul nu trebuie să lucreze azi".

Pentru a cîştiga timp, cercurile guvernante lansează promisiuni de soluţionare a situaţiei. Dar în acelaşi timp, autorităţile îndeamnă pe patroni să nu cedeze. Ziarele guvernamentale cer „măsuri hotărîte" şi acuză guvernul de toleranţă faţă de grevele şi demonstraţiile muncitoreşti. Unii oameni politici burghezi gîndesc că ar fi oportună o măsură de mînă forte, care să stopeze mişcarea muncitorească şi acţiunile Partidului Socialist.

Guvernul liberal doreşte şi el să „termine" odată cu „dezordinea". Hotărîrea organizaţiilor socialiste şi sindicale de a declara, marţi 11 decembrie, o grevă generală în Bucureşti, în semn de protest faţă de suspendarea Socialismului *alertase guvernul, care adusese în mare grabă la Bucureşti Regimentul 9 vînători, a cărui garnizoană se afla la Dorohoi. Unitatea este cantonată la Băneasa, în aşteptarea noilor ordine. Soldaţii sînt pregătiţi metodic. Agenţi de poliţie îmbrăcaţi în haine ofiţereşti spun soldaţilor că în curînd vor fi trimişi în Capitală să lupte „contra duşmanilor ţării vînduţi străinilor". Ei îi prezintă pe muncitori ca duşmani ai patriei, ai împroprietăririi ţăranilor. În acelaşi timp — scria Alecu Constantinescu — „nu numai că ţuica şi vinul curgeau gîrlă, dar soldaţilor li se mai dădea şi pîine albă, în timp ce Bucureştii şi celelalte oraşe din ţară consumau pîine amestecată cu mălai". Oficiosul liberal,* Viitorul, *publică în numărul din 12 decembrie un articol care încearcă să pregătească opinia publică în vederea represiunii pe care guvernul o pune la cale. El anunţă provocator că în ziua următoare muncitorii intenţionează să „răs-*

SPECULA

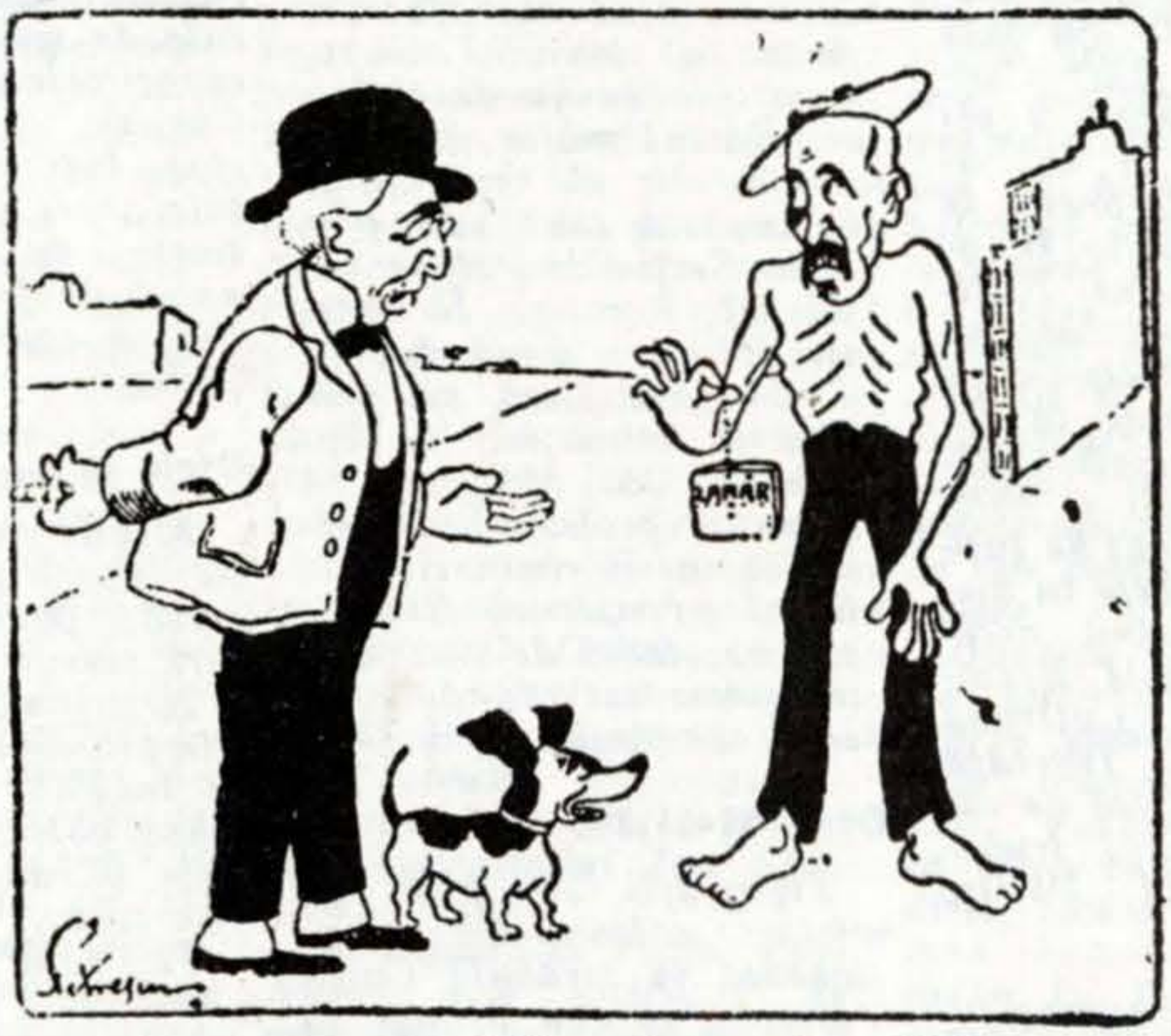

— Cum d-le umbli gol pe stradă?
— Am fost să cumpăr un kilogram de zahăr şi mi-a luat cămaşa de pe mine.

Caricatură publicată în presa timpului

toarne guvernul şi să dezlănţuie revoluţia".

În timpul nopţii de 12 spre 13 decembrie pregătirile autorităţilor continuă intens. Pretextul de a se răfui cu muncitorii este hotărîrea muncitorimii organizate de a declanşa, în ziua de 13 decembrie, o grevă de solidaritate cu tipografii grevişti. În faţa Pasajului Român se instalează o mitralieră; o alta e postată în cabinetul directorului Teatrului Naţional; la redacţiile ziarelor Universul *şi* Viitorul *se instalează cîte două piese, iar pe ruinele din faţa Ministerului de Război încă una. Regimentul 9 vînători este adus de la Băneasa şi primeşte ordin de intrare în dispozitiv în apropierea Teatrului Naţional, împiedicînd accesul dinspre Calea Victoriei şi strada Cîmpineanu la sediul clubului socialist. Unităţi de jandarmi şi poliţie întăresc efectivul de luptă al trupelor aflate în dispozitiv, împiedicînd accesul dinspre străzile Brezoianu, Sf. Ionică, Luterană şi Ştirbei Vodă. Întreaga operaţie este dirijată de către Comandamentul trupelor din Capitală, Poliţie şi Parchet.*

JOI, 13 DECEMBRIE

Dimineaţă. Din cerul plumburiu cad fulgi de zăpadă. Nimeni nu bănuieşte pregătirile făcute de autorităţi în timpul nopţii.

Orele 8:

Funcţionarii de la Ministerul de Interne remarcă prezenţa în cabinetul ministrului a şefului guvernului, I.I.C.Brătianu. „Trebuie ca situaţia să fie gravă", consemnează în memoriile sale Alex. Marghiloman.

Socialismul *apare cu mari spaţii albe provocate de cenzură. Toate articolele sînt mutilate.*

Orele 10:

La clubul din Sf. Ionică încep să se adune lucrătorii tipografi aflaţi în grevă. Din balconul clădirii, Dumitru Pop, preşedintele Comisiei locale a sindicatelor, anunţă pe cei prezenţi că în cazul eşuării tratativelor, după-amiază va fi proclamată greva generală.

Dinspre Bulevardul Elisabeta o jumătate de companie de soldaţi vine în pas cadenţat, trece prin faţa redacţiei Universului *şi se îndreaptă spre strada Cîmpineanu; sînt noi ajutoare venite în sprijinul trupelor aflate în jurul clubului. Statul major al tuturor forţelor de represiune din această zonă este postat la Secţia de Poliţie din Pasajul Român. În aceeaşi vreme, o nouă delegaţie de muncitori se prezintă la ministrul de Interne — Gh. Mîrzescu — pentru a protesta împotriva menţinerii cenzurii. Ministrul promite că situaţia va fi rezolvată de către guvern, imediat după începerea campaniei electorale.*

Orele 11-11,30:

Tipografii se pun în mişcare; coloana lor intenţionează să străbată Calea Victoriei spre a ajunge la Ministerul Industriei şi Comerţului, dar este oprită de jandarmii şi trupele postate pe străzile Cîmpineanu şi Sf. Ionică. În această situaţie, coloana se reîntoarce şi face un ocol, trecînd prin strada Luterană. Pe parcurs se scandează lozinci şi se intonează cîntece revoluţionare. O parte din coloană pătrunde în curtea ministerului, restul ocupă strada din faţa clădirii. Se aşteaptă rezultatul tratativelor dintre delegaţie şi ministrul Al. Constantinescu, tratative care se prelungesc pînă în jurul orei 13; ministrul cere delegaţiei să revină după-amiază, cînd urmează a fi convocaţi şi patronii tipografi. Este evident că se evită a se da muncitorilor un răspuns clar.

Orele 13-13,30:

Coloana străbate din nou Calea Victoriei, îndreptîndu-se spre clubul din str. Sf. Ionică.

Orele 14:

În urma noii amînări a răspunsului la memoriul înaintat de tipografi, unii dintre conducătorii Partidului Socialist şi ai Comisiei locale a sindicatelor — prezenţi la sediu — decid declanşarea grevei generale de simpatie a întregii muncitorimi bucureştene. Curieri speciali pornesc spre întreprinderile Capitalei, spre a comunica colectivelor de muncitori semnalul de încetare a lucrului şi convocarea în faţa clubului socialist.

Orele 15:

Mii de muncitori răspund cu însufleţire apelului la grevă, pornind în coloane spre sediul din Sf. Ionică.

Negustorii din strada Cîmpineanu primesc ordin să închidă prăvăliile şi să tragă obloanele: semn limpede că autorităţile pregătesc ceva...

În sala restaurantului „Modern", directorii ziarelor bucureştene — întruniţi pentru a discuta poziţia lor faţă de cenzură — hotărăsc declanşarea unei greve de protest de 24 ore, timp în care publicaţiile nu vor apare. La această hotărîre aderă 17 ziare. I. Moscovici — reprezentant al ziarului Socialismul *— invitat la şedinţă, nu poate participa din cauza precipitării evenimentelor. Se aşteaptă sosirea la Sf. Ionică a unui grup masiv de muncitori — în majoritate metalurgişti — din cartierele Lînăriei, Abator, Izvor, Dealul Spirii şi Filaret.*

Orele 15-15,30

Încolonaţi cîte patru în rînd, mii de oameni se

revarsă în șuvoaie spre centrul orașului. În față merg ucenicii, apoi muncitorii mai vîrstnici, de la „Lemaître", „Wolf" și alte întreprinderi de pe malul drept al Dîmboviței. Cei de la „Bragadiru" vin pe strada Uranus; în drum li se atașează metalurgiștii de la „Vulcan" și muncitorii de la „Frank Cafea". Se trece prin fața Arsenalului armatei și mai departe, pe strada Mihai-Vodă, spre Brezoianu. Drumul este însă barat de un cordon de soldați. Se încearcă atunci pătrunderea spre sediu prin Bulevardul Elisabeta și strada Sărindar, dar și aici cordoane de militari barează trecerea. În acele momente, de pe Calea Victoriei, se aud glasurile metalurgiștilor de la „Lemaître" și „Wolf". Se scandează lozinci: „Vrem pîine!", „Trăiască libertatea!", „Vrem ziua de lucru de opt ore!". În dreptul Palatului Poștelor are loc joncțiunea celor două coloane. Șuvoiul de oameni se îndreaptă spre Prefectura Poliției Capitalei. Dinspre Universitate, prin strada Academiei, trec tipografii de la „Sfetea" și „Țăranu" și lucrătorii brutari. În cîteva minute, coloana ajunge în dreptul Teatrului Național și începe să coboare pe Cîmpineanu.

Generalul Mărgineanu — șeful garnizoanei militare a Capitalei — alarmat, se repede la Circumscripția de Poliție din Pasajul Român și cere de urgență legătura telefonică cu primul ministru I.I.C. Brătianu, care îi dă încuviințarea pentru declanșarea represiunii.

Orele 16:

Deodată se aud împușcături. Ce se întîmplă? În clipa în care primele rînduri ale coloanei ajung în fața cordonului de militari, muncitorii se opresc; din mijlocul lor se desprind doi muncitori de la „Vulcan". Ei cer să stea de vorbă cu generalul Ștefănescu — prefectul Capitalei. Cordonul militar cedează puțin și coloana înaintează cîțiva pași. Brusc, soldații primesc ordin să se dea cîțiva pași înapoi și mitraliera de la fereastra cabinetului directorului Teatrului Național trage asupra primelor rînduri ale coloanei de muncitori, în majoritate formate din tineri ucenici între 14 și 18 ani. Mitraliera amuțește. La un semnal, subunități din Regimentul 9 vînători pornesc la asalt cu baioneta la armă împotriva mulțimii îngrozite. Fiecare își caută un adăpost; cine nu se poate ascunde, e împuns cu baioneta, lovit cu patul armei, călcat în picioare... Se lovește unde se nimerește și în cine se ivește. Electricianul Marin Niculescu de la „Bragadiru" decedează în urma loviturilor primite. Iosif Săndulescu, lăcătuș la „Vulcan", căruia i se străpunge pieptul cu baioneta, decedează la spitalul Colțea, unde este transportat cu o ambulanță. Pe caldarîmul Pieței Teatrului Național zace chipul împietrit de moarte al ucenicului Ion Spătaru.

Pe măsură ce Piața Teatrului este evacuată de muncitori, se declanșează o a doua operație: urmele măcelului trebuie înlăturate imediat. Iată o secvență din acest moment prezentată în Socialismul:

„Un soldat a apucat pe un tovarăș de picior și l-a tîrît în curtea Teatrului ca pe o buturugă. Capul sărmanului tovarăș s-a lovit de piatra trotuarului...". În curtea Teatrului Național, morți și răniți, la un loc, sînt așezați unul lîngă altul și peste ei se aruncă o pînză uriașă de decor...

Orele 16,30-17:

Ce se petrece în acest răstimp la lubul socialist din str. Sf. Ionică? Dincolo de cordoanele de soldați care barează orice acces la sediu se află grupuri compacte de tipografi, veniți aici spre a porni din nou către Ministerul Industriei și Comerțului, pentru a se întîlni cu ministrul Al. Constantinescu. Sala de ședințe a clubului e înțesată de oameni. S-a ținut o scurtă consfătuire și acum lumea așteaptă în ordine sosirea muncitorilor din celelalte fabrici bucureștene, pentru a porni împreună la minister în susținerea delegației tipografilor. La un moment dat, însă, se aud rafalele mitralierelor. Cei din jurul clubului amuțesc. După cîteva minute de tăcere, mulțimea începe să freamăte, voci mînioase se aud în toate părțile. Din balconul clubului se poate observa bine ce se petrece în Piața Teatrului. Conducătorii aflați în incintă hotărăsc să trimită doi reprezentanți la locul incidentului, iar alții să vorbească mulțimii din balcon. Se țin cuvîntări de îmbărbătare. În clipa în care D.Gănescu condamnă crima autorităților, o salvă sparge geamurile clubului. Este semnalul unui nou atac. Vorbitorul este tras la timp în interiorul clădirii, căci o nouă salvă mătură balconul. În goana cailor își face apariția un escadron de jandarmi. Goarna sună atacul. Zeci de oameni sînt trîntiți pe caldarîm și călcați în picioare. Femeile sînt prinse de păr și tîrîte pe stradă. În interiorul clubului, furia atacatorilor devastează totul, oamenii sînt aruncați de la balcon sau stîlciți sub ploaia de lovituri. Un polițist, ajutat de cîțiva jandarmi, intră în încăperea Societății de ajutor mutual „Munca", al cărei conducător este I.C. Frimu. Surprins în clădire, Frimu este îmbrîncit și lovit cu paturile armelor pînă în stradă. Într-o altă sală a clubului se află Iancu Olteanu, Ilie Moscovici și Gh.*

* Sediul acesteia se afla intr-una din sălile clubului din str. Sf. Ionică — n.r.

Petrescu-Ghempet, care sînt îmbrînciți pe scări și scoși afară. Un plutonier aplică lovituri de baston în cap lui I. Moscovici — secretarul Partidului Socialist. Generalul Mărgineanu, zărindu-l pe Moscovici, răcnește: „Asta-i!" și jandarmii se reped lovind care unde apucă. Își fac apoi „datoria" generalii Mărgineanu și Ștefănescu, împreună cu colonelul Călătorescu, care-l lovesc pe Moscovici cu cizmele în cap și-n coaste. Profitînd de o mică neatenție a jandarmilor, Ghempet se furișează prin curți și ajunge în strada Luterană, unde se întîlnește cu coloana muncitorilor ceferiști ce se îndreaptă spre clubul socialist. La fel ca el procedează și alți muncitori dintre cei aflați în zona clubului din Sf. Ionică; ceilalți sînt arestați. În interiorul clubului, mobilierul este făcut țăndări, casa de bani spartă și sumele, atît de greu agonisite, confiscate; colecțiile de ziare, biblioteca și arhiva sînt distruse.

Orele 17-18:

În timp ce la sediul din Sf. Ionică se desfășoară aceste scene, coloana muncitorilor care se deplasează pe Luterană intră în tratative cu generalul Mărgineanu. Sînt aproximativ 15 000 muncitori (ceferiști și lucrătoare de la Regie). Li se cere să se împrăștie. Muncitorii răspund că nu se retrag decît după ce armata eliberează sediul muncitoresc central și pe tovarășii lor arestați. Atunci, pentru a treia oară în acea teribilă după-amiază, trompeții sună atacul. Al. Marghiloman notează: „Jandarmii din București, apoi vînătorii de abia au putut cu greu stăpîni mulțimea care nu s-a mișcat nici în fața baionetelor, nici a focurilor trase în aer. Dar cînd trupa a fost în număr, oameni și femei au fost loviți fără cruțare [...] Pentru mulțime [a demonstra] era un fel de drept cîștigat".

Martor ocular al teribilelor scene, scriitorul Gala Galaction avea să noteze, un an mai tîrziu: „Era în seara de roșie amintire [...] Nu era zăpadă, nici prea mult noroi, dar lumea era apăsată și cernită [...] Ajunsesem la răspîntia pe care o face Calea Griviței cu Buzești-Berzei și mergeam întrebîndu-mă cum și unde vor fi plătite primele oale sparte de la ospățul trufiei capitaliste. Atunci un convoi puțin comun se ivi, pe Calea Griviței, venind dinspre Gară, și-mi abătu gîndurile. Era o ceată lungă, aliniată și ordonată de muncitori și de muncitoare, de bătrîni și de copii, care mergeau undeva. Erau mulți, treceau, treceau și izvorul lor nu mai seca de loc. Femei tinere, femei în vîrstă, fete și băiețani mergeau unii după alții, sărăcuț îmbrăcați, cu mîinile goale și triști de serioși. Unde se duceau? Undeva, unde trebuie să declare că nu le mai ajunge slabul lor cîștig cotidian, că alte haine decît cele de pe ei nu mai au și că atîtea toate pe care le cere iarna lipsesc cu desăvîrșire din căminul pustiu. Unii din acești muncitori mocniți și negri erau soldați trimiși de curînd acasă — acasă, unde un copil murise, soba se dărîmase și nevasta amanetase pînă și cerga de învelit. Unele din aceste muncitoare veștejite aveau în sîn hîrtia stăpînirii, prin care li se dădea de știre că soțul lor a murit glorios pe cîmpul de onoare. Mergeau așa înainte, în rînd disciplinat, fără vociferări și fără grabă [...] Am rămas nemișcat locului și am privit defilarea armatei celei noi. Ceva mai mult decît grav, ceva care dădea fiorii corului din tragedia antică, se răspîndea în seara fumurie din mersul cumpănit și hotărît al acestor ostași ai luptei sociale...".

Orele 18-18,30:

Liniștea este „restabilită". Cei arestați sînt duși fie la Secția de Poliție din Pasajul Român, fie la Prefectura Poliției Capitalei. Un lung convoi de munci-

Piața Teatrului Național la începutul sec. XX

tori trece pe strada Brezoianu escortat de cordoane jandarmereşti. La secţia din Pasaj sînt „selectaţii" — conducătorii mişcării. După o bătaie zdravănă, sînt duşi la Prefectură, sub o puternică escortă. La fel de atent sînt păziţi şi răniţii; sînt păziţi, dar nu li se acordă nici un fel de asistenţă medicală. Într-un tîrziu, se prezintă şi medicul, unul singur! Cercetează cu înfrigurare corpurile înşiruite pe jos şi acoperite cu pînză, să vadă dacă vreunul mai dă semne de viaţă. Străzile sînt încă păzite de cordoane de militari.

Orele 19:

La Ministerul de Finanţe se desfăşoară o şedinţă a Consiliului de Miniştri: se discută evenimentele din timpul zilei şi se hotărăsc noi măsuri. Generalul Margineanu este primit de rege: „Marea mea satisfacţie — avea să declare el zece ani mai tîrziu — e că am fost felicitat şi sărutat pe ambii obraji de regele Ferdinand".

Orele 19,30-20:

Femei cu ochii storşi de lacrimi aşteaptă în faţa Institutului medico-legal. Este frig. Ninge mărunt. Portarul nu lasă pe nimeni înăuntru. După multe insistenţe, femeile sînt lăsate să intre spre a identifica pe cei ucişi.

Orele 21:

Două dube negre se furişează în noapte. Cînd ajung în dreptul Teatrului Naţional se opresc. Cadavrele sînt încărcate în maşini.

Pentru cei căzuţi în mîna organelor de represiune calvarul abia începe. Gheorghe Cristescu — fruntaş al mişcării socialiste — nu fusese la club în timpul represiunii. Aflînd despre cele petrecute, se îndreaptă de grabă spre locul măcelului. Găseşte un muncitor rănit şi-l duce la spitalul Colţea. Aici se mai află alţi 9 muncitori răniţi, aduşi cu maşinile Salvării. Cînd se reîntoarce la domiciliu este arestat; casa îi este percheziţionată şi i se confiscă numeroase documente. Dus la Poliţie, este supus unui minuţios interogatoriu de către procurorul Bolintin. În tot oraşul se fac arestări, în primul rînd conducătorii, şi-apoi membrii Partidului Socialist. Un tabel întocmit de autorităţi, arată că în după-amiaza şi noaptea lui 13 decembrie este arestată aproape întreaga conducere a Partidului Socialist şi a Uniunii Sindicale. În afară de cei amintiţi, autorităţile au ridicat pe: Ecaterina Arbore, Constantin Popovici, Gh. Moscu, I. Brănişteanu, Gh. Niculescu-Topală, C. Titel-Petrescu şi alţii, dintre care 34 metalurgişti de la „Lemaître", 11 de la „Haug", 25 tipografi etc.. Toţi sînt depuşi în „spălătoria" cazărmii de jandarmi (o sală mare, cu gratii în loc de geamuri, cu ciment pe jos).*

Orele 21,30-23:

La un moment dat, în „spălătorie" intră jandarmii şi se năpustesc asupra arestaţilor. Lovesc cu furie, trupurile oamenilor se prăbuşesc. „Tratamentul" acesta ţine vreo oră, după care îşi fac apariţia ofiţerii. Bătaia devine şi mai cruntă: şefii îşi „stimulează" subalternii aplicînd ei înşişi lovituri de cravaşă. Leşinaţii sînt stropiţi cu apă spre a-şi reveni şi sînt luaţi din nou la bătaie.

Orele 23,10:

*Ilie Moscovici, cu smocuri smulse din barbă şi chipul plin de chiaguri de sînge, I.C.Frimu**, Gh. Cristescu şi Dumitru Pop sînt scoşi în curtea Prefecturii Poliţiei Capitalei. Iată ce povestea, un an mai tîrziu, Gh. Cristescu:*

„La 11 şi zece primii ordinul să ies în curte. Mi se puse anume în vedere să nu iau paltonul pe mine. Imediat după mine fură aduşi şi Moscovici, Pop şi apoi Frimu [...] În curtea din dosul Prefecturii, primirăm ordinul să măturăm curtea şi pe dată începu bătaia. Patru inşi, unul de fiecare dintre noi, ne loveau cu ciomagul peste cap şi trup. Alţii doi, unul la doi dintre noi, ne loveau peste fluierele picioarelor. De trei ori am fost goniţi astfel de-a lungul întregii curţi noaptea, între baionete. În vremea aceasta, în coridorul cazărmii de jandarmi d. colonel Călătorescu sta şi asculta ţipetele noastre [...], iar din minut în minut o lampă electrică îi lumina «spectacolul» [...] Bătaia părea sfîrşită. Despărţit de ceilalţi, fui introdus în lavabou, unde o lumină mică abia gonea puţin din întuneric. Aci bătaia începu din nou. În vreme ce Zurbagiu mă lovea peste fluierele picioarelor, Olteanu mă bătea cu cauciucul peste ţeastă. Una din lovituri mă doborî la pămînt [...] Primisem numai în curte peste 100 de ciomege, fără să număr vinele de bou şi bătaia din lavabou. Cînd, plin de sînge, am fost scos din lavabou, îmi eşi în faţă locot. Gherovici şi sub motiv că n-am măturat bine, puse pe sergentul Popescu să mă bată din nou. Trei lovituri de ciomag, mai dureroase ca toată bătaia de pînă atunci, m-au doborît şi am leşinat".

---

* Numărul total al celor arestaţi după evenimentele din 13 decembrie s-a ridicat la cîteva sute.

** Vezi şi **Magazin istoric**, nr. 10 /1971.

Bilanțul

Nu se cunoaște exact numărul victimelor și răniților. Coroborînd diferite documente am reținut cu certitudine următoarele nume: **Marin Niculescu** — electrician la Fabrica „Bragadiru"; **Iosif Săndulescu** — cazangiu, 30 ani; **Ion Georgescu** — metalurgist la „Vulcan", 58 ani; **Ștefan Niculescu** — muncitor la Fabrica „Traian", 18 ani; **Constantin Iviceanu** — muncitor tîmplar la Fabrica „Traian", 14 ani; **Costică Dumitrescu** — tîmplar la Fabrica „Traian", 16 ani; **Vasile Niculescu** — rotar la Fabrica „Traian"; **Ion Tomescu** — lăcătuș, 36 ani; **Ion Spătaru** — lăcătuș, 17 ani; **Țane Prafcet** — strungar în fier, 38 ani; **Eugeniu Stoenescu** — lucrător, 18 ani; **Florea E. Ionescu** — ucenic, 14 ani; **Gheorghe C. Bălan** — lucrător, 19 ani; **Stan Nicolae** — lucrător, 26 ani; **Nicolae Bora** — mecanic, 28 ani; **Carusi,** rănit la cap, încetează din viață după două zile la Spitalul Colțea...

*

Departe de a fi stăvilită, mișcarea muncitorească s-a impus tot mai activ în viața politică a țării, prin forța zecilor de mii de muncitori pe care-i reunea, prin ideile cuprinse în programul partidului său, și prin aureola martiriului care-i strălucea pe frunte. Prin acțiunile politice și economice organizate, prin presă, prin glasul reprezentanților săi în Parlament, mișcarea socialistă din România s-a situat în centrul preocupărilor pentru dezvoltarea țării pe baze democratice, ca reprezentantă fidelă a năzuințelor spre progres ale întregului nostru popor.

Apreciind evenimentele de la sfîrșitul anului 1918, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: **„Puternica demonstrație de la 13 decembrie 1918 din București, numeroasele greve, mitinguri și mari manifestații, în timpul cărora nu o dată masele au ajuns să stăpînească strada, au demonstrat caracterul organizat al luptei proletariatului, voința sa de a cuceri pe cale revoluționară, drepturi și libertăți democratice, de a imprima dezvoltării sociale o orientare corespunzătoare intereselor celor ce muncesc".**

„...La 13 decembrie, de acum înainte, în fiecare an vom comemora doliul muncitorimii române pentru frații căzuți anul trecut pe străzile Bucureștiului... fiindcă au ieșit în stradă să ceară pîine..."

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Alecu Constantinescu, **Masacrul din Piața Teatrului Național din București. 13 decembrie 1918**; Gh. Stoica, **Luptele din 13 decembrie 1918**; Iancu Olteanu, **Patruzeci de ani de la luptele din 13 decembrie. 1918-1958**; I. Trandafir, **Patruzeci de ani de la luptele din 13 decembrie, 1918-1958**; D. Avramescu, **Patruzeci de ani de la luptele din 13 decembrie. 1918-1958**; Gh. Unc, C. Mocanu, **13 decembrie 1918**; Al. Marghiloman, **Note politice 1897-1924**, vol. IV; **Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916-1921**; ziarele **Socialismul, Munca grafică** etc.

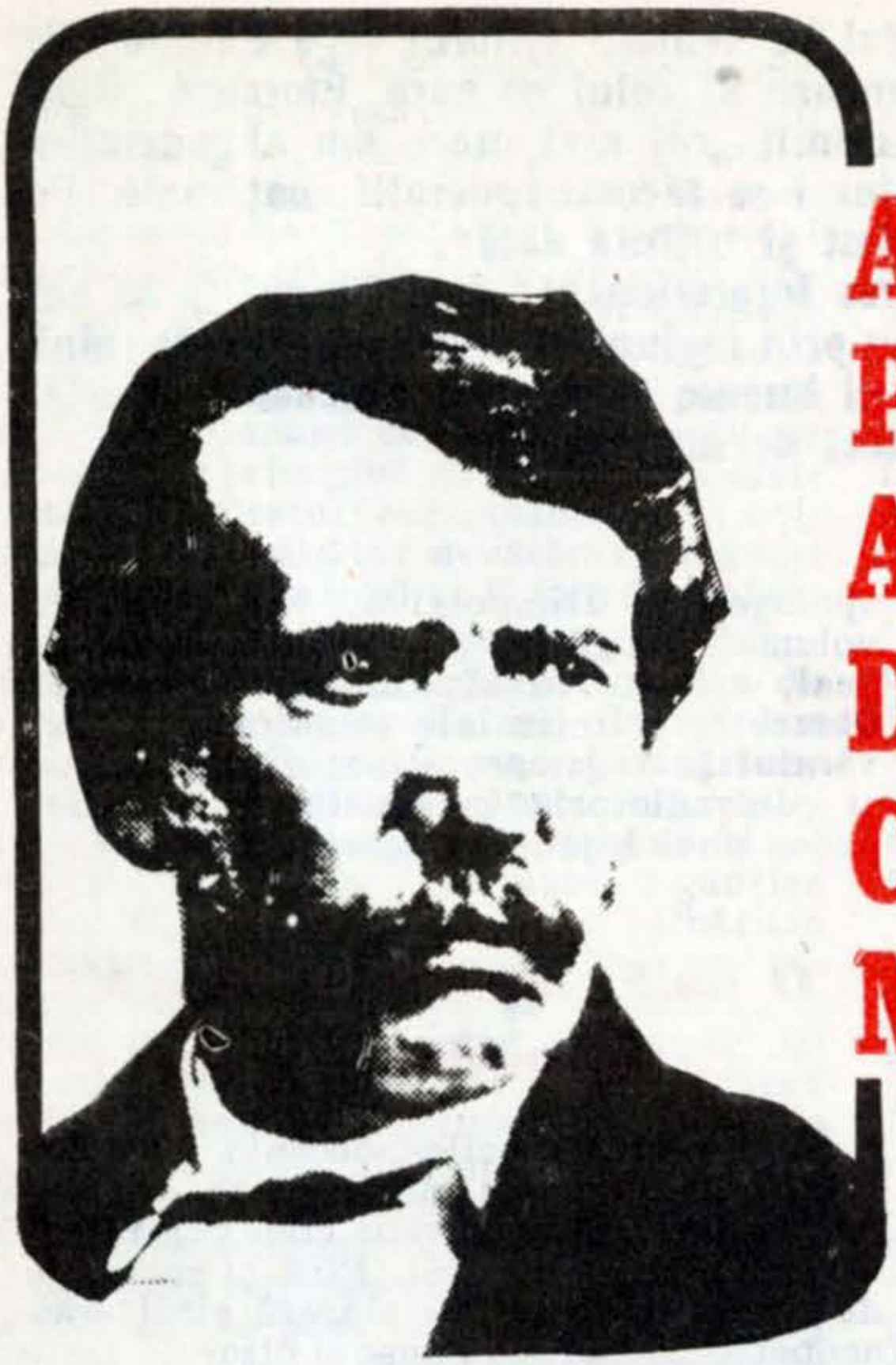

ASALTUL PETELOR ALBE DE PE CONTINENTUL NEGRU

DOINA MOTAȘ

● De la suveica micului textilist la trusa tînărului medic ● Un misionar împotriva misionarilor ● Africa: dragoste de la prima vedere ● Burii se răzbună ● Mușcătura leului și înțepătura țînțarului ● Deșertul Kalahari își ia tributul ● Contradicțiile unui caracter complex ● Cu lanterna magică în junglă ● Fleacurile din mormîntul omului alb ● Pasiune și rațiune ● Primejdiile popularității ● Un cruciat fără entuziasm

În urmă cu o sută de ani, pe latura de sud a mlaștinilor care înconjură Lacul Bangweulu, în Zambia de astăzi, murea David Livingstone. Agonia durase cîteva săptămîni. Însoțitorii săi i-au transportat cadavrul cale de peste 2400 km pînă la coasta Oceanului Indian.

Adus la Londra trupul neînsuflețit al lui Livingstone, înainte de a fi îngropat, alături de numeroși regi ai Angliei, la Westminster Abbey a fost expus la sediul central al Societății Regale de Geografie. La înmormîntare au asistat pri-

mul ministru William Gladstone și prințul de Wales, viitorul rege Eduard VII. O imensă mulțime a salutat cortegiul funebru al celui pe care Florence Nightingale, întemeietoarea Crucii Roșii, l-a numit „cel mai mare om al generației sale". Era prima dată cînd unui explorator i se făceau funeralii naționale. De altfel, cel puțin pînă în ziua de azi, a fost și ultima dată*.

Ce e drept, defunctul avea un palmares impresionant: de-a lungul a 33 ani de explorări, parcursese aproape 50 000 km prin regiuni africane considerate pînă atunci inaccesibile, descoperind șase lacuri imense și măreața Cascadă Victoria, și contribuind la cartografierea cîtorva zeci de mii de km².

David Livingstone s-a născut în 1813 în satul Blantyre, lîngă Glasgow. Părinții săi fiind foarte săraci, el a trebuit să muncească încă de la vîrsta de zece ani, în fabrica de textile care se construise în sat. Hotărît să-și continue cu orice preț educația, micul David și-a cumpărat din prima leafă o gramatică latină; proptind-o pe războiul de țesut din fața lui, a studiat-o din scoarță în scoarță. După cele 14 ore de muncă zilnică, băiatul frecventa cu asiduitate cursurile unei școli serale. În ciuda repetatelor bătăi administrate de tatăl lui, un bigot care nu admitea în casă decît cărți religioase, David s-a numărat printre cei mai buni elevi, dovedind o deosebită aplicație pentru matematică, geografie și botanică.

Cu prețul unor eforturi și privațiuni greu de imaginat în zilele noastre, David a reușit să intre la Facultatea de medicină din Glasgow, la vîrsta de 23 ani. La unul dintre ultimele examene, a fost cît pe-aci să primească „insuficient", din cauza îndărătniciei cu care a folosit în examinarea bolnavilor stetoscopul, pe atunci un instrument nou și desconsiderat de majoritatea tagmei medicale. Pentru a aprecia la justa sa valoare dobîndirea acestei diplome, trebuie amintit că în Anglia primei jumătăți a secolului trecut, abia 9-10% dintre copiii care lucrau în fabrici erau parțial alfabetizați.

Încă în perioada studenției, Livingstone a devenit membru al Societății misionare din Londra. După un an de cursuri speciale, el a plecat în Africa, în calitate de medic misionar. Ziua de 31 iulie 1841, cînd a părăsit pentru prima oară Anglia, marchează începutul nu numai al unei excepționale cariere, ci și al unui veritabil mit, care a rezistat cu succes uzurii, vreme de un secol. Evocînd figura lui Livingstone, două studii, apărute aproape simultan, se completează reciproc. Sub titlul **Foarte marele doctor Livingstone,** Janet Graham prezintă în revista americană **Private Practice,** viața și activitatea exploratorului prin clasica prismă necondiționat apologetică. Dimpotrivă, extrasele din volumul biografic **Livingstone** de Tim Jeal, apărute în săptămînalul londonez **Observer,** și intitulate semnificativ **Adevăratul Livingstone,** eliberează complexa și contradictoria personalitate de carapacea unei legende larg răspîndite.

O oaie neagră în turma dreptcredincioșilor

În cel de-al cincilea deceniu al secolului XIX, cea mai mare parte din cei 30 212 000 km² ai Africii erau pămînturi virgine pentru europeni. Pînă și regiunile de coastă unde se instalaseră albii erau acoperite de jungle dense și pline de fiare sălbatice, unde sălășluiau triburi misterioase, cărora li se atribuiau moravuri și practici canibalice. Dar principala primejdie, care făcea din Africa „Mormîntul omului alb", nu era nici flora, nici fauna, nici băștinașii, ci invizibilii agenți ai maladiilor infecțioase. Mortalitatea de pe urma malariei atingea proporții înspăimîntătoare: expediții organizate pe o durată doar de cîteva luni pierdeau pînă la 80% dintre membrii lor din cauza paludismului.

Livingstone a fost cel dintîi care a dovedit că un european poate străbate Africa fără a plăti această cutezanță cu viața. Cum se explică performanțele sale? Printre motive se înscrie desigur și priceperea profesională a medicului. Unul din biografii săi britanici, dr. Michael Gelfant, transcrie rețeta pilulelor antimalarice preparate de Livingstone din rășina de jalap (plantă agățătoare originară din Mexic), calomel, chinină și revent. Grație acestui remediu, exploratorul a supraviețuit celor 27 atacuri de paludism, suferite în primii doi ani și jumătate de prezență pe Continentul Negru.

Toți biografii săi — inclusiv cei mai recenți, Janet Graham și Tim Jeal, pe care i-am amintit mai înainte — sînt însă de acord asupra faptului că principala cauză a succeselor lui trebuie căutată în atitudinea față de băștinași.

* Revista noastră a mai publicat articole despre viața și activitatea marilor exploratori, dintre care Columb, Vasco de Gama, Nansen, Magellan etc. Vezi în acest sens **Magazin istoric**, nr. 5/1967, 1/1969, 2, 3, 9/1970, 8/1971, 4, 5, 6/1973 etc.

Abătîndu-se de la conduita arogantă și disprețuitoare, tipică pentru europenii acelei epoci în raporturile cu africanii, Livingstone i-a tratat pe picior de egalitate. Plin de compasiune pentru suferințele lor, plin de respect față de sistemul de organizare tribală, plin de colegialitate față de vraci — „frații mei între-ale meseriei", cum îi numea — Livingstone se călăuzea după principiul că „o purtare decentă se impune cu aceeași necesitate într-o lume primitivă ca și într-una civilizată". Rezultatul: exploratorul și însoțitorii săi au străbătut nevătămați regiuni în care armate întregi ar fi fost decimate.

Instalîndu-se la început la Kuruman, pe atunci cel mai îndepărtat centru de misionari din Africa de Sud, la 960 km nord-est de Cape Town, Livingstone a stîrnit din primele săptămîni ostilitatea burilor. Colonișți de origine olandeză și acaparatori ai unor gigantice latifundii, burii exploatau cu sălbăticie populația autohtonă, practicînd un intens comerț cu sclavi și exterminînd triburi întregi atunci cînd interesele lor o cereau. Pe bună dreptate, ei au văzut în Livingstone un pernicios termen de comparație oferit africanilor. Constatînd că tentativele lor de a-l convinge pe medic să adopte aceeași comportare brutală au dat greș, burii au atacat clădirea misiunii, arzînd-o pînă la temelie și jefuind toate mobilele, cărțile și medicamentele găsite acolo.

Nici cu confrații săi misionari nu a avut Livingstone relații mai cordiale. Cîteva luni de ședere în Africa i-au fost suficiente pentru a-și da seama că singura unitate de măsură a activității lor era numărul de convertiri. Obținute prin forță sau prin promisiuni înșelătoare, trecerile la creștinism nu ameliorau cu nimic mizerabila existență a băștinașilor. Aceștia priveau cu o legitimă suspiciune religia cotropitorilor albi, pe care o asociau inevitabil cu înrobirea la care erau supuși și cu sistematicele eforturi ale coloniștilor de a lovi în organizarea tribală.

După cum reiese din biografia lui Jeal, Livingstone nu și-a dat nici o osteneală pentru a-și ascunde concluziile la care ajunsese, într-un foarte scurt interval, cu privire la imensa majoritate a misionarilor. Definindu-i drept „făpturi cu mintea de o iremediabilă îngustime", el îi aprecia ca făcînd parte dintr-o „gașcă tare ticăloasă", în onestitatea căreia „numai un prost ar putea avea cea mai mică încredere". La fel de puțin i-a trebuit ca să-și dea seama că virtuțile de tip „clasic" — care se bucurau de o înaltă apreciere în societatea capitalistă din Anglia și pe care le predicau cu neobosită sîrguință evangheliștii plini de zel — nu aveau nici în clin, nici în mînecă cu realitățile africane. Așa de pildă, în condițiile acelor realități acumularea de avuții nu numai că nu reprezenta țelul suprem în viață, ca pentru burghezia britanică, ci devenea chiar o monumentală absurditate. Condițiile locale de mediu și climă nu permiteau nici măcar stocarea unei cantități mai substanțiale de hrană, moneda era ignorată aproape cu desăvîrșire, iar comerțul nu se practica decît pe o scară foarte limitată. Tot astfel, freneticul individualism, caracteristic burghezului care știe că trebuie să lupte **cu ghearele și cu dinții pentru** a ocupa un loc cît mai privilegiat la masa cu bucate, nu putea deveni crezul unor triburi care nu reușeau să supraviețuiască în plină junglă decît tocmai datorită puternicelor legături de solidaritate dintre membrii lor, care acceptau de bună voie să pună interesele colective deasupra celor personale.

Asemenea opinii prea puțin conformiste au făcut din Livingstone o veritabilă „oaie neagră" în mica dar pretențioasa și aroganta lume a misionarilor din Africa de Sud. Dar dacă ostilitatea lor a stat la originea unor neplăceri, mai mult sau mai puțin grave, spontaneitatea cu care el reușea să instaureze o atmosferă de prietenie și respect reciproc în relațiile cu autohtonii avea să joace un rol precumpănitor în reușita activității sale de explorator.

După expirarea perioadei de stagiu de la Kuruman, în 1842, Livingstone a înființat o misiune situată cu alți 320 km mai în interiorul continentului, în direcția nord-est, pe valea rîului Mabotsa. De o sălbăticie care le făcuse practic inaccesibile omului, meleagurile ascundeau primejdii la tot pasul. O neașteptată întîlnire cu un leu, care l-a atacat prin surprindere, s-a soldat cu sfîșierea și ruperea brațului stîng. O șansă excepțională l-a făcut să scape cu viață din ghearele fiarei, dar fractura, tratată superficial și consolidată defectuos, avea să-i pricinuiască necazuri pînă la moarte.

Peste alți patru ani, Livingstone s-a mutat cu încă 64 km mai spre nord, la Chonuane. Era teritoriul unde sălășluia tribul **kwena** (sau **bakwena**) și membrii săi s-au deprins treptat să apeleze la micul dispensar, înjghebat de vraciul cu pielea albă într-un luminiș din junglă, pentru a se trata de diverse afecțiuni, dar și pentru a afla cum să sape canale de irigație, cum să ridice stăvilare pe vijelioasele cursuri de apă, cum să-și construiască locuințe mai puțin vulnerabile la intemperii, cum să-și îngrijească mai cu folos vitele.

În 1847 — o nouă schimbare de reședință, de data aceasta la Kolonbeng, cu 62 km spre vest. De acolo, împreună cu alți doi englezi, Livingstone a străbă-

tut, în 1849, Deşertul Kalahari, redactînd prima descriere amănunţită a acestui dezolant ţinut din Africa Meridională şi ajungînd, în cele din urmă, la Lacul Ngami, pe care pînă atunci nu-l contemplase privirea nici unui european.

În ciuda activităţii sale atît de intense, misionarul a găsit răgazul să-şi întemeieze o familie în 1844 (în 1845, după unii biografi), căsătorindu-se cu Mary Moffat, fiica misionarului-şef de la Kuruman. E un moment de viaţă pe care autorii menţionaţi anterior îl abordează diferenţiat. Înclinată să treacă repede peste aspectele considerate „jenante", Janet Graham relatează laconic evenimentul, fără a adăuga alt comentariu decît că, din următorii 16 ani, cei doi soţi nu au petrecut sub acelaşi acoperiş decît şapte. În schimb, Tim Jeal demonstrează cu argumente greu de combătut că, în calitate de soţ şi apoi de tată, eroul său nu a făcut dovada unor calităţi similare celor care i-au asigurat un loc în istoria descoperirilor geografice. Revenind ulterior asupra acestui aspect, vom vedea că nu a fost singura contradicţie a unei personalităţi mult mai complexe decît cea pe care o tolerează tenacele mit apologetic.

Opt mii de kilometri în trei ani

Încă înainte de a se angaja în traversarea Deşertului Kalahari, Livingstone se decisese să întreprindă o serie de expediţii spre nord, cu alte cuvinte către interiorul Africii. În cadrul rigurosului program de pregătire pe care şi-l fixase, el a întreprins două călătorii pregătitoare, în 1850 şi 1851. Partea cea mai curioasă este că, de fiecare dată, l-au însoţit atît soţia cît şi cei trei copii care veniseră pe lume între timp. Cînd a pornit la drum prima oară, Mary era în luna a noua de sarcină: fetiţa care s-a născut încă în prima parte a călătoriei nu a putut rezista grelelor încercări la care a supus-o neîndurătorul Kalahari, iar mama ei a suferit o paralizie parţială, care a durat cîteva luni.

Ceea ce nu l-a împiedicat pe Livingstone să repete experimentul, manifestînd faţă de ai săi o indiferenţă vecină cu cruzimea, pe care imensa majoritate a biografilor o trec pudic sub tăcere şi căreia nici măcar severul Tim Jeal nu reuşeşte să-i găsească o explicaţie satisfăcătoare. În orice caz, la a doua expediţie a participat, de asemenea, întreaga familie, Mary fiind din nou însărcinată. Născut la înapoiere, copilul a scăpat de data aceasta cu viaţă, ca şi fraţii săi mai mari, care erau însă atît de istoviţi încît au trebuit să fie transportaţi pe tărgi improvizate.

Livingstone nu acorda însă nici o importanţă acestor „detalii". La 4 august 1851, cînd a atins în sfîrşit cursul superior al Fluviului Zambezi, el nutrea ferma convingere că era primul european care călca prin aceste locuri. Căci asemenea tuturor confraţilor săi britanici, ignora cu o superioritate nuanţată de dispreţ relatările de călătorie apărute în alte ţări, neavînd astfel de unde să ştie

Mary Livingstone — cea care n-a rezistat tenacităţii căutărilor — cu unul dintre copiii ei

că portughezii îl precedaseră acolo cu cinci ani.

Fluviul Zambezi i-a produs o adîncă impresie. „Contemplînd apele brune-verzui ale fluviului, lat de peste 450 m — scrie Tim Jeal — închipuirea sa vedea plutind în sus şi în jos nenumărate nave de mare tonaj". Indus în eroare de navi-

gabilitatea tronsonului pe care-l avea înaintea ochilor, Livingstone şi-a format imediat certitudinea că Zambezi va putea deveni, în întregul său, „o şosea spre inima continentului".

Dar oricît avînt şi-ar fi luat, imaginaţia sa nu rupea contactul cu domeniul practicii. Produs al epocii victoriene, cînd expansiunea colonială a ţării sale a atins punctul culminant, Livingstone întrevedea posibilitatea unei masive implantări britanice, prin eliminarea definitivă a portughezilor instalaţi în Mozambic, pe litoralul Oceanului Indian. Nu i-a fost greu să găsească şi o justificare de ordin etic pentru această substituire a unei metropole prin alta: de la englezi, africanii urmau să obţină o cantitate mai mare de stămburi, puşti şi mărgele decît din partea actualilor ocupanţi, în schimbul fildeşului, al minereurilor, al pieilor şi blănurilor de animale sălbatice şi, mai ales, al atît de căutatelor pene de struţ, pe care moda vremii le impunea tuturor elegantelor din Europa.

În 1852, la înapoierea din această primă călătorie pînă la Zambezi, recunoscînd, în sfîrşit, imposibilitatea de a-şi antrena soţia şi copiii în expediţiile pe care le proiecta, Livingstone s-a decis să-i trimită pe toţi în patrie. Şi iată din nou un „punct critic", pe care biografii îl tratează în mod diferit. Fidelă slujitoare a mitului, Janet Graham nu pomeneşte nimic despre soarta celor expediaţi atît de sumar în Anglia. La fel de constant adept al viziunii demitizante, Tim Jeal este, dimpotrivă, cît se poate de explicit: „În următorii patru ani, ei au fost chiriaşii unor pensiuni din ce în ce mai ieftine, trăind practic ca nişte cerşetori care depindeau de bunăvoinţa şefilor lui Livingstone de la Societatea misionară din Londra. Starea sănătăţii lui Mary s-a înrăutăţit şi scrisorile primite de la soţul ei nu-i aduceau nici o alinare. Astfel, într-un rînd, după ce-i recomanda cu severitate să-şi consacre tot timpul copiilor, el adăuga ameninţător: «Altminteri, o să-ţi pară rău!». Nici cu copiii nu era mai tandru, scriindule că, dacă nu vor fi cuminţi, Satana îi va duce în iad, cît ai clipi".

Dar exact în perioada cînd se purta atît de dur — ca să nu spunem atît de brutal — cu familia sa, Livingstone se angaja într-o acţiune care, pînă în ziua de astăzi, se înscrie printre cele mai măreţe călătorii de explorare din istoria omenirii. Ţelul era dublu: mai întîi, de a găsi, pe cursul superior al Fluviului Zambezi, o regiune apărată de paludism, unde să se poată stabili viitorii colonişti britanici; în al doilea rînd, de a stabili precis în ce măsură şi pe ce distanţe era navigabil Zambezi.

Pentru a-şi atinge ambele obiective propuse, Livingstone a întreprins o expediţie care a durat trei ani — din iunie 1853 pînă în mai 1856 — şi care l-a purtat de-a lungul a peste 8 000 km, în majoritate prin ţinuturi necălcate încă de piciorul vreunui alb. Impresionantul periplu, început la Cape Town, l-a dus pînă la portul Loanda, în Angola, pe ţărmul atlantic al Africii, iar apoi, de-a curmezişul continentului, pînă la Quelimane, de asemenea port, dar pe coasta Oceanului Indian, în cealaltă colonie portugheză, Mozambic.

Un aspect deosebit de semnificativ al acestei cutezătoare „premiere" este direct legat de condiţiile ei materiale. Printre exploratorii care l-au precedat sau urmat pe Livingstone, foarte rar au fost cei care au utilizat mai puţin de 120 hamali şi slujitori — cifră considerată drept minimă pentru o deplasare ştiinţifică de oarecare anvergură în Africa. Dispunînd de mijloace financiare extrem de reduse, Livingstone a pornit la drum cu o echipă alcătuită doar din 27 africani. Înarmat cu un baston de alpinist, cu un compas şi un sextant — a căror mînuire o învăţase de curînd, cu un almanah nautic — care îi oferea date şi indicaţii de natură astronomică — cu o farmacie portativă destul de sărăcăcioasă, cu inevitabila **Biblie** a misionarului, precum şi cu... o lanternă magică, menită să înveselească popasurile el a străbătut — pe jos sau călare pe bivoli — junglele, savanele şi deşerturile şi a navigat în canoe pe apele întîlnite în cale. Hotărîtor s-a dovedit, în aceste împrejurări, generosul sprijin pe care i l-au dat băştinaşii.

Ori încotro, cu condiţia să fie înainte!

Însemnările aşternute cu regularitate în jurnalul celor trei ani de călătorie scot la iveală fantastica rezistenţă fizică şi spirituală pe care a vădit-o Livingstone, în confruntarea cu uriaşele dificultăţi întîmpinate. Peripeţiile sînt narate cu o discreţie şi modestie rămase pe drept cuvînt celebre, ca adevărate modele ale conceptului specific englezesc de **understatement** — termen greu traductibil, desemnînd în cazul de faţă formularea care subapreciază intenţionat o anumită situaţie, zugrăvind-o în culori mult mai puţin dramatice decît cele reale. Exemplul clasic în această privinţă îl furnizează felul cum şi-a definit expediţia drept „un lung şir de excursii la iarbă verde, excelente pentru sănătate şi foarte agreabile pentru cei ce nu se sinchisesc prea mult de unele fleacuri".

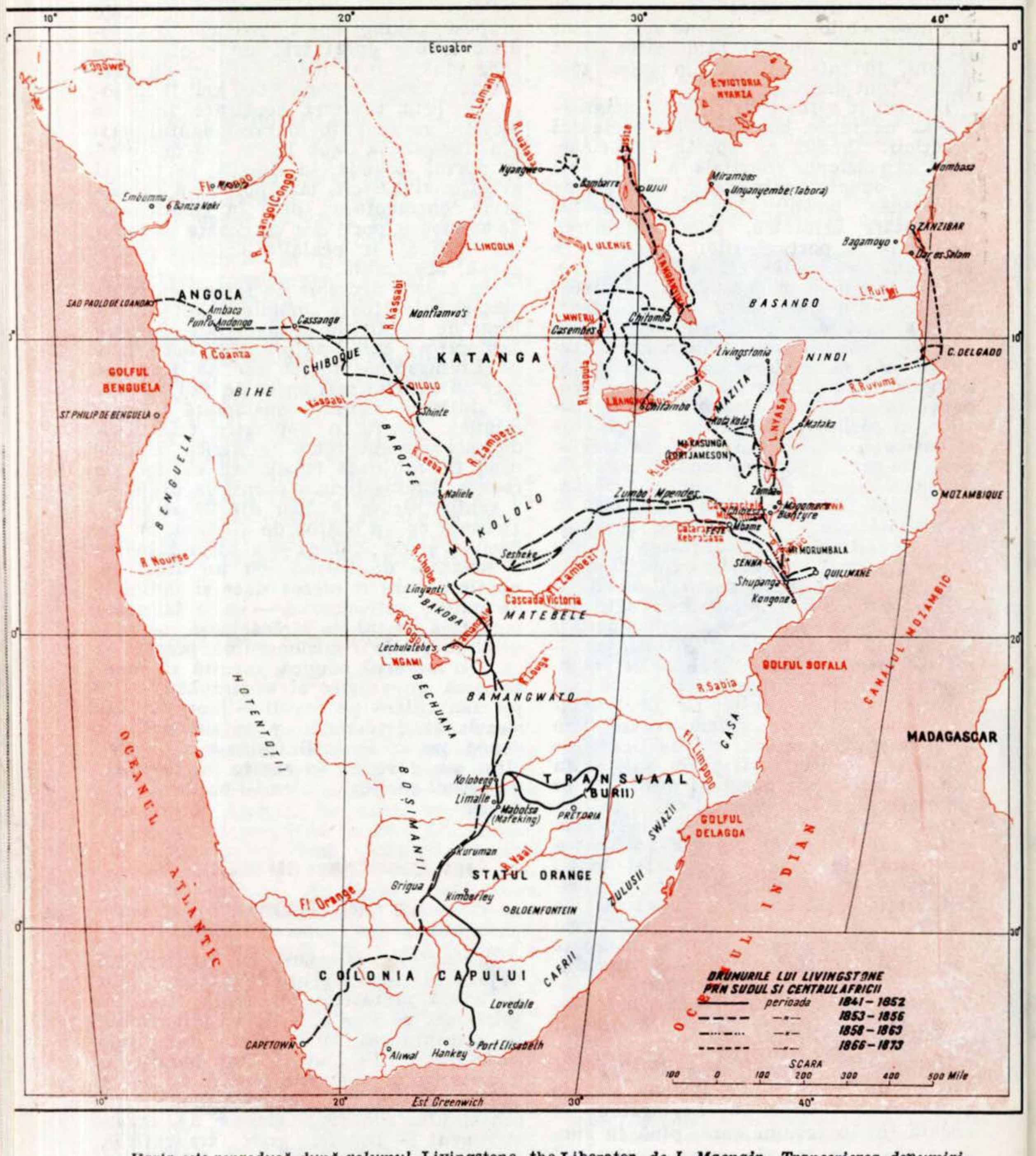

Harta este reprodusă după volumul Livingstone the Liberator, *de I. Macnair. Transcrierea denumirilor geografice diferă uneori de cea folosită în text*

Printre „fleacurile" de care nu s-a sinchisit el se numărau — aşa cum relevă Janet Graham — mlaştini infestate de crocodili şi şerpi veninoşi, savane împînzite de roiurile insidioaselor muşte Ţe-ţe, regiuni pustiite de secetă sau devastate de inundaţii, perioade cînd hrana lipsea cu desăvîrşire zile de-a rîndul sau cînd accesele de malarie îi minau ultimele rezerve de energie...

Dar nici greutăţile, nici primejdiile, nici suferinţele nu i-au putut înăbuşi pasiunea pentru explorări, care, după propria sa mărturisire, îi intrase în sînge:

„Sînt gata să pornesc ori încotro, cu condiția să fie înainte!". Era pasiunea omului de știință, hotărît să smulgă naturii cît mai multe dintre tainele ei. Grație unui ascuțit spirit de observație, veșnic treaz, veșnic la pîndă, Livingstone a făcut muncă de pionierat în domeniile cele mai variate. De exemplu, el a fost printre cei dintîi care au detectat o importantă corelație în materie de paludism, remarcînd că, în zonele mlăștinoase, „miriadele de țînțari arată, ca totdeauna, prezența probabilă a malariei".

În cei trei ani de călătorie, Livingstone a abordat și alte probleme medicale, studiind cu o deosebită atenție arsenalul terapeutic al vracilor africani și constatînd, cu sinceră admirație, eficiența unora dintre remediile lor într-o serie de afecțiuni, printre care și ulcerul gastric. Dar preocupările sale științifice, depășeau limitele stricte ale vechii sale profesii. Nu trecea o zi, fără ca el să nu determine, cu ajutorul sextantului, poziția în care se afla, înregistrînd-o apoi în jurnal și lăsînd astfel indicații foarte precise asupra itinerarului parcurs. Atît de vast era registrul problemelor care-i stîrneau interesul încît a experimentat, pe el însuși, efectele îmbrăcămintii de culori închise și deschise asupra temperaturii corpului.

Bineînțeles, însă, principalele realizări ale expediției din 1853-1856 aparțin geografiei. În rîndul lor se înscrie descoperirea maiestuoasei cataracte Victoria, unde apa Fluviului Zambezi, avînd în acel loc o lărgime de 1 600 m cade de la altitudinea de 130 m, formînd astfel una dintre giganticele cascade ale lumii, de 2,6 ori mai înaltă și de 1,7 ori mai lată decît Niagara. La vestul ei, Livingstone a urcat pe Podișul Batoka, fragment din marele platou ecuatorial al Africii, ale cărui condiții de climă și sol i s-au părut din primul moment favorabile colonizării: confirmîndu-l peste mai bine de patru decenii, Anglia avea să ocupe o largă zonă din jurul podișului, înființînd acolo bogatele colonii ale celor două Rhodezii — de Nord și de Sud.

Întocmind un studiu complet al cursurilor de apă întîlnite în cale, Livingstone a adus o contribuție esențială la cunoașterea Africii Centrale. În unanimitatea lor, descoperirile ulterioare nu au făcut altceva decît să coroboreze liniile directoare ale sistemului său hidrografic, datorită căruia harta imensei arii dintre Kuruman și Tombuktu, pînă atunci o enigmatică pată albă, s-a îmbogățit brusc, căpătînd nu numai un contur general, ci și numeroase repere, de o incomensurabilă valoare geografică.

Marea expediție transafricană nu s-a soldat însă numai cu strălucitele succese asupra cărora insistă de predilecție apologeții săi, ci și cu unele eșecuri, ale căror repercusiuni aveau să fie dureros resimțite de Livingstone în anii imediat următori. Astfel, coborînd de-a lungul Fluviului Zambezi spre Oceanul Indian, un nefericit concurs de împrejurări, ca și permanenta tortură a acceselor de malarie și a unei dizenterii contractate în Angola, l-au împiedicat să ia cunoștință de pragurile de la Kebrassa (Cabora Bassa), dincolo de care nu putea trece nici o ambarcațiune.

Statuetă africană înfățișînd un misionar din Congo

Ajuns la Quelimane, punctul terminus al călătoriei, Livingstone era de perfectă bună credință cînd afirma că Zambezi e navigabil, pînă la Cascada Victoria. Peste doi ani, tot el avea să-și rectifice eroarea. Nu însă înainte de a o plăti teribil de scump.

Nectarul gloriei

La 12 decembrie 1856, Livingstone debarca în Anglia, pe care o părăsise în urmă cu 16 ani şi 4 zile. Oficialităţile, cercurile ştiinţifice şi presa i-au făcut o primire triumfală. Proclamat doctor honoris causa al Universităţii din Oxford şi cetăţean de onoare al mai tuturor marilor oraşe britanice, copleşit de diplomele şi medaliile decernate de diverse societăţi savante, primit în audienţă specială de regina Victoria, exploratorul a atins culmea gloriei odată cu publicarea volumului purtînd un titlu sec şi neatrăgător: **Călătorii şi cercetări ale unui misionar în Africa de Sud.**

Lipsa din titlu a oricărei menţiuni cu privire la adînca incursiune realizată în centrul Continentului Negru este caracteristică pentru spiritul de autentică modestie în care a fost concepută cartea. Scrisă simplu, fără emfază, ca şi cum ar fi relatat un voiaj banal şi la îndemîna tuturor, ea s-a bucurat de un imens succes de librărie. Dobîndind o largă popularitate, autorul nu mai putea face nici cîţiva paşi pe o stradă din Londra, fără a fi imediat recunoscut şi înconjurat de trecători. Într-un rînd, omul pe care nici fiarele junglei, nici războinicele triburi zuluse, nici stihiile dezlănţuite ale Africii Ecuatoriale nu izbutiseră să-l intimideze, a căzut pradă panicii în plin centrul capitalei: o mulţime densă de admiratori, care-l pîndeau într-un scuar de lîngă British Museum, l-au asaltat cu atîta violenţă, încît, avînd impresia că va fi literalmente sfîşiat în bucăţi, Livingstone s-a aruncat într-o trăsură care trecea tocmai pe acolo, găsindu-şi scăparea în fugă.

Cercurile politice nu împărtăşeau entuziasmul publicului, dar îl tratau cu multă condescendenţă, nu pentru meritele sale ştiinţifice, ci pentru trandafiriile perspective pe care expediţia părea să le deschidă colonialismului britanic în Africa. Influenţat probabil de relaţiile recent înnodate cu cîţiva dintre cei mai proeminenţi reprezentanţi ai „înaltei societăţi", dar mai ales confundînd — ca mulţi alţi intelectuali de bună credinţă ai epocii — noţiunea de patriotism cu politica de expansionism promovată de guvernul de la Londra, Livingstone se situa acum, cel puţin aparent, pe poziţii diametral opuse celor de la începutul carierii sale. Militînd pentru „sfînta cauză a creştinării Africii", el preconiza organizarea unui fel de „cruciade", în cadrul căreia negoţul urma să lupte cot la cot cu **Biblia.**

Caracterul „sacru" al unei astfel de cauze găsea cel mai puternic ecou la marii magnaţi ai industriei, finanţelor şi comerţului, cărora companii similare din trecut le puseseră la dispoziţie noi surse de materii prime, noi porţi pentru exportul de capital, noi rezerve de mînă de lucru ieftină, noi pieţe de desfacere — într-un cuvînt, toate substanţialele beneficii ale unui imperiu colonial.

După părerea unor biografi, printre care şi Tim Jeal, convingerile lui Livingstone în această privinţă nu erau însă chiar atît de categorice cum ar reieşi din articolele şi cuvîntările sale. Se presupune că multe din opiniile exprimate de el în astfel de împrejurări fuseseră împrumutate de la proaspeţii şi aristocraticii săi prieteni, poate şi din naiva ambiţie de a fi în ton cu puternicii zilei, în orice caz din dorinţa, mult mai puţin naivă, de a le cîştiga simpatia şi de a obţine de la ei subvenţiile necesare viitoarelor expediţii. Cît de puţin îl preocupa în realitate creştinarea Africii o dovedeşte faptul că, la un an de la înapoierea în ţară, în plină campanie aparentă de pregătire a „cruciadei", Livingstone a demisionat de la Societatea misionară, fără a-şi lua osteneala de a furniza prea multe explicaţii pentru acest gest.

Va urma

PLANŞELE NOASTRE

① „Tîrg la Galaţi" — o lucrare mai puţin cunoscută a lui Carol Popp de Szathmary aflată în colecţia Muzeului Storck (**Primul fotoreporter de război?**, p. 60)

② Harta unei regiuni din Africa, desenată de Livingstone şi cîteva obiecte care
③ au aparţinut celebrului explorator (**Asaltul petelor albe de pe continentul negru,** p. 25)

④ Viena secolului XIX. Pictură de Carl Leopold Hofmeister (sus) şi Rudolf von Alt (**Poporul suveran va domni la Schönbrunn,** p. 54)

Pemba

Bhisnalasa

R Kalambu country

Kataŭka country

Kalambu country

Kowe

I mfonde

I nkombola

Chibwala

Lomjia river
Comes out of Nyasa
South of Lechwela

Pemba.

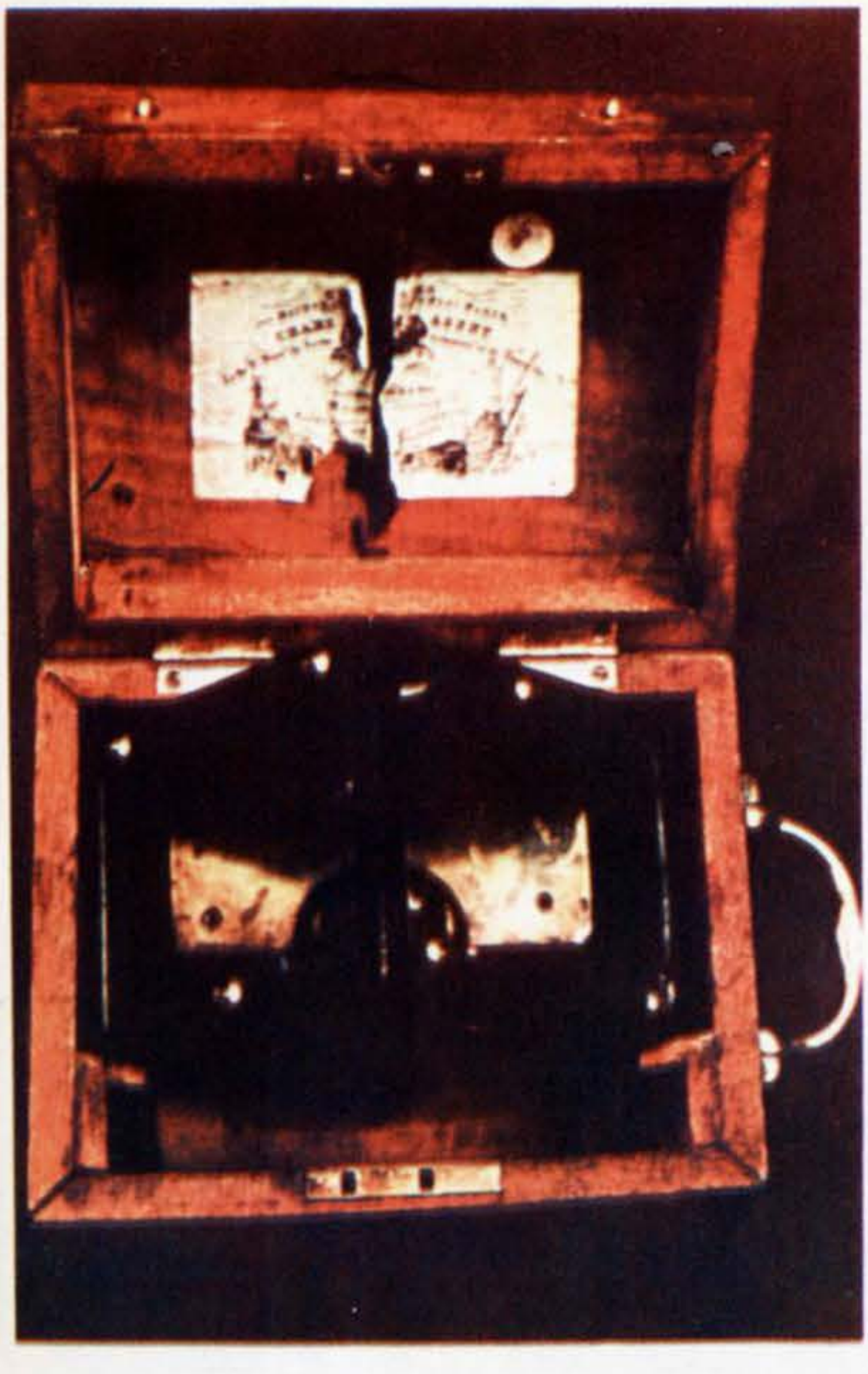

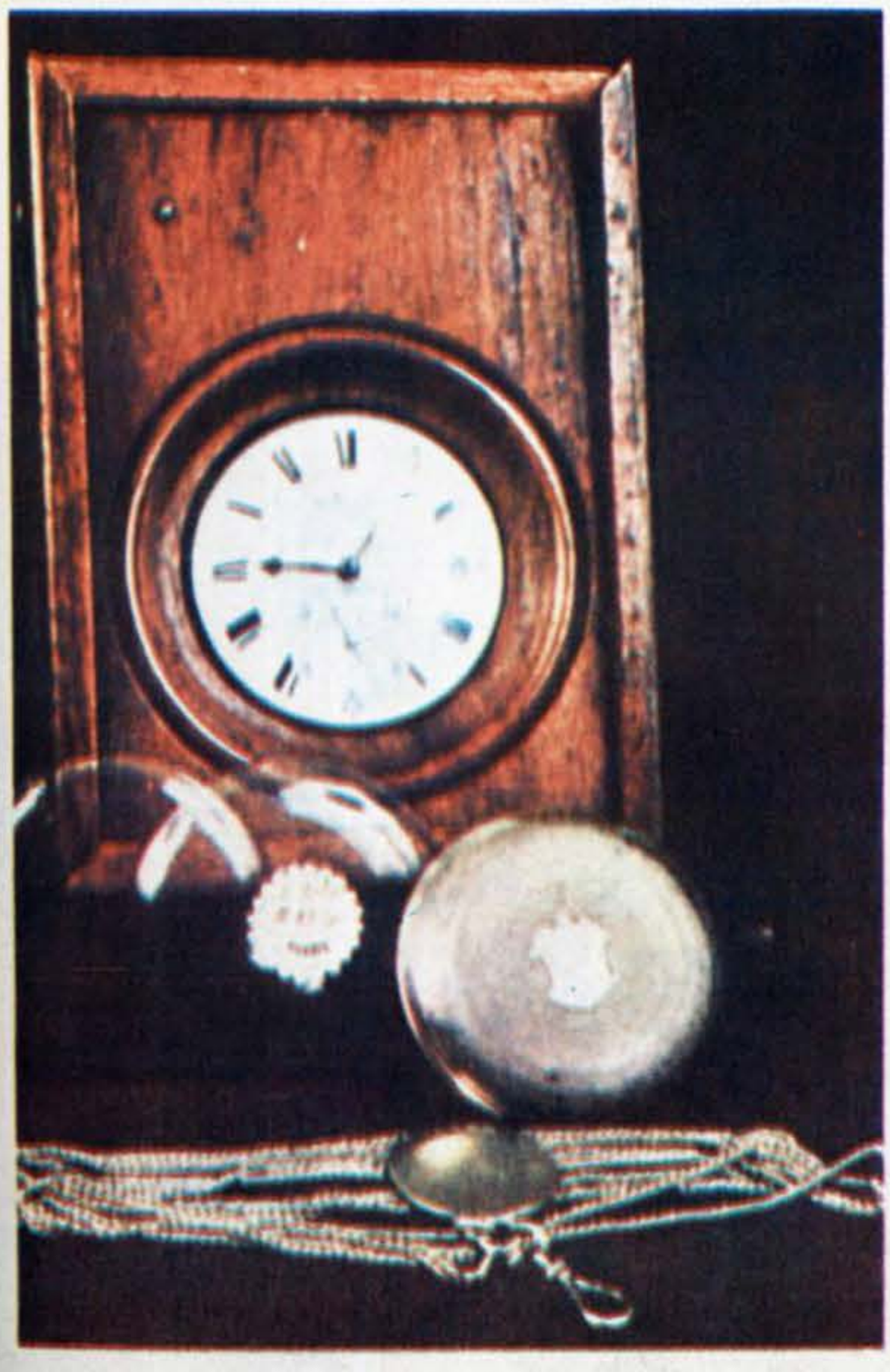

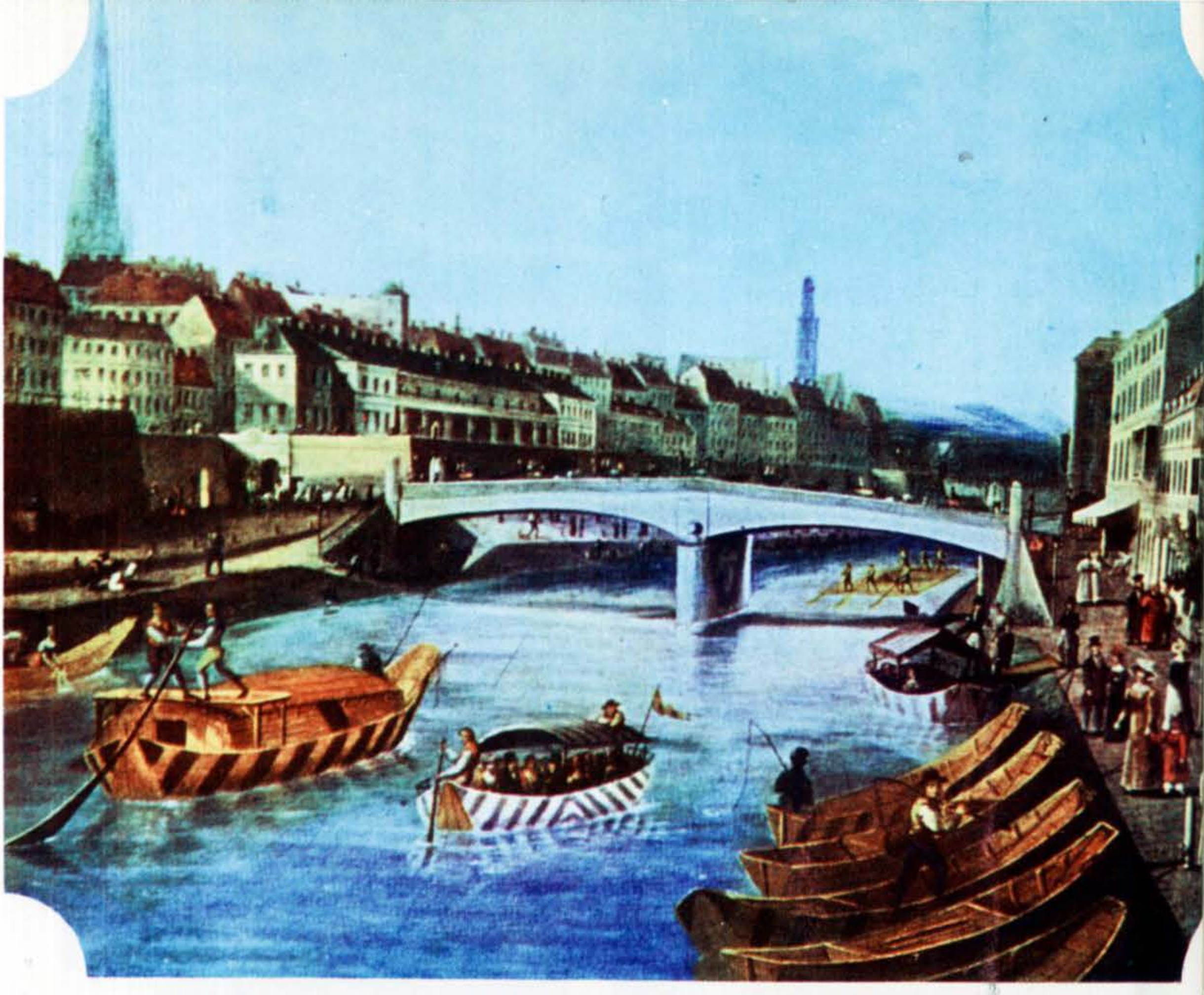

CRONICA ÎN PIATRĂ DE LA ADAMCLISI

(*Urmare din p. 13*)

îl trezesc din iluzii, arătîndu-i că a intrat în capcana unei situaţii din cele mai primejdioase: aliaţii lui Decebal au forţat Dunărea şi au invadat Moesia Inferioară.

Peisajul de pe Columnă se schimbă brusc. Scena XXXI ne aduce la Dunărea de Jos, unde ni-i arată pe daci şi pe sarmaţi trecînd fluviul, dar nu ca pe pod, ci zbătîndu-se penibil printre valuri. Evident, ghiaţa, insuficient de groasă, s-a rupt sub greutatea cavaleriei lor şi le-a produs pierderi. Este un prim semn că în acea iarnă, contrariu socotelilor lui Decebal, vremea a fost mai blîndă ca de obicei. În scena următoare, dacii, care cu toate dificultăţile au trecut Dunărea, atacă un castru roman, simbol pentru soarta unei întregi serii de garnizoane romane de pe graniţa Moesiei Inferioare, surprinse cu efectivul redus.

În grabă, Traian şi-a luat măsuri pentru a face faţă neaşteptatei lovituri. Lăsînd o parte din trupe în munţi în faţa lui Decebal, pentru a menţine poziţiile cucerite, a pornit cu restul la Drobeta, unde îl aştepta **Classis Flavia Moesica***, Flota Dunării de Jos. În scena XXXIII, îl vedem îmbarcîndu-se. Urmează plutirea flotei în aval, încărcată cu trupe, arme, cai. Traian însuşi şade la cîrma unei nave, fapt corespunzător ştirii din izvoarele scrise, după care îi plăcea să-şi conducă el corabia în situaţii dificile. Dificultatea consta în sloiurile care pluteau pe fluviu şi printre care corăbiile trebuiau tot timpul să se strecoare cu atenţie pentru a nu fi ciocnite. Îmbarcarea s-a făcut în grabă, fără să se aştepte completa topire a gheţurilor. După cum ne-a sugerat şi scena XXXI, cu trecerea dezastruoasă a cavaleriei daco-sarmate, iarna n-a fost destul de aspră, ceea ce a deblocat flota romană şi i-a permis lui Traian să intervină în Moesia Inferioară mult mai devreme decît s-ar fi aşteptat regele dac. Diversiunea aliaţilor acestuia întîmpina astfel primul eşec. Scena XXXV îl arată pe Traian debarcînd în portul unui mare castru roman, care trebuie să fi fost, foarte probabil, o garnizoană de legiune ca Novae (pe atunci cea mai răsăriteană de pe Dunăre).

Abia debarcat, Traian îşi strînge trupele aduse şi porneşte în întîmpinarea inamicului. Îl vedem, în scena XXXVI, în fruntea cavaleriei şi a infanteriei uşoare, el însuşi călare (semn de mare grabă în limbajul convenţional al Columnei). Cercetaşii trimişi înainte se întorc semnalîndu-i prezenţa cavaleriei de sarmaţi. Pe aceştia, scena următoare îi arată atacaţi vijelios de călăreţii romani, care îi învinge şi îi pun pe goană. După sensul evenimentelor, ciocnirea s-a produs în intervalul dintre Novae şi Nicopolis ad Istrum. E primul succes roman din noua campanie. Imediat apoi, în scena XXXVIII, asistăm la o cruntă bătălie din preajma unei tabere de căruţe, desfăşurată noaptea, după cum arată chipul alegoric al Lunii şi cei cîţiva daci care încă mai dorm lîngă căruţe. Deşi surprinşi în somn, dacii se bat cu înverşunare. În cele din urmă, sînt învinşi. Un şef al lor se sinucide. Aceasta este adevărata victorie romană care a dat locului numele grec de **Nicopolis** („Cetatea Victoriei"). În adevăr, principala preocupare care determinase graba lui Traian trebuie să fi fost de a-i ataca pe invadatori înainte ca aceştia să treacă Balcanii şi să intercepteze comunicaţiile cu bogatele provincii ale Orientului. Împăratul a izbutit să-i ajungă tocmai în faţa Pasului Şipka, în ultimul moment înainte de a fi prea tîrziu. Pentru a apăra pe viitor o poziţie strategică atît de importantă, el a luat imediat măsuri să se clădească în acel loc un oraş întărit, a cărui construire de către soldaţii legionari ne-o arată scena imediat următoare, XXXIX. În aceeaşi scenă, Traian primeşte în cetate mai multe familii de daci, destinaţi să populeze noua aşezare. Sînt chiar cei învinşi, care au făcut act de supunere, declarîndu-se mulţumiţi să devină locuitorii devotaţi ai Imperiului. Imperiul obişnuia să primească asemenea dediticii, care sporeau braţele de muncă şi rezervele de recrutare. Ei trebuie să fie la originea acelor **vernaculi** de pe teritoriul cetăţii Nicopolis ad Istrum, pe care, cîteva generaţii mai tîrziu, inscripţiile îi vor înregistra romanizaţi, dar cu nume încă perfect geto-dace, ca **Decebalus** şi **(Buro)busta.**

Prin victoria romană de la cel mai umblat pas al Balcanilor, planul lui Decebal primea o gravă lovitură. Totuşi, pentru el situaţia nu era deloc fără speranţe. Dimpotrivă, un nou eşalon al aliaţilor săi, cel mai masiv şi mai puternic, venea din nordul Dobrogei, unde se concentrase după trecerea Dunării, şi acum, în primăvara lui 102, se îndrepta spre Balcani. De la Nicopolis ad Istrum, Traian a pornit să-i întîmpine, avînd în mînă toate trupele, sporite cu unităţile sosite între timp. Ciocnirea a avut loc la o articulaţie importantă a drumului longitudinal al Dobrogei, acolo unde, venind dinspre nord, coteşte spre Durostorum şi spre Pasul Şipka. Aceasta a fost **bătălia de la Adamclisi,** ale cărei imagini de pe Columnă, începînd cu scena XL, urmează a fi comentate mai pe larg într-unul din numerele viitoare.

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1973.

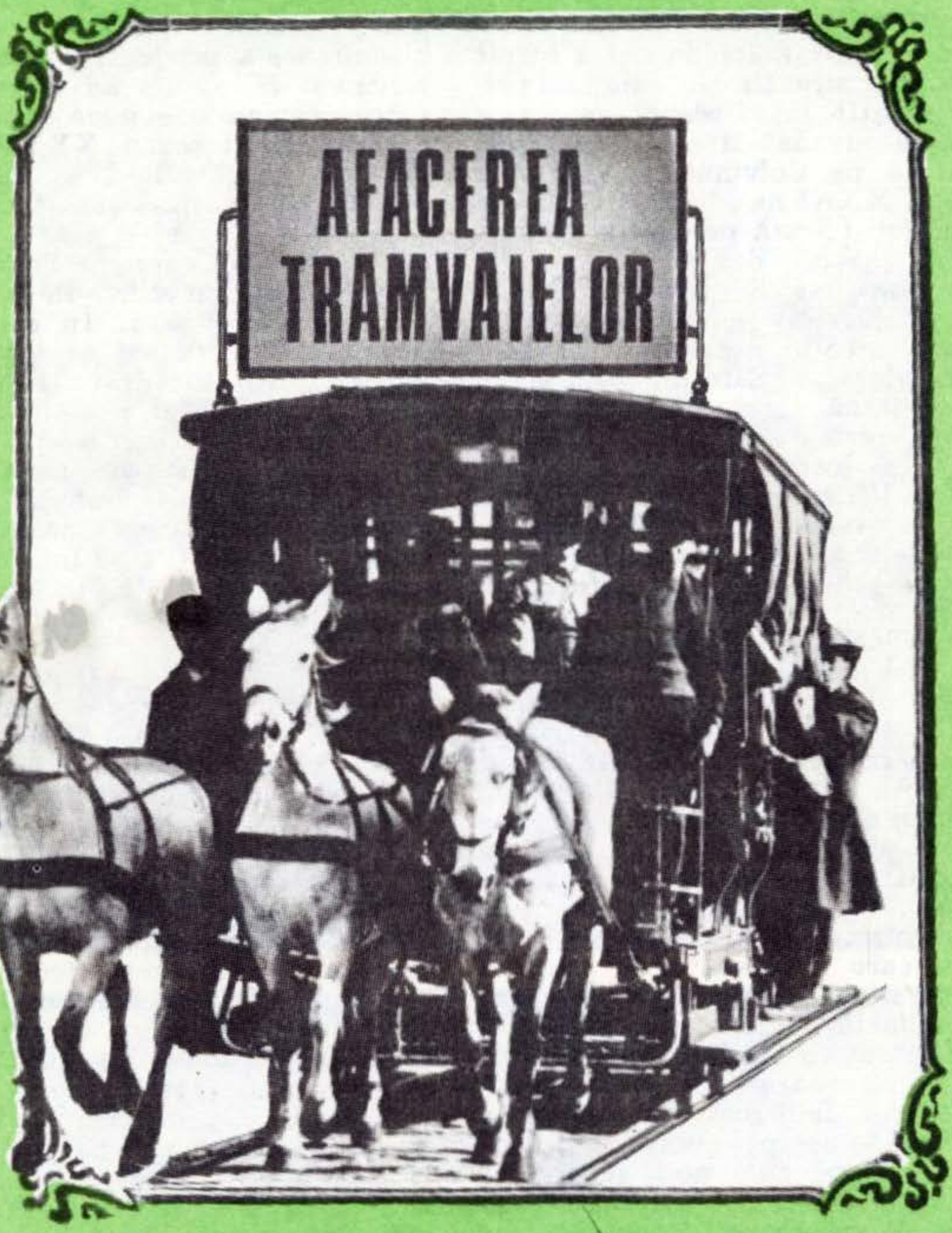

I. CONSTANTINESCU, I. DRAGOMIRESCU

...Aprilie 1909. De cîteva luni, la guvern se aflau liberalii. Preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion I.C. Brătianu, instalase ca primar general al Capitalei pe fratele său Vintilă. Întreprinzător, noul părinte al urbei decisese reorganizarea transportului în comun. Reţeaua de tramvaie — exploatată de doi concesionari străini — era insuficientă şi extinderea, dar mai ales modernizarea liniilor, avansau extrem de anevoios. Deoarece contractul cu Primăria expira peste cîţiva ani, concesionarii nu erau interesaţi să investească sume mari de bani necesare dezvoltării transportului public.

Evident, lărgirea şi modernizarea liniilor de tramvai constituiau, în sine, un factor de progres. Dar aflîndu-se la putere, liberalii s-au folosit de acest

element pentru a-şi întări poziţiile politice, şi mai ales economice, în disputa cu conservatorii, facilitînd obţinerea de cîştiguri importante de către acţionari, în dauna Primăriei. Aşa a apărut acea răsunătoare panama, cunoscută în istoria politică a anilor premergători primului război mondial drept „afacerea tramvaielor".

O lege plină de ciudăţenii

Cumulînd, pe lîngă funcţia de primar al Bucureştilor şi pe aceea de deputat, Vintilă Brătianu a prezentat un proiect de lege, ca din iniţiativă parlamentară, pentru înfiinţarea unei Societăţi de exploatare a tramvaielor în Bucureşti. Lucrurile au decurs foarte simplu: primarul a propus, iar Parlamentul (alcătuit în mare majoritate din liberali) a aprobat la 14 aprilie 1909 noua lege care fixa atribuţiile Societăţii de Tramvaie Bucureşti (S.T.B.). În linii mari, se prevedea ca întreprinderea să construiască noi linii electrice şi să modernizeze pe cele vechi; după expirarea contractului cu vechii concesionari, în 1916, vechile linii urmau să intre în proprietatea S.T.B. Capitalul societăţii fusese fixat la 12 milioane lei, din care Primăria putea să subscrie pînă la jumătate, restul fiind atribuit acţionarilor particulari. În privinţa profiturilor, legea părea să avantajeze Primăria. Iată care erau modalităţile de distribuire a beneficiilor: dacă soldul rezultat după acoperirea cheltuielilor reprezenta 5% din capital, Primăria primea 1/4, restul revenind acţionarilor particulari; în cazul în care procentul reprezenta 8%, profiturile se împărţeau pe jumătate între cele două părţi; în sfîrşit, dacă se ajungea la 12%, Primăria încasa 3/4 din suma respectivă. Prevederile erau însă favorabile Primăriei doar la prima vedere. Într-adevăr, cu greu s-ar fi putut obţine profituri de peste 5%. De altfel, experienţa anilor care au urmat a dovedit-o.

Legea prezenta însă unele „ciudăţenii". Printr-un articol se prevedea — nici mai mult nici mai puţin — că atît ea cît şi statutele societăţii, nu puteau fi modificate de nimeni (!), fără o prealabilă înţelegere între Primărie şi restul acţionarilor şi fără aprobarea adunării generale a acţionarilor. Viciul era fundamental, punînd în discuţie prerogativa constituţională a Parlamentului de a modifica sau abroga legile. Şi încă o altă „ciudăţenie": în loc să fie prezentate odată cu votarea legii, statutele noii societăţi au fost elaborate de Consiliul comunal mai tîrziu, la 24 mai 1909, şi supuse direct spre aprobare Consiliului de Miniştri.

Aşa s-a făcut că noua Societate a tramvaielor a pornit liniştită la treabă, prosperînd spre mulţumirea primarului liberal, ca şi a acţionarilor particulari; cursul acţiunilor a urcat simţitor ajungînd să coteze, un an mai tîrziu, 860 lei faţă de 500 lei, la data cînd fuseseră emise.

Bătăiosul ministru de Interne

În decembrie 1910, guvernul liberal a cedat puterea conservatorilor junimişti. Noul cabinet avea ca preşedinte pe P.P. Carp, iar ca ministru de Interne pe Al. Marghiloman. Primar general al Capitalei a fost numit Dimitrie (Mitrache) Dobrescu. Între timp, Societatea tramvaielor desfăşura nestingherită o activitate febrilă. Iată însă că, în februarie 1911, au izbucnit primele nemulţumiri. Negustorii de pe străzile Lipscani, Gabroveni şi Lucaci au trimis cîte o suplică primarului şi ministrului de Interne, plîngîndu-se că amplasarea liniilor de tramvai în această zonă stînjenea descărcarea mărfurilor şi periclita circulaţia pietonilor.

Cercetînd cum stau lucrurile, primarul a constatat că Societatea tramvaielor încălcase proiectul noilor trasee convenit cu autorităţile comunale; în consecinţă, a cerut S.T.B.-ului să le modifice. Acceptarea propunerii părea că a stins conflictul. În fapt, însă, lucrările au continuat, ceea ce a dus la o nouă intervenţie a primarului, la care, S.T.B. a răspuns răspicat că „nu va schimba traseele liniilor decît dacă va crede necesar".

Indignat de îndrăzneala Societăţii de tramvaie, Marghiloman se întreba: „Bucureştiul este o cetate cucerită? În afară de autoritatea poliţienească şi în afară de cea municipală, mai este o autoritate **mai înaltă** în ceea ce priveşte dispoziţiunea stradelor?". În concluzie, ministrul de Interne declara: „Am oprit lucrarea!". În acelaşi timp, Marghiloman însărcina pe primar să investigheze mai amănunţit cauzele conflictului şi să informeze Ministerul de Interne.

Cu aceasta se declanşa o dispută înverşunată ce avea să degenereze într-o nouă înfruntare politică avînd ca protagonişti cele două mari partide: conservator şi liberal*.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 1, 2 şi 3/1973.

Cercetările întreprinse de primarul conservator D. Dobrescu au relevat dedesubturile „afacerii tramvaielor" pusă la cale de predecesorul său, Vintilă Brătianu, o afacere tipic capitalistă, caracteristică pentru Partidul Liberal.

Mai întîi, s-a constatat că acel articol din legea tramvaielor, care stipula interzicerea oricărei modificări fără avizul S.T.B., nu fusese inclus, aşa, „de florile mărului...". În Consiliul de administraţie al societăţii, reprezentanţii Primăriei nu numărau decît... **un sfert** din totalul membrilor; cei care dictau erau reprezentanţii acţionarilor particulari. Aşadar, chiar în cazul în care Societatea tramvaielor ar fi spoliat municipiul, nimeni n-ar fi putut schimba nici legea, nici statutele societăţii. Şi, investigaţiile întreprinse au relevat că atît statutele cît şi caietul de sarcini conţineau prevederi care prejudiciau în mod flagrant Primăria. Contribuţia municipiului era deosebit de importantă: jumătate din capitalul social, dreptul de folosire a străzilor (ceea ce instituia de fapt monopolul asupra transportului cu tramvaiele), iar după 1916 şi liniile deţinute de foştii concesionari străini. Deşi acţionarii particulari (în cea mai mare parte liberali) nu aduceau decît jumătate din capital, ei erau aceia care decideau asupra intereselor societăţii, constituind majoritatea atît în adunarea generală cît şi în Consiliul de administraţie. În fapt, Primăria nu putea exercita nici un fel de control... Cît priveşte beneficiile, numai la prima vedere erau avantajoase pentru municipiu. „Căci în adevăr — spunea Marghiloman — Primăria [...] are dreptul la 5% din beneficii*. Aceasta este aproape nimic, căci banii aceştia au fost luaţi cu împrumut — aceeaşi lege care constituia Societatea comunală autoriza şi Primăria să facă împrumutul necesar pentru a intra în tovărăşie — aşadar ce încasează pe de o parte ca dividende, plăteşte pe de alta ca procent, beneficiile ei fiind, în principiu, egale cu zero".

Se caută un dosar...

Evoluţia evenimentelor a înăsprit şi mai mult raporturile dintre S.T.B. şi Primărie. Întocmind un prospect pentru o a doua emisiune de capital (prima fusese la înfiinţare) Societatea tramvaielor n-a îngăduit municipiului să subscrie decît un sfert, iar vechilor acţionari restul; altor acţionari particulari nu li se acorda acest drept. Consiliul municipal a protestat, dar în zadar. Abia după intervenţia Ministerului de Interne, calificată de societate drept „samavolnică", Primăriei i s-a făcut favoarea să subscrie jumătate din capital (deşi statutele specificau acest drept), dar cu precizarea: „numai de această dată". Cu alte cuvinte, la viitoarele emisiuni de capital, municipiul nu mai beneficia de o atare bunăvoinţă... Intenţiile S.T.B. erau clare. Îngrădind participarea municipiului şi interzicînd altor acţionari subscrierea de capital, Consiliul de administraţie — încălcînd propriile statute — încerca să menţină preponderenţa capitalului liberal.

---

* Marghiloman se referă, de fapt, la 1/4 din cele 5% beneficii, care s-ar fi cuvenit Primăriei — **n.a.**

Calea Moşilor la sfîrşitul secolului trecut. În prim-plan: un vagon de tramvai în aşteptarea cailor de schimb, care se văd în planul doi, apropiindu-se. Tot în planul doi, un vagon de tramvai în cursă

Abuzul l-a determinat pe Marghiloman să scrie primarului: „Sînteţi prinşi într-o societate în care nu aveţi nici direcţie, nici control. Relele acestei alcătuiri pot dispare dacă este o mare difuziune a capitalului în public, dar concentrarea acţiunilor în mîinile unui singur grup de acţionari pune comuna la discreţia absolută a acestui grup".

Întrebarea era: cine alcătuia acest grup?

În calitatea pe care o aveau, D. Dobrescu la 4 iunie şi Al. Marghiloman la 13 iunie 1911, au cerut societăţii tabelul acţionarilor. Au fost refuzaţi, pe motiv că Primăria putea cunoaşte acest lucru de la reprezentanţii săi în Consiliul de administraţie. Dar nici aceştia n-au putut să satisfacă cererea ministrului. Marghiloman s-a înverşunat şi a dispus continuarea anchetei pînă la aflarea adevărului. Căutîndu-se la Primărie dosarul de constituire a societăţii, s-a constatat că acesta nu se afla acolo, deşi statutele precizau că „toate actele relative la constituirea societăţii se vor îndeplini de primarul Capitalei". S-au aflat însă o serie de amănunte revelatoare. Prima subscripţie de capital fusese făcută la 10 iunie 1909. Cu acea ocazie, doar 382 acţionari făcuseră subscripţia la Primărie; marea majoritate — 1 259 — încheiaseră această operaţiune la... Banca Naţională, aflată sub controlul liberalilor. „Astfel că — zicea Marghiloman — actul esenţial de constituire, care trebuia să fie opera primarului, era opera Băncii Naţionale...". Mai mult decît atît, prima adunare generală a societăţii, care a constituit Consiliul de administraţie, n-a avut loc la Primărie, ci tot la... Banca Naţională!

Lucrurile erau clare ca lumina zilei: „afacerea tramvaielor" era opera liberalilor aflaţi la putere în 1909; S.T.B.-ul fusese înfiinţat de aceştia în interesul finanţei liberale şi în detrimentul municipiului.

Disputa la proporţii

Confruntarea a început să capete un caracter din ce în ce mai ascuţit. Autorităţile conservatoare au încercat să împiedice continuarea lucrărilor de extindere a liniilor de tramvai; simultan, au acţionat societatea în faţa Tribunalului comercial şi a celui civil. S.T.B.-ul a contraatacat energic răspunzînd cu intentarea unor procese similare; paralel, continua să exploateze reţeaua de transport în comun şi s-o extindă. „Afacerea tramvaielor" a început să capete un tot mai pronunţat caracter politic. Ziarele celor două partide au declanşat o violentă campanie de denigrare reciprocă. Într-o scrisoare adresată primarului şi publicată de presa conservatoare, precum şi de ziarele democrate **Dimineaţa** şi **Adevărul** Marghiloman cerea municipiului să-şi retragă acordul pentru subscrierea celei de-a doua rate a capitalului şi să studieze posibilitatea desfiinţării societăţii. Scrisoarea era însoţită de aprecieri asupra imoralităţii financiare a liberalilor. Presa acestora a răspuns prompt dezvăluind unele combinaţii dubioase ale Băncii Agricole, prezidată de Marghiloman. La afirmaţia că Societatea tramvaielor era o afacere pur liberală, s-a ripostat că cel mai mare acţionar al

Calea Victoriei, porţiunea dintre strada Sărindar (azi Constantin Mille) şi fostul Teatru Naţional, la începutul secolului XX. Trăsurile îşi păstrau încă prestigiul. Existau mai multe feluri de trăsuri, deosebite prin culoarea felinarelor: roşii (clasa I), albe (clasa II) şi negre (clasa III)

S.T.B. era... bogătaşul conservator Ghica-Comăneşti, care deţinea 500 acţiuni!

Terminînd studierea afacerii, D. Dobrescu a înaintat un raport către Consiliul municipal, pe care, la 11 iulie 1911, l-a depus şi la Ministerul de Interne. În esenţă, referatul constata că, faţă de contribuţia adusă, Primăria nu primea aproape nici un beneficiu, iar posibilităţile sale de control asupra Societăţii tramvaielor erau nule. În aceste condiţii, sublinia primarul, municipalitatea nu putea apăra interesele cetăţenilor în faţa tendinţelor de monopol asupra transportului în comun ale S.T.B., care putea să mărească preţul biletelor de tramvai după bunul său plac. După ascultarea raportului, Consiliului municipal conservator i-a

în care se arăta că „Consiliul de Miniştri, prin jurnalul 905 din 11 iulie [cabinetul se întrunise în aceeaşi zi în care primise raportul] a anulat autorizaţia ce Consiliul de Miniştri [liberal] dăduse la 23 mai 1909 statutelor Societăţii comunale de tramvaie. Societatea nemaiputînd funcţiona, Primăria va lua toate măsurile pentru ca să nu se pericliteze capitalul acţionarilor [...] şi va elabora noi statute conform cu legile, care vor determina valoarea aportului actual şi viitor al comunei". Semna: Al. Marghiloman.

Primăria s-a conformat şi a luat primele măsuri: oprirea lucrărilor de instalare a noilor linii şi ridicarea şinelor de pe străzi. Dar S.T.B. nu s-a intimidat: acolo unde

Misiunea guvernului Maiorescu:
— *Dumneavoastră mai staţi... Ăla cu tramvaiul... poţi să circuli!* (Furnica, *din 23 August 1912)*

dat primarului puteri depline pentru a readuce în patrimoniul comunei liniile de tramvai existente; de asemenea pentru impunerea anulării statutelor societăţii şi iniţierea altora în conformitate cu interesele municipiului. În cazul în care Consiliul de administraţie ar refuza aceste condiţii, primarul urma să ceară guvernului abrogarea legii din 1909 şi înfiinţarea unei regii a transportului cu tramvaiele.

Ca răspuns la raportul înaintat, Primăria a primit, la 15 iulie 1911, o adresă din partea Ministerului de Interne,

lucrătorii Primăriei ridicau şinele, a doua zi, muncitorii societăţii aduceau altele noi. Presa liberală continua să răspundă atacurilor ziarelor conservatoare arătînd că Societatea tramvaielor nu era o afacere pur liberală: chiar Banca Agricolă, dirijată de Marghiloman, deţinea 200 acţiuni. Concomitent, Consiliul de administraţie al S.T.B. a acţionat Primăria în judecată în faţa Tribunalului comercial, pe motiv că nu achitase cota de capital la care se obligase. De asemenea, a cerut Tribunalului Ilfov să ordone

Ministerului de Interne și Primăriei încetarea amestecului în treburile unei societăți particulare și să condamne ministerul la 50 mii lei pe zi daune pentru împiedicarea lucrărilor S.T.B.

O nouă și zadarnică ofensivă conservatoare

În vara anului 1911, S.T.B.-ul și-a continuat activitatea în ciuda șicanelor Primăriei și Ministerului de Interne. La venirea toamnei, conservatorii s-au decis să rezolve definitiv „afacerea tramvaielor". Consiliul de Miniștri a aprobat noile statute ale societății prin care Primăria căpăta un rol de prim ordin. În declarațiile făcute presei, Marghiloman rezuma astfel noua fizionomie a S.T.B.: municipiul să aibă jumătate din acțiuni; subscripțiile de capital să fie publice, la îndemîna oricărui întreprinzător capitalist; Primăria să aibă, atît în Consiliul de administrație cît și în adunarea generală a societății, un număr de reprezentanți corespunzător acțiunilor deținute.

Așadar, lucrurile erau clare pentru oricine; prin noile măsuri, conservatorii urmăreau desființarea monopolului liberal în S.T.B. și, sub pretextul apărării intereselor municipiului, schimbarea raportului de forțe în favoarea lor. În cazul în care Consiliul de administrație n-ar fi acceptat noile statute, conservatorii erau decișI să-și atingă scopul cu ajutorul Parlamentului (în majoritate conservator) printr-o nouă lege privind transporturile cu tramvaiele.

Între timp, disputa dintre cele două partide s-a mutat pe tărîm juridic. Juriști de faimă, conservatori și liberali, au participat la dezbaterile din procesele intentate de S.T.B. municipiului și Ministerului de Interne. De data aceasta, avocații nu încercau să sprijine justiția în a acorda dreptate clientului apărat. Era vorba de ceva mult mai important. Trebuia demonstrat dacă puterea judecătorească avea dreptul să se pronunțe asupra unui act de guvernămînt, dacă ministrul de Interne avusese dreptul să încalce interesele unei societăți particulare atîta timp cît **Constituția** ocrotea dreptul de proprietate, socotindu-l sacru și inviolabil.

Politica de stradă:
— *Ce ai înebunit, mă conductor? Oprește!*
— *Imposibil, domnule gardist! Dumneata n-ai citit că noi, liberalii, am început campania de răsturnare?*
(Furnica, din 9 mai 1913)

Dezbaterile au trenat luni de-a rîndul, aducîndu-se argumente pro și contra. Dar Tribunalul ezita să ia o hotărîre...

„O amplă mașină politică"

Odată cu venirea toamnei, cele două tabere au deschis un „nou front" — cel parlamentar. Marghiloman, principalul

combatant conservator, îl cîștigase de partea sa și pe P.P. Carp, șeful partidului și guvernului*. Deși în vîrstă de 74 ani, bătrînul om politic era ferm hotărît să lupte pentru slăbirea Partidului Liberal. El a încercat să și-l ralieze în această dispută și pe rege. Carol I, însă, bătrîn și bolnav, dorea o rezolvare amiabilă a „afacerii tramvaielor". La 20 octombrie, după o audiență la Palat, Marghiloman nota: „Regele părea zdruncinat și nu se îngrijea decît de partea politică a chestiunii: o înțelegere [cu liberalii] ar fi de dorit". Mai tîrziu, la 5 noiembrie, același ministru scria: „Regele neliniștit [...] În chestiunea tramvaielor, evident nu refuză legea [noul proiect propus de conservatori], dar îi este foarte dezagreabil; ar trebui ca chestiunea să se tranșeze **prin justiție...**" Împotriva conservatorilor nu erau numai liberalii, ci și conservator-democrații, conduși de Take Ionescu.

În această atmosferă s-au deschis lucrările Parlamentului. La discuția mesajului regal, referindu-se la afacerea tramvaielor, Carp declara: „Vom arăta că în această țară se face încercarea de a subordona întreaga ei activitate economică unui singur partid...". În dezbaterile care au urmat, disputa a crescut în intensitate, atacurile alternînd de o parte și de cealaltă. Luînd cuvîntul în Cameră, Take Ionescu caracteriza cît se poate de plastic substratul acestei afaceri: „Eu știu foarte bine că tramvaiele comunale din București sînt o amplă mașină politică...". În Senat, conservatorii au fost interpelați de profesorul de drept constituțional C. Disesscu (takist): „Guvernul nu vrea să se supună judecății Tribunalului [...] și a ales legea. Dar să veniți cu o altă lege este inadmisibil din punct de vedere constituțional. Ce ați vrea să faceți cu legea? Să vă acoperiți abuzul?".

A doua zi, la 28 noiembrie 1911, Carp însuși răspundea cu ironie fruntașului takist: „Ce este afacerea tramvaielor? Afacerea tramvaielor este o afacere patriotică. Care sînt semnele unei afaceri patriotice? Să vii cu un capital mic într-o afacere în care nu există nici un risc și să ai cîștiguri cît mai mari". Intuind că liberalii din Consiliul de administrație al S.T.B. nu vor aproba noile statute întocmite de Primărie, Carp amenința Partidul Liberal cu „fierul roșu" al demascării politice.

Contraatacînd imediat, I.I.C. Brătianu a spus: „Sîntem acuzați că am introdus politica în chestiuni economice, că persoane cu însemnătate politică au intervenit în afaceri [...]; pot să declar că toți colegii d-lui prim-ministru au participat în multe și diferite consilii de administrație[...] Dacă noi ne numim spoliatori, cum se numesc aceia care în viața lor politică au fost întreținuți de noi?".

Banală, la început, „afacerea tramvaielor", care trecuse neobservată doi ani de zile (1909-1911), devenise doar în cîteva luni obiectul unei ascuțite polemici politice între cele două partide. Înființată pe baza unei legi care eluda **Constituția,** Societatea tramvaielor devenise calul de bătaie al conservatorilor. Aceștia își închipuiseră că, dînd pe față dedesubturile „afacerii" își vor cîștiga un prețios capital electoral; în subsidiar, conservatorii —încercînd să spulbere monopolul liberalilor în S.T.B. — considerau că vor da o lovitură puternică finanței brătieniste. Ambele partide dădeau disputei o tentă „democratică": liberalii susțineau dreptul sacru al proprietății private; conservatorii se erijau în campionii apărării cetățenilor spoliați de S.T.B.

Noua Lege a tramvaielor — care interpreta vechea lege în sensul desființării monopolului liberal — a fost votată de majoritatea conservatoare.

Conservatorii riscă și... pierd

Mai era însă de trecut un hop: punerea în practică a noii legi. Cu alte cuvinte, desființarea vechii Societăți a tramvaielor. Lucru pe care însă nu-l putea hotărî decît justiția. La sfatul lui Marghiloman, conservatorii au mizat totul pe o carte: Ministerul de Interne și Primăria au cerut Tribunalului să respingă acțiunea intentată de S.T.B. împotriva celor două instituții pe considerentul că, conform noii legi, societatea a fost desființată și, ca atare, nu mai poate figura ca reclamantă. Încercarea era, pe cît de îndrăzneață, pe atît de periculoasă; dacă Tribunalul refuza, pe considerentul că noua lege era neconstituțională, izvorînd din uzurparea prerogativelor justiției, guvernul se vedea obligat să demisioneze.

Liberalii au răspuns prin organizarea unei adunări fulminante în sala „Ovidiu" care s-a terminat cu o manifestație de stradă împotriva „samavolniciei" guvernanților. Regele s-a arătat tot mai nemulțumit de mersul „afacerii", reproșîndu-i lui Marghiloman: „O întrunire va urma alteia; nu se va putea face nimic fără opoziție". Carol I era tot mai neîncrezător în guvern. „Cum să am [încredere] — îi spunea el lui Carp — cînd ministrul de Interne se amestecă în afacerea tramvaielor?".

---

* Vezi Magazin istoric, nr. 10 și 11/1973.

La 2 februarie 1912 Tribunalul de Ilfov a dat sentința: „Considerînd că legiuitorul [Parlamentul] s-a substituit misiunii Tribunalului, rezolvînd el însuși propunerile făcute de minister în favoarea sa [...] rezultă că dispozițiunile legii din 1911 [conservatoare] sînt contrare principiilor și textelor formale ale Constituției și că, prin urmare, Tribunalul trebuie să înlăture aplicarea acestei legi...".

Ceea ce a urmat n-a fost decît „cîntecul lebedei", agonia guvernului conservator. După ce Curtea de Apel a dat o sentință identică, la 12 februarie s-a făcut recurs la Înalta Curte de Casație. Era o ultimă speranță. În culise, manevrele au devenit tot mai febrile. Presiunea exercitată de liberali și takiști prin întruniri și manifestații de stradă împotriva guvernului, au creat o stare de incertitudine politică. Vechile și constantele legături dintre monarh și Partidul Liberal înclinau și ele în defavoarea guvernului Carp. Instabilitatea politică i-a dat lui Carol un bun prilej de a poza în arbitru imparțial între cele două tabere, hotărînd schimbarea guvernului. Sentința Înaltei Curți de Casație din 16 martie a fost lovitura de grație. Hotărînd că Tribunalul „poate judeca neconstituționalitatea legilor", instanța judecătorească supremă a dat cîștig de cauză S.T.B.-ului și, implicit liberalilor.

În ziua de 17 martie Carp a prezentat demisia guvernului. La 28 martie 1912 a venit la putere noul cabinet conservator condus de Titu Maiorescu, care, printre alte obligații, o mai avea și pe aceea de a rezolva „afacerea tramvaielor" printr-un compromis cu liberalii.

În lunile care au urmat, importante evenimente interne — mișcările muncitorești care au culminat în iunie 1912 cu greva generală din București — ca și izbucnirea primului război balcanic, au împins „afacerea tramvaielor" la periferia preocupărilor politice. În același timp, S.T.B. a făcut unele concesii Primăriei, ajungîndu-se la aplanarea conflictului. Cu aceasta, litigiul s-a tranșat în favoarea finanței liberale care a rămas majoritară în S.T.B.

Despărțirea:
— Fă-i cu batista, Alecule, că ne părăsește Puterea și cine știe dacă vom mai vedea-o vreodată! **(Furnica,** ***din 12 aprilie 1912)***

UN PROCES CARE A DURAT UN SECOL ŞI JUMĂTATE

GH. ZĂHĂRĂCHESCU

**...Ianuarie 1948.
O delegaţie a moşnenilor
din Starchiojd,
judeţul Prahova,
este primită
de ministrul Justiţiei,
Lucreţiu Pătrăşcanu.
Oamenii au păsuri grele,
necazuri vechi
peste care au trecut zeci
şi zeci de ani.
Ministrul
îi ascultă cu atenţie,
le cercetează
hrisoavele îngălbenite de vreme.
Cîteva luni
după aceea,
moşnenilor
li s-a făcut dreptate.
O dreptate
pentru care
luptaseră vreme de 150 ani.**

„Dreptatea" boierilor

15 decenii trecuseră de cînd un strămoş al acestor oameni, Stan Gîrbea, bătuse acelaşi drum mînat de aceleaşi necazuri. Venise cu „jalba" la domnitorul Alexandru Moruzi să-şi caute dreptatea. Arătase lui Vodă şi Divanului domnesc actele vechi din moşi-strămoşi care dovedeau că pămîntul uzurpat de pitarul Ştefan Macovei era al său. În faţa acestor dovezi incontestabile Vodă şi Divanul său i-au dat dreptate. Se părea, deci, că, după ani de procese pe la isprăvnicia judeţului, ţăranul îl rămăsese pe boier. Primise chiar un înscris la mînă prin care se cerea autorităţilor locale să i se cerceteze jalba şi să i se înapoieze pămîntul. „Dreptatea" n-a ţinut însă decît pînă a ajuns acasă. Aici, pitarul, mare moşier în acele părţi, era judecătorul suprem. Stan Gîrbea nu numai că nu şi-a recăpătat sfoara de pămînt ci, după cum se plîngea moşneanul într-o altă jalbă întocmită mai tîrziu, i s-au scornit „alte pricini de dajdii şi datorii" pentru care „îl asuprea pîrîtul pitar".

Conflictul s-a prelungit şi după moartea bătrînului Gîrbea. Fiii acestuia, Badea şi Gheorghe Gîrbea, după ce au luat procesul de la început trecînd prin toate instanţele judiciare ale vremii, au venit cu jalba la domnitorul Ioan Gheorghe Caragea. Povestea s-a repetat: domnitorul

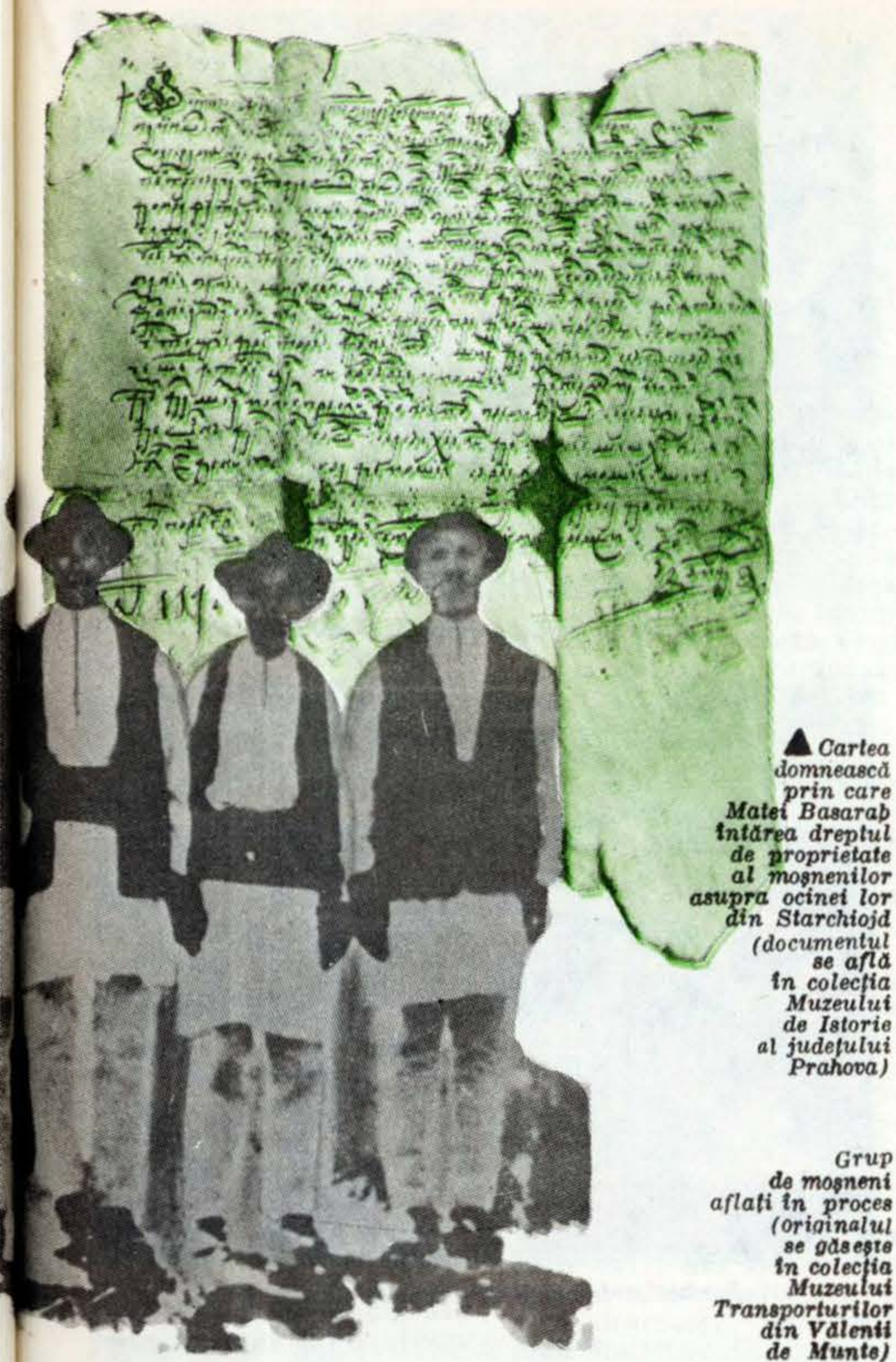

▲ *Cartea domnească prin care Matei Basarab întărea dreptul de proprietate al moşnenilor asupra ocinei lor din Starchiojd (documentul se află în colecţia Muzeului de Istorie al judeţului Prahova)*

Grup de moşneni aflaţi în proces (originalul se găseşte în colecţia Muzeului Transporturilor din Vălenii de Munte)

le-a dat „dreptate" şi i-a trimis la ispravnicul judeţului să cerceteze jalba. Boierii Macovei nu le-au înapoiat pămîntul. Cei doi moşneni, după cum rezultă din jalba întocmită către domnitor, s-au dus a doua oară la Caragea „ca să ne aflăm dreptatea". De data aceasta, „luînd porunci către boierii ispravnici, am mers la pîrîţi (boierii Macovei) ca să vie să stea în judecată". Şi de astă dată rezultatul a fost nul, pentru că puternicii moşieri „n-au dat nici o supunere, prelungindu-ne cu feluri de pricini şi amăgitoare cuvinte".

Episoadele acestea, petrecute la cumpăna veacurilor XVIII-XIX, marchează începutul unui lung şir de procese pentru pămînt dintre moşnenii din Starchiojd (judeţul Prahova) şi Chiojdu (judeţul Buzău) şi o serie de mari moşieri, conflict care a durat aproximativ 150 ani. Vechi vetre moşneneşti, cele două comune au o istorie de peste cinci secole. Primul document scris care le atestă existenţa a fost emis în cancelaria domnitorului Mihail I, la 1418. În hrisov se stipula dreptul „moşnenilor de Starchiojd ca să le hie lor moşia Chiojdul". De-a lungul secolelor numeroase acte domneşti au întărit locuitorilor stăpînirea pămîntului aparţinînd celor două sate. În 1548 şi apoi în 1558, domnitorul Mircea Ciobanul a certificat dreptul de proprietate al localnicilor, subliniind că Chiojdul „iaste a lor bătrînă şi dreaptă moşie de baştină". Un alt act, semnat de Petru cel Tînăr şi datat 1562, poruncea moşnenilor „să le hie ocină la Chiojd, partea lor toată, cît se va alege, şi din sat şi din cîmp, şi din uscat şi din pădure, pentru că le sînt vechi şi drepte ocine şi dedine". Hrisoavele de întărire a dreptului de proprietate au continuat să apară, în continuare, de-a lungul întregului secol XVI şi pînă la jumătatea sec. XVII, în timpul domniei lui Matei Basarab.

Localitatea Starchiojd fiind sat de graniţă cu Transilvania, moşnenii îşi păstrau proprietatea asupra pămîntului şi în baza statutului lor de grăniceri. Proprietatea s-a exercitat totdeauna în devălmăşie de către cetele de locuitori care se trăgeau din „moşi" comuni. Moşnenii s-au ramificat în diferite neamuri: Bătrîneni, Rîmbei, Coceşti, Vlăduleşti, Tănăseşti etc., care stăpîneau anumite loturi de pămînt măsurate în stînjeni sau bănişori.

De multă vreme şi prin felurite mijloace boierii au început să acapareze pămîntul moşnenilor din aceste locuri. Fenomenul era prezent în întreaga ţară şi a generat o îndelungată luptă pentru pămînt soldată — printre altele — cu numeroase procese între moşieri şi ţărani. Am ales dintre ele procesul pentru pămînt al moşnenilor din Starchiojd şi Chiojdu. Mij-

locul cel mai frecvent folosit de deposedarea ţăranilor liberi era vînzarea silită. În acest scop, boierii uzau de acte şi mărturii false, de autoritatea pe care o aveau ca slujitori domneşti, se prevalau de neachitarea la timp a unor datorii etc. O asemenea „cumpărare" — printre multe altele — este menţionată de actul încheiat în 1723 între boierul buzoian Calotă şi moşneanul Dumitru, fiul lui Balea din Starchiojd. Mai tîrziu, pe lîngă feudalii localnici, printre deţinătorii de moşii din această zonă, se afla şi banul Dimitrie Ghica, din familia domnitorului cu acelaşi nume. Mare crescător de vite, în special de oi, banul lua în arendă de la moşneni, pe preţ de nimic, suprafeţe întinse de păşune din perimetrul Munţilor Penteleu şi Siriu. Dar cei mai vicleni şi mai nesăţioşi dintre moşierii care au acaparat pămînturile moşnenilor au fost boierii localnici din familia Macovei.

După legea haiducească

Cine erau aceştia şi cum ajunseseră în conflict cu moşnenii din cele două comune menţionate mai înainte? Primul Macovei cunoscut în această zonă a fost la începutul sec. XVIII, vătaf de plai (dregător însărcinat cu conducerea plaiului). Profitînd de slujba pe care o deţinea el a început să-i spolieze pe ţărani, determinîndu-i, prin mijloace ilicite, să renunţe la drepturile de moştenire asupra pămînturilor.

De-a lungul deceniilor, cei din familia Macovei au avansat în ierarhia slujbelor şi s-au îmbogăţit tot mai mult pe seama ţăranilor. Spre sfîrşitul sec. XVIII, printre cei care îşi revendicau pămînturile acaparate de Ştefan Macovei s-au aflat şi moşnenii

Săteni în pribegie (începutul sec. XIX)

Bordeie ţărăneşti (prima jumătate a sec. XIX)

Ţăran pus în butuci (începutul sec. XIX)

din neamul Gîrbea. Pitarul, împreună cu fraţii săi, şi-au întins stăpînirea, în decursul primei jumătăţi a veacului XIX, asupra unei mari suprafeţe de pămînt răpit nu numai de la locuitorii din Starchiojd şi Chiojdu, cî şi din alte localităţi învecinate.

Conflictul dintre boier şi moşnenii din partea locului şi-a găsit ecoul şi în folclorul local. Şi în zilele noastre, mai circulă un cîntec bătrînesc, balada **Gheorghilaş,** care descrie lupta dintre haiducul Gheorghilaş şi boierul Macovei. Balada spune că în jurul anului 1830, Gheorghilaş ar fi atras în cursă o poteră condusă de căpitanul Manta, undeva pe plaiul Bocîrnii, din Munţii Buzăului. În lupta care a urmat, Manta a fost ucis, iar potera risipită. Haiducii s-au tras pe plaiul Siriului şi au mas la o stînă. Acolo baciul i-ar fi şoptit lui Gheorghilaş că boierul Macovei, pe care haiducii de mult îl căutau, se ascunsese în mijlocul unei turme de oi. Atunci haiducul „Pe boier că mi-l pîndea/De piele că-l jupuia/După lege îi plătea".

Pe măsura trecerii timpului, averea familiei Macovei s-a rotunjit tot mai mult prin spolierea moşnenilor satelor de munte din perimetrul de nord al actualelor judeţe Prahova şi Buzău. În anul 1862, de pildă, această familie stăpînea peste 1 000 hectare numai din loturile ţăranilor din Starchiojd. Cincisprezece ani mai tîrziu, suprafaţa uzurpată în munţi de la aceiaşi moşneni se mărise la aproape 2 500 hectare. În plus, luînd în arendă apreciabile întinderi de păşuni, boierii Macovei au pretins că şi acestea sînt proprietatea lor. Disputa pentru pămînt, care dura de aproape un secol s-a amplificat.

Dosarul cu sute de mii de pagini

Primăvara anului 1883. Încă din zori, pe uliţele comunei Pătîrlagele, situată la vreo 40 km în nordul oraşului Buzău, treceau căruţe pline cu ţărani. Plecaţi de cu seara din Starchiojd, reprezentanţii moşnenilor din familia Rîmbei veniseră la Judecătoria de ocol chemaţi în instanţă de boieroaica Maria Macovei. Oamenii se buluceau pe uliţă aşteptînd sosirea judecătorului. Puţin înainte de ora opt, acesta veni într-o caleaşcă frumoasă, descinse, oferind galant mîna Mariei Macovei, proprietara trăsurii.

La proces moşnenii, apărîndu-şi singuri cauza, au încercat să-şi dovedească dreptatea cu înscrisuri care atestau că pămînturile erau ale lor din moşi-strămoşi. Dar totul a fost în zadar. Prin Cartea de judecată nr. 356/1883, Judecătoria de ocol din Pătîrlagele a hotărît ca suprafeţele revendicate de Maria Macovei să treacă din proprietatea ţăranilor în stăpînirea boieroaicei. Neamul Rîmbeilor nu s-a descurajat şi a făcut recurs la Tribunalul din Buzău. Au urmat alte cheltuieli şi alte drumuri; termenele erau îndelungate, oamenii îşi pierdeau zile şi săptămîni pe treptele tribunalului. În fel şi chip — prin ameninţări şi promisiuni, prin presiuni asupra judecătorilor — oamenii boieroaicei au încercat să zădărnicească cîştigarea recursului de către moşneni. De data aceasta, însă, probitatea instanţei a rezistat tuturor influenţelor: Tribunalul, prin sentinţa nr. 74/1885, a anulat hotărîrea judecătoriei şi i-a repus în drepturi pe ţărani.

Nu pentru multă vreme, însă. În deceniul următor, litigiile au continuat prin procese la diferite instanţe judecătoreşti din Pătîrlagele, Vălenii de Munte, Ploieşti, Buzău, Bucureşti. Conflictul a crescut în amploare, angajînd, mai ales după 1900, majoritatea uzurpatorilor de pămînturi moşneneşti. Între aceştia: urmaşii boierilor Macovei, cei ai marilor boieri Ghiculeşti, ai fostului serdar Florescu etc. Boierii deţineau o mulţime de acte de cumpărare a drepturilor de moştenire asupra unor întinse suprafeţe de pămînt stăpînite de moşneni. Semnăturile de pe aceste înscrisuri erau, însă, fie false, fie obţinute prin constrîngere de la unii ţărani care nu-şi putuseră achita în termenul cuvenit împrumuturile făcute. Pentru a-şi rotunji averile, marii proprietari urmăreau să-şi autentifice în justiţie actele false pe care le deţineau. A intrat în scenă şi un anume Bossy, consilier la Înalta Curte de Casaţie din Bucureşti specialist în artificii de jurisprudenţă, el însuşi interesat în spolierea moşnenilor, întrucît se căsătorise cu fiica unui boier din partea locului. Graba de a acapara pămînturile moşnenilor era alimentată şi de apariţia unor întreprinderi forestiere capitaliste în zona Munţilor Siriu şi Penteleu, cărora marii proprietari voiau să le vîndă loturile pe care le-ar fi obţinut de la moşneni. În anul 1906 a început, în faţa Tribunalului din Buzău un nou proces. Moşnenii au reluat calvarul drumurilor, al cheltuielilor din ce în ce mai mari făcute cu avocaţii şi experţii. Procesul a durat trei ani. Presiunile făcute de bogătaşi asupra judecătorilor, influenţa avocaţilor bucureşteni n-au putut şi nici nu puteau frînge dovezile moşnenilor. Tribunalul judeţean a respins cererea boierilor. Dar în urma apelului la Curtea de Apel Secţia I din Bucureşti, marii proprietari au triumfat din nou. S-a instituit o comisie de ex-

perți care să procedeze la împărțirea pămînturilor conform actelor prezentate de moșieri.

Falsuri în loc de probe

Se părea că țăranii fuseseră îngenuncheați definitiv. Dar...

După doi ani, expertiza care fusese întocmită a fost anulată de o altă instanță — Curtea de Apel, Secția II, din București — ca urmare a dovezilor de netăgăduit prezentate de moșneni. De aci încolo, timp de peste 25 ani, au fost instituite o serie de alte comisii de experți, ale căror rapoarte au fost respinse cînd de moșneni, cînd de moșieri...

Conflictul s-a complicat și mai mult prin interesul pe care îl prezentau Munții Siriului și Penteleului pentru întreprinderile forestiere „Drajna" și „Cheile Buzăului". Cele două societăți își extindeau, abuziv, terenurile pe proprietățile moșnenilor. Așadar, conflictul s-a extins între noii exploatatori și țăranii din această zonă. Moșnenii au fost purtați prin tribunale, irosindu-și din nou puținul avut prin taxele plătite pentru terenurile în litigiu, onorariile avocaților și experților de tot felul. Dar de lăsat nu se lăsau.

Mijloacele folosite de societățile forestiere pentru acapararea pămînturilor variau de la promisiuni pînă la falsuri. În anul 1939, de pildă, împuterniciții Societății forestiere „Cheile Buzăului" au falsificat semnătura reprezentantului moșnenilor din Starchiojd pentru a obține aprobarea unui partaj în favoarea întreprinderii. Cerîndu-se expertiza semnăturii, actul incriminat a dispărut...

În anii dintre cele două războaie, procesul între Bossy, Macovei și ceilalți, pe de o parte, și moșneni pe de altă parte a continuat. Procedura devenea din ce în ce mai greoaie. Dosarul procesului avea sute de mii de pagini și ocupa o întreagă cameră a arhivei Tribunalului. Conflictul trena și avea zigzaguri neașteptate. „Arhiva" procesului a fost transportată, deseori, de la Curtea de Apel la Înalta Curte de Casație. Cînd părea că a fost dată ultima hotărîre, procesul era reluat la Tribunalul județean...

★

Așa au trecut și anii celui de-al doilea război mondial. Marii proprietari au început să dea semne de neliniște. Ei au adoptat o nouă tactică. Prin acte de vînzare fictive au încercat să fărămițeze moșiile, ca și pămînturile aflate în litigiu. În acest fel sperau să-și mențină proprietățile în limitele reformei agrare care se vestea. Așa au apărut, printre vechii preopinenți: Bossy, Macovei și alți cîțiva, o serie de noi „moștenitori" sau „cumpărători": generalul Costanda, M. Petrescu, E. Antonescu, T. Ionescu, Gh. Simionescu etc. La unul din termene, s-a prezentat un oarecare Soare Mirea, avocat de profesie, care avea în posesie un act de proprietate a unui lot de 100 ha în Munții Siriului. Mirea susținea că ar fi cumpărat acest teren de la D.S. Macovei. Susținerile „proprietarului" s-au dovedit însă ridicole: pămîntul „cumpărat" era delimitat prin cursuri de ape, prin văi și prin creste de munți inexistente în zona Siriu. Numărul acestor falși proprietari era așa de mare, încît sala de judecată devenea neîncăpătoare, iar ședințele durau foarte mult. Dar vremea mituirilor și a judecăților lipsite de dreptate apusese pentru totdeauna. „Procesul pămîntului", intrat acum în atenția Ministerului de Justiție, avea să fie rezolvată definitiv și în favoarea adevăraților stăpîni — țăranii.

Vă place istoria? Doriți să vă familiarizați cu marile probleme de istorie națională și universală? Probabil că da, altfel nu ați fi ajuns să citiți nici aceste rînduri.

Pentru a vă asigura primirea cu regularitate a fiecărui număr din MAGAZIN ISTORIC, nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Culmea virtuozității

Într-o zi, George Enescu a fost invitat în casa unui prefect. Fiica acestuia, după părerea familiei, cînta foarte bine la pian. După ce a executat cîteva piese, mama fetei l-a întrebat pe marele muzician:

— Cum vi se pare? Nu e așa că are talent?

— Are, a răspuns politicos maestrul.

Încurajată, fata a mai cîntat cîteva bucăți, punîndu-i timpanele lui Enescu la grea încercare.

— Vedeți, a zis mama extaziată, face cu pianul ce vrea!

— Chiar orice? Poate să-l și închidă?

Onoare...

Compozitorul Rossini (1792-1868) a fost invitat la masă de către un admirator. Prînzul a fost cam sărăcăcios, încît muzicianul a rămas aproape flămînd. La desert, amfitrionul i-a spus oaspetelui:

— Sper că o să-mi faceți onoarea să mai luați masa la mine, cît de curînd...

— Cu plăcere, a răspuns Rossini. Dacă se poate, chiar imediat.

Iosif FRISS,
Deva

Nu îndestul de bogat...

După ce a fost învins de greci, regele persan Artaxerxe II (404-359 î.e.n.) a încercat să-i înfrîngă prin dezbinare. Știind că generalul teban Epaminonda (420-362 î.e.n.) este un adversar al spartanilor, regele a vrut să-l atragă de partea sa, trimițîndu-i daruri foarte prețioase. Epaminonda a refuzat însă, comunicîndu-i:

— Dacă Artaxerxe vrea să fie prieten cu tebanii, va avea asigurată stima mea fără a-mi trimite daruri. Dacă este însă dușmanul grecilor atunci să fie sigur că n-are destule bogății pentru a mă cumpăra.

Adrian PROSAN,
Brăila

Discreție

Scriitorul Oscar Wilde (1854-1900) ședea de vorbă într-o iarnă la o cafenea, cu mai mulți prieteni. La un moment dat, unul dintre aceștia i-a atras atenția că scrumul țigării îi cade pe pantalon și ar putea să i-l ardă. După un timp, prietenul l-a întrerupt din nou din discuție, pe același considerent. Cînd lucrul acesta s-a repetat a treia oară, Wilde i-a ripostat supărat:

— Te rog să nu mă mai întrerupi din discuție! Haina dumitale, atîrnată în cuierul de lîngă sobă, arde de un sfert de oră și eu nu mi-am permis să te deranjez cu o singură vorbă...

Dr. Teodor CUTLIC,
București

Soluție

— Am cumpărat un pat Ludovic XV, dar mi se pare cam scurt, se plîngea o doamnă unei prietene.

— Ia-ți unul Ludovic XVI!

Un epitaf

Se spune că după moartea Eleonorei von Kaunitz, prima sa soție, cancelarul austriac Klement von Metternich (1773-1859) ar fi intenționat să graveze pe piatra ei funerară acest tandru epitaf: „Lacrimile mele nu te vor trezi din somnul veșnic. Iată de ce nu mă mai opresc din plîns".

Amînare

Conform unei anecdote care se relatează și pe seama altor personalități, ilustrul compozitor norvegian Eduard Hazemp Grieg (1843-1907), invitat la înmormîntarea unui necunoscut care avea loc a doua zi, ar fi replicat:

— Mîine? Nu, mîine nu pot. Dar poimîine vin negreșit.

Răspunsul dramaturgului

Scriitorul Bernard Shaw nu îngăduia nimănui să-i modifice textul pieselor. Într-una din zile, directorul unui teatru londonez, care pregătea premiera unei comedii a lui Shaw, i-a trimis acestuia o telegramă: „Îngăduiți scurtarea, altfel spectatorii pierd ultimul autobuz".

Răspunsul dramaturgului a fost următorul: „Nu admit nici o scurtare; modificați mersul autobuzelor".

Elsa FRENKEL,
București

GÎNDURI PENTRU 1974

CRISTIAN POPIȘTEANU

„Trebuie să redăm istoria așa cum este ea — și din aceasta nu avem decît de cîștigat! Să facem ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria".

NICOLAE CEAUȘESCU

Intrăm în al 30-lea an de la acel eveniment capital pentru istoria României: insurecția națională antifascistă armată. An care va fi și al celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, congres de însuflețitor bilanț și de largă perspectivă pentru construirea societății socialiste multilateral dezvoltată în țara noastră.

Glorioasa aniversare de la 23 August, precum și viitorul congres al partidului situează în primul plan al preocupărilor noastre informarea istorică a sutelor de mii de cititori prin publicarea de documente și de alte materiale de arhivă, memorialistică, relatări din țară și de peste hotare asupra faptelor istorice de primă însemnătate și a consecințelor lor în plămădirea evenimentelor din ultimele trei decenii. Lupta comuniștilor români devotați trup și suflet poporului, va fi înfățișată de asemenea, în multiple aspecte, fie că este vorba de organizarea unor mari mișcări greviste, de mobilizarea tuturor forțelor patriotice împotriva pericolului fascist, a apărării independenței și suveranității naționale a României în preajma celui de-al doilea război mondial, acțiuni printre care în primele rînduri se situează marea demonstrație de la 1 mai 1939 din Capitală. Viața poporului român în anii care au premers răsturnarea dictaturii militarofasciste și eliberarea țării de sub dominația nazistă a lăsat multe documente grăitoare despre starea de spirit a maselor largi, despre năzuința lor spre o cotitură radicală în destinele țării. Istoria poporului nostru a înscris la loc de frunte organizarea efortului militar, economic, uman, românesc în războiul antihitlerist sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie!".

Este o datorie de onoare a Magazinului istoric *să prezinte în paginile sale măreția acestei lupte a poporului român prin documente, studii, articole, evocări și reportaje istorice dintre cele mai semnificative.*

Acuitatea și tumultul istoriei pe care o trăim, a istoriei ultimelor decenii nu ne va împiedica, ci dimpotrivă ne va stimula să facem loc în paginile revistei noastre, ca și pînă acum, unor noi și noi momente din zbuciumata existență milenară a poporului român.

Să începem prin a aminti că vom scrie despre cetățile dacice și despre împărații romani de origine traco-getică, că vom evoca în continuare figurile proeminente ale istoriei naționale, (vom publica o vastă reconstituire a epocii lui Ștefan cel Mare după care vor urma Vlad Țepeș, Ioan Vodă, Petru Rareș, Constantin Brîncoveanu) și momente de vîrf ale luptei poporului din Țările Române (răscoala de la 1784 a lui Horea,

Cloșca și Crișan va fi doar una dintre datele amplu marcate de revista noastră în anul ce vine); evenimente de amplă rezonanță în evoluția României moderne cum a fost Unirea de la 1859, precum și personalitatea unor iluștri patrioți din diferite perioade istorice.

Am surprins cîteva dintre subiectele pe care cititorii noștri le vor putea urmări în Magazin istoric *anul viitor. Ei vor putea găsi de asemenea pagini din jurnalele unor oameni politici și scriitori istorici, stenograme ale marilor dezbateri judiciare, mărturii inedite asupra tuturor epocilor și, mai cu seamă, asupra perioadelor istoriei moderne și contemporane.*

Asemenea mărturii nu vor lipsi nici în ceea ce privește istoria universală.

Împlinindu-se 50 ani de la moartea lui Vladimir Ilici Lenin, fondatorul primului stat socialist, revista Magazin istoric *va publica cîteva din amintirile contemporanilor săi.*

De la începerea primului război mondial se împlinesc anul viitor 60 ani, iar de la izbucnirea celui de-al doilea 35 ani. Culisele acestor conflagrații vor fi prezentate cititorilor prin noi documente revelatoare de dată recentă, în care o mare parte se vor referi la U.R.S.S., țară care a purtat pe umerii săi greul ultimei conflagrații mondiale.

Operația „Overlord", deschiderea celui de-al doilea front antihitlerist în Europa, prin debarcarea anglo-americană din Normandia, a constituit unul din evenimentele istorice de rezonanță și însemnată influență în cursul celui de-al doilea război mondial. Pregătirea și începutul acestei gigantice operații vor fi înfățișate cititorilor noștri prin memoriile fostului comandant suprem al expediției, generalul american Dwight Eisenhower.

Să mai notăm că revista noastră își propune să publice în anul ce vine noi cronici ale răscoalelor populare feudale din evul mediu, cîteva portrete ale femeilor pe baricadele revoluțiilor, o biografie a Corneliei — mama grachilor; pagini din memoriile ultimului împărat al Chinei; epopeea eroului antic gal Vercingetorix și procesul gînditorului grec Socrate. Și desigur multe alte episoade de semnificații din istoria mai veche sau mai nouă a popoarelor din America Latină și din Europa, a Chinei și a Africii, a Coreei și a Bizanțului.

Dacă toate aceste proiecte vor putea fi realizate, înseamnă că vom fi cu un pas mai aproape de satisfacerea setei de cultură istorică pe care ne-o demonstrează în continuare cititorii, atît de exigenți și, în același timp, atît de încurajatori în miile și miile de scrisori, în participarea entuziastă la concursurile revistei (concursuri care vor continua și în anul care vine) în prezența lor, nu odată revelatorie, prin completări și precizări valoroase, în paginile Magazinului istoric.

Ținînd seama de acest rodnic mod de a colabora între redacție și cititori, le adresăm îndemnul de a ne semnala orice documente semnificative pe care le posedă, ca și existența unor arhive în proprietate personală, precum și orice fotografii de epocă ce ar putea contribui la ilustrarea paginilor noastre.

Credem că fiecare an care se adaugă la vîrsta Magazinului istoric *vine să completeze ceva important din cultura istorică a celor care ne citesc. În credința că și strădania noastră din anul 1973 a folosit unei mai bune cunoașteri a trecutului pentru zidirea prezentului și a viitorului, urăm cititorilor și colaboratorilor, din țară și de peste hotare,*

La mulți ani!

Anul 1848 în Europa

POPORUL SUVERAN VA DOMNI LA SCHÖNBRUNN...

RADU I. VASILE

„Monarhia austriacă, acest complex pestriț rezultat din moșteniri și furtișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii începe în sfîrșit să se destrame".

K. MARX

Într-adevăr, „cea mai bătrînă monarhie din Europa" — cum scria mai tîrziu ziarul londonez Times **— era, în preajma anului 1848, un complex de legi, obiceiuri și tradiții istorice, aparținînd unor multitudini de populații și**

popoare, complex creat prin forță și cuceriri, al căror singur liant era monarhia. Furtuna revoluției a pus în mișcare toate aceste națiuni și popoare, lupta lor pentru emancipare politică, socială și națională.

Situația economică a imperiului a constituit una din cauzele revoluției. Deși din punct de vedere politic era una din marile puteri europene, din punct de vedere economic Austria se prezenta mult mai slab, deoarece industria sa, în mare parte rămasă în urma progresului general, nu putea face față concurenței unor țări industrializate, ale căror mărfuri, după 1815, invadaseră piața europeană. Pe de altă parte, în agricultură relațiile feudale erau cu deosebire prezente, deși din acest punct de vedere exista o anumită diferențiere pe provincii. Intensitatea exploatării provocă o puternică nemulțumire în rîndul maselor țărănimii.

Cauzelor economice li s-au adăugat cele izvorîte din complexa problemă națională. Populații și națiuni diverse, cu istorii și tradiții aparte, cu revendicări și idealuri diferite, adunate forțat și artificial sub vulturul habsburgic, s-au ridicat la luptă în 1848, în mișcări revoluționare separate, înscriind în programele lor și revendicări naționale. Din păcate, nu o dată aceste mișcări au venit în contradicție unele cu altele. De aici conflicte de care au profitat forțele reacționare și, în primul rînd, curtea de la Viena.

În anul 1848, revoluția a incendiat întreg imperiul. Viena, Pesta, Praga au fost principalele centre ale revoluțiilor austriece, ungare și, respectiv, cehe. Puternice mișcări revoluționare s-au desfășurat, de asemenea, și în Galiția, Slovacia, Slovenia, Transilvania, Lombardo-Veneția. Pînă a ajunge la Imperiul habsburgic, valul revoluționar parcursese aproape întrega Europă*, ridicînd popoarele și naționalitățile europene la lupta pentru libertăți și drepturi sociale, politice și naționale. Alături de italieni, francezi, germani, maghiari, români, cehi, în filele de glorie ale istoriei revoluției de la 1848 și-au înscris numele sîrbi, croați, polonezi ș.a. Cuprinzînd continentul european, valul revoluționar s-a oprit însă, ca în fața unui dig, la granițele unui imperiu rigid și reacționar: Rusia lui Nikolai I. Numai intervenția armatelor țariste și anumite greșeli ale unor conducători revoluționari au salvat în ultimul moment monarhia habsburgică și imperiul. Revoluția a fost, totuși, învingătoare în timp prin urmările ei, prin lovitura fatală dată vechiului sistem care nu a mai putut fi reinstaurat niciodată.
Iată cîteva momente din acele zile furtunoase la Viena.

„Vom aviza și noi"

Vestea despre ridicarea la luptă a Parisului se răspîndește cu repeziciune și în capitala Imperiului habsburgic.

Semnalul revoluției este dat în Capitală, unde se află concentrată majoritatea burgheziei și intelectualității austriece, profund interesată în schimbarea orînduirii existente. Corporațiile, cluburile, asociațiile politice, economice și culturale ale burgheziei și ale intelectualilor devin adevărate focare revoluționare, acționînd din zi în zi tot mai îndrăzneț.

---

* Vezi Magazin istoric, nr. 9,10,11/1973.

Castelul Schönbrunn

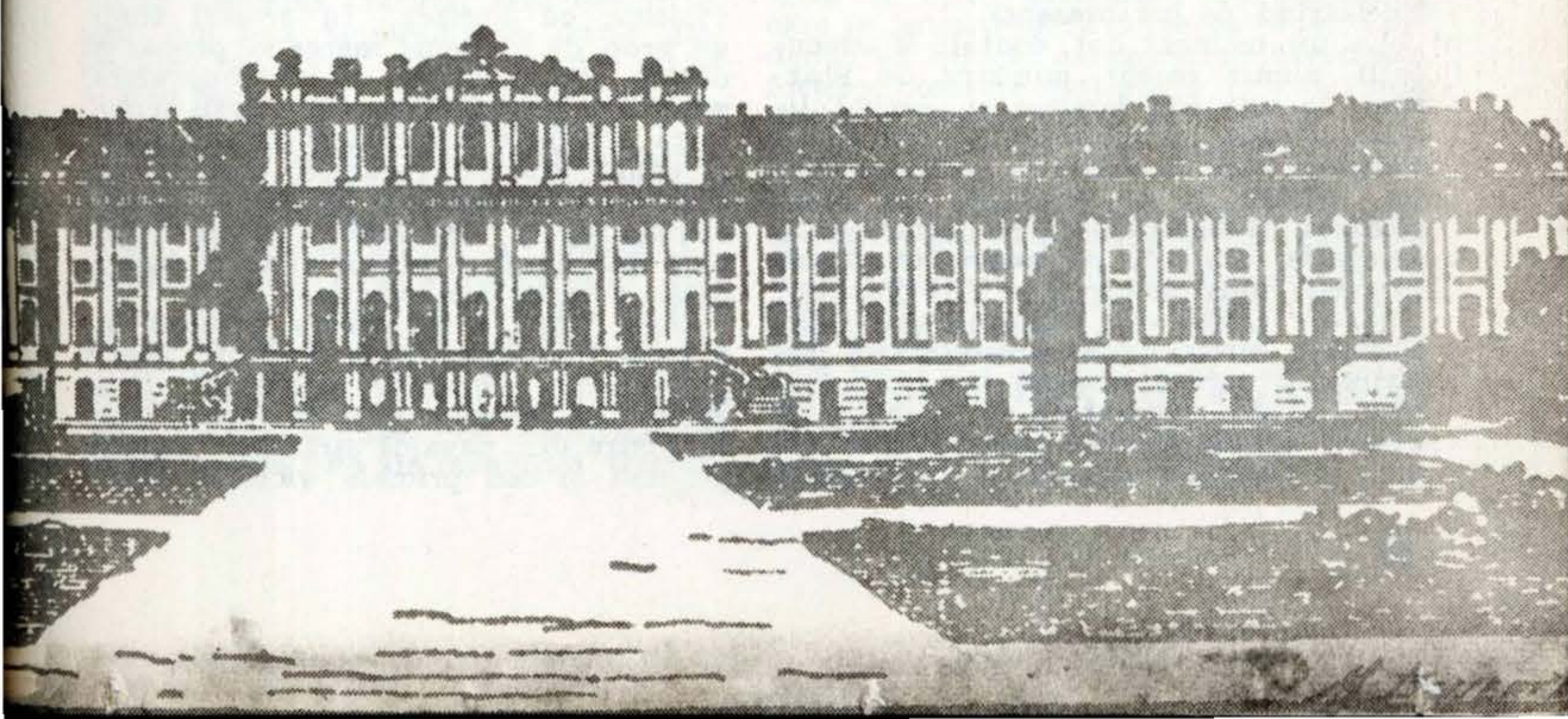

Astfel, la începutul lui martie, Corporaţia librarilor trimite o adresă împăratului în care cere „limitarea cenzurii". Tot atunci Asociaţia industriaşilor atrage atenţia, tot printr-o adresă trimisă curţii, asupra necesităţii de a se lua măsuri imediate pentru rezolvarea gravei situaţii economice în care se afla imperiul. Era un semn că nemulţumirea pătrunsese chiar şi în aceste cercuri. Profesorii şi studenţii de la Universitate redactează şi o petiţie către împărat, cerînd libertatea presei, un regim parlamentar reprezentativ, publicarea bugetului ţinut pînă atunci secret.

Sînt acţiuni care, chiar dacă nu depăşeau anumite limite, dovedeau că situaţia a devenit critică pentru reacţionarul regim imperial. Zilnic bătrînul cancelar, Metternich, odinioară arbitrul Europei contrarevoluţionare, primeşte scrisori de ameninţare. La 11 martie un prinţ din familia imperială este anunţat, pe un ton ameninţător, de o scrisoare anonimă că, în curînd, poporul suveran va domni la Schönbrunn, aşa cum poporul francez a făcut-o la Tuileries.

La 13 martie 1848 studenţii se adună la Universitate, pentru a aştepta răspunsul împăratului la petiţia lor. Acesta soseşte la timp, dar nu cuprinde decît obişnuitele cuvinte: „Împăratul va aviza!", ceea ce echivala cu o amînare sine die a împlinirii revendicărilor cerute.

Un strigăt de mînie se ridică din rîndul studenţilor: „Împăratul va aviza?! Vom aviza şi noi, căci timpul bunului plac a expirat şi cel al libertăţii începe, dorinţele poporului trebuiesc împlinite, şi vor fi".

4 000 studenţi se îndreaptă spre Palatul Dietei provinciale (Stările provinciale). Primiţi cu entuziasm de populaţie, care li se alătură, demonstranţii trec uşor peste o încercare de rezistenţă a poliţiei şi se opresc în piaţa din faţa palatului, unde au loc lucrările Dietei, deschise în aceeaşi zi şi de la care se aşteaptă măsuri pentru schimbarea situaţiei. Minut de minut numărul celor ce demonstrează creşte vertiginos. Pe o estradă improvizată se perindă oratori, înflăcărînd pe cei prezenţi.

La un moment dat, contele Montecucolli, numit recent ministru de Stat, apare la una din ferestre şi, cerînd linişte şi calm, propune să se trimită o delegaţie care să asiste la şedinţele Dietei, pentru a se convinge de buna credinţă a deputaţilor. Se formează o delegaţie din 12 studenţi care intră în palat. Spiritele par că se mai liniştesc, cînd de la una din ferestrele palatului zboară o hîrtie, pe care este scrisă hotărîrea la care ajunseseră deputaţii Dietei: „M. S. împăratul va publica o dare de seamă privind limba [oficială — **n.n.**] şi finanţele statului şi va convoca un comitet al statelor din toate provinciile, pentru a cădea de acord asupra măsurilor oportune".

Ce înseamnă promisiunea? Nimic altceva decît o încercare a Dietei de a tergiversa soluţionarea unor probleme devenite atît de acute. Reacţia mulţimii este promptă. Agitaţia sporeşte. Un orator adaugă revendicărilor anterioare şi cererea de destituire a lui Metternich, expulzarea iezuiţilor, înarmarea gărzilor burgheze.

Metternich fuge în căruţa unei spălătorese

În timp ce tratativele continuă, răbdarea celor de afară se apropie de sfîrşit. Mulţimea devine ameninţătoare. În zadar cer deputaţii linişte şi răbdare; din stradă li se răspunde: „Am fost destul liniştiţi, am reflectat destul, am aşteptat destul, vom rămîne aici pînă ce se va face dreptate cererilor noastre". Mulţimea, în frunte cu studenţii, pătrunde în clădirea unde se desfăşoară lucrările Dietei, şi cere deputaţilor s-o urmeze la Palatul imperial. Pornesc împreună în frunte cu delegaţia celor 12 studenţi şi trecerea prin oraş stîrneşte entuziasm şi aprobare printre cetăţenii Vienei. Este ora 13.

Între timp, bănuielile mulţimii s-au adeverit. Armata, pusă în stare de alarmă a ocupat principalele puncte din oraş, masîndu-se mai ales în jurul Palatului imperial. Aici, doar deputaţii Dietei sînt lăsaţi să intre. Oprită de baionetele soldaţilor, mulţimea neînarmată se împrăştie pe străzi, strigînd: „La arme! La arme!". Un grup se îndreaptă spre cancelaria imperială, unde se află cabinetul lui Metternich, sub ferestrele căreia desfăşoară o violentă demonstraţie.

Şi în alte puncte ale Capitalei au loc incidente. Temîndu-se că forţele revoluţionare vor creşte, autorităţile dau ordin să se închidă porţile oraşului, pentru a nu se permite muncitorilor din suburbii să intre în Capitală. La fiecare dintre porţile de acces se produc ciocniri violente cu armata. În acelaşi timp, un grup de studenţi merge la primar şi obţine, sub presiunea mulţimii de afară, aprobarea pentru înarmarea Gărzii civice, forţa armată a burgheziei, care să poată fi opusă armatei regulate, credincioasă monarhiei. Obţinerea aprobării pentru convocarea şi înarmarea Gărzii naţionale marchează o primă victorie însemnată a revoluţiei vieneze.

Între timp, însă, armata primise ordin să înainteze spre Palatul Dietei provinciale. Poporul neînarmat i se opune. La început doar cu vorbe, apoi cu pietre din pavajul străzilor. Trupele şarjează şi cad primele victime. Speri-

ată, mulţimea se împrăştie. Pentru scurt timp, însă, căci imediat reia acţiunile, alăturîndu-i-se şi primele detaşamente ale Gărzii civice. Treptat starea revoluţionară cuprinde întreg oraşul, aproape pe toţi cetăţenii, cu excepţia aristocraţiei şi clerului. La arsenalul Gărzii civice din Piaţa Hof, au loc ciocniri între armată şi popor. Porţile Vienei sînt deschise şi mii de muncitori pătrund în oraş, îngroşînd rîndurile revoluţionarilor. Este ora 16.

O cerere a Gărzii civice adresată palatului de a îndepărta armata din oraş şi a satisface revendicările formulate, este din nou respinsă. La ora 18, după discuţii contradictorii, studenţii hotărăsc şi ei ca rectorul Universităţii să meargă la monarh, pentru a obţine aprobarea, în vederea înarmării studenţilor. Rectorul, un bătrîn jurist de 72 ani, nu este primit de împărat, ci de fratele şi de unchiul acestuia, Francisc-Karl şi, respectiv, Ludovic. După îndelungate insistenţe şi mai ales după ce rectorul promite că, odată înarmaţi, vor participa la menţinerea ordinii, se dă aprobarea, urmînd, însă, ca studenţii să primească armele... a doua zi. „Mîine va fi prea tîrziu, răspund studenţii, noi vrem armele azi, imediat... mergeţi şi spuneţi [guvernului — **n.n.**] că dacă ni se vor refuza, vom merge să le luăm noi înşine". Şi, într-adevăr, ei îşi iau singuri armele. Este a doua mare victorie a revoluţiei vieneze în acea zi de început. Prin înarmarea studenţilor s-a creat forţa care de-a lungul întregii revoluţii vieneze a reprezentat elementul cel mai activ, cel mai bine organizat militar şi cel mai hotărît: Legiunea academică. Palatul Universităţii a devenit în acele zile (şi a rămas pînă la sfîrşit) o adevărată citadelă a mişcării revoluţionare.

În acea primă zi de luptă revoluţia a fost victorioasă. Oraşul întreg, deşi orele erau înaintate, era luminat ca ziua. Entuziasmul era general.

Între timp mulţimea strînsă în jurul Palatului imperial, cere energic demiterea cancelarului Metternich. Şi astfel, cel care timp de peste 30 ani condusese destinele statului este nevoit să fugă din faţa poporului pe care-l dispreţuise şi urîse. El părăseşte astfel pentru totdeauna Viena şi scena politică, ascuns în căruţa unei spălătorese.

Pînă la 15 martie, rînd pe rînd, revendicările cerute de popor au fost impuse aprobării împăratului: libertatea cuvîntului, libertatea presei, a asociaţiilor, formarea unui guvern responsabil etc.

Dar curtea imperială era încă la Viena. Camarila imperială îşi ţesea cu dibăcie intrigile, speculînd contradicţiile care apăreau chiar în sînul forţelor revoluţionare, după ce entuziasmul acelor prime zile ale revoluţiei trecuse.

„Poporul înarmat cere o Constituantă"

Concesiile smulse în martie erau suficiente pentru a asigura dominaţia burgheziei. Cu ajutorul Gărzii naţionale, ea căpătase forţă şi influenţă. Masele de studenţi şi muncitori nu puteau fi, însă, mulţumite de modul în care evoluau lucrurile, cu atît mai mult cu cît din guvernul instaurat după evenimentele din martie — care, în majoritate, reprezenta interesele burgheziei — făceau parte şi elemente conservatoare, dintre care unele aliate cu curtea imperială. Sub influenţa lor, guvernul, în frunte cu Pillersdorf — ce se bucura de o anumită popularitate în mase — a iniţiat o serie de măsuri care au afectat spiritul cuceririlor poporului din timpul luptelor din martie. Măsurile împotriva studenţilor şi muncitorilor au culminat cu dizolvarea, la 14 mai, a Comitetului central al Gărzii naţionale şi Legiunii academice, organism anume creat pentru a supraveghea activitatea guvernului. S-a încercat, de asemenea să se înlăture şi unul din principalele elemente ale revoluţiei: studenţimea. La sfîrşitul lui aprilie, înainte deci de data normală, a fost decretată vacanţa universitară, urmărindu-se astfel îndepărtarea din Capitală a studenţilor*. Planul a fost însă dejucat de cetăţenii Vienei, care s-au oferit să-i cazeze şi să-i întreţină pe studenţi pe cheltuiala lor. Studenţii şi Legiunea lor academică au continuat să existe, prin acţiunile lor, ei impunînd şi demisia unui ministru.

După mai multe încercări de dizolvare a organismelor create de revoluţie, reacţiunea a făcut din nou apel la forţa armată. Guvernul a dat ordin trupelor să ocupe principalele puncte din oraş. Generalul Sardegna, comandantul garnizoanei militare din Viena, a încercat şi o manevră de dezbinare a forţelor revoluţionare: la 15 mai el cere studenţilor să participe alături de armată împotriva a 6 000 muncitori din suburbii, care se pregăteau să intre în oraş. Studenţii au refuzat categoric şi încercările forţelor contrarevoluţionare de a dezbina mişcarea revoluţionară au avut cu totul alt efect decît cel aşteptat: Garda naţio-

---

* O acţiune propagandistică sui generis iniţiaseră studenţii vienezi contra reacţionarilor: aşa-numitele orchestre de **katzen-musik** („muzică de pisici"); în aceste „orchestre" figurau ca instrumente tobe mari, tobe mici, trompete, timpane, talgere şi chiar... cuşti cu pisici şi cîini puşi pe harţă; în faţa locuinţelor acestor reacţionari, de dimineaţă de la orele 7 pînă la miezul nopţii se desfăşura fără încetare „concertul", de fapt un adevărat haos muzical. Astfel au păţit-o contele de Sandor, ginerele lui Metternich, arhiepiscopul de Viena şi mulţi alţii.

MICROCRONOLOGIE*

1848

11 martie – începutul revoluției în Imperiul habsburgic.

13 martie – izbucnirea revoluției la Viena. Fuga lui Metternich. La Pesta, Sandor Petőfi publică **Imnul național maghiar.**

15 martie – izbucnirea revoluției la Pesta. Sfîrșitul primei revoluții vieneze.

16 martie – crearea Gărzii naționale și Legiunii academice la Praga.

17 martie – primul guvern al revoluției maghiare, condus de contele Batthány (pînă la 20 septembrie).

18 martie – Dieta maghiară de la Pojon (Bratislava) adoptă Legea pentru emanciparea țăranilor și desființarea clăcii. Începutul revoluției la Milano (pînă la 22 martie).

20 martie – izbucnirea revoluției la Veneția.

25 martie – începutul războiului piemontezo-austriac.

31 martie – împăratul este nevoit să sancționeze Legea de emancipare a țăranilor, votată de Dieta maghiară; formarea guvernului maghiar independent.

7 aprilie – guvernul maghiar Bathány își proclamă independența.

10 aprilie – formarea Comitetului național ceh, ce va înlocui pentru scurt timp guvernul.

11 aprilie – împăratul sancționează decretele de formare a guvernului maghiar independent, convocarea anuală a Adunării de Stat, desființarea iobăgiei etc. (votate la 18 martie de Dieta de la Pojon)

22 aprilie – guvernul austriac desființează obligațiile feudale în Galiția.

25-26 aprilie – răscoala națională din Cracovia este crunt înăbușită.

30 aprilie – întemeierea la Praga a societății radicale slave „Lipa slava".

3/15 mai (15-17 mai) – adunarea națională de la Blaj a românilor din Transilvania. Începutul revoluției românilor din Transilvania**.

10 mai – este formulat programul mișcării naționale slovace.

15 mai – noi acțiuni revoluționare la Viena. Obținerea convocării Adunării Constituante.

16 mai – Curtea imperială fuge la Innsbruck.

26 mai – lupte de stradă la Viena (a doua revoluție vieneză).

2-12 iunie – Congresul slav de la Praga, la care participă reprezentanții tuturor slavilor din imperiu.

12-17 iunie – revoluția de la Praga este înăbușită de trupele lui Windischgrätz.

26 iunie – desființarea Comitetului național ceh.

27 iunie – adunarea de la Lugoj a românilor din Banat, Crișana, Maramureș, (Partium) prin care se cere înarmarea poporului și numirea lui Eftimie Murgu mare căpitan al oștirii populare a Banatului.

5 iulie – deschiderea „Adunării țării" în Ungaria.

11 iulie – se decretează în Ungaria ridicarea la oaste a 200 000 oameni și se acordă pentru nevoile apărării 45 milioane florini.

24-25 iulie – bătălia de la Custozza: victoria austriacă împotriva armatei piemonteze.

9 august – armistițiu austro-piemontez.

12 august – reîntoarcerea Curții imperiale la Viena.

23 august – Garda națională deschide la Viena focul împotriva muncitorilor.

August – A.T. Laurian și N. Bălășescu, membri ai Comitetului național român, sînt arestați de autoritățile maghiare.

28 august – K. Marx se află la Viena, unde ține o serie de conferințe muncitorilor vienezi.

7 septembrie – Decret imperial de desființare, prin răscumpărare, a servituților feudale în Cehia, Boemia și Moravia.

15-25 septembrie – o nouă adunare, tot la Blaj, a românilor în care se protestează contra „uniunii" Transilvaniei cu Ungaria.

21 septembrie – la Pesta este creat Comitetul pentru apărarea patriei, în frunte cu Kossuth, care preia în fapt puterea politică.

27 septembrie – este ucis la Pesta comisarul imperial Lambert, trimis pentru a face „ordine".

29 septembrie – lupta de la Pakozd: trupele maghiare învîng trupele baronului Jellačič, trimis de Habsburgi să lupte contra revoluției maghiare.

Octombrie – începe lupta armată revoluționară a românilor pentru îndepărtarea administrației maghiare din Transilvania

6-8 octombrie – lupte de stradă la Viena (a treia revoluție vieneză). Fuga curții imperiale la Olmutz (Olomouc).

8 octombrie – Comitetul pentru apărarea patriei, în frunte cu Kossuth, este proclamat organul suprem executiv al Ungariei.

26-31 octombrie – asediul și cucerirea Vienei de către trupele imperiale ale lui Windischgrätz.

30 octombrie – lupta de la Schwechat: armata națională maghiară este înfrîntă de austrieci.

August-octombrie – masiva răscoală a țăranilor români din Banat înlătură administrația maghiară.

2 decembrie – abdicarea lui Ferdinand I; se urcă pe tron nepotul său, Franz-Iosif (1848-1916).

13 decembrie – trupele austriece ale lui Windischgrätz intră în Ungaria.

Decembrie (a doua jumătate) – intră în acțiune armata revoluționară maghiară, în frunte cu generalul polonez J. Bem. La **25 decembrie,** Bem ocupă Clujul. (Pînă în martie 1849 Bem va ocupa cea mai mare parte a Transilvaniei – pînă la Alba Iulia și regiunea Munților Apuseni).

---

* Evenimentele menționate se referă la întregul Imperiu habsburgic.

** Vezi **Magazin istoric,** nr . 6/1973.

nală, Legiunea academică și muncitorii s-au unit în fața inamicului comun: armata și manevrele reacțiunii. Au trimis la guvern mai multe delegații care au protestat contra acțiunii armatei și au formulat noi revendicări: modificarea Legii electorale, subordonarea armatei Gărzii naționale; s-a cerut, totodată, ca la paza Palatului imperial să participe și Garda națională.

Guvernul a cerut răgaz pentru rezolvarea acestor revendicări. Între timp coloane de muncitori înarmați cu ciocane, coase, bare de fier și strigînd „Trăiască studenții!" au pătruns în oraș. De altfel, în tot cursul revoluției a existat o strînsă colaborare între studenți, reprezentați îndeosebi de Legiunea academică, și muncitori.

Garda națională și Legiunea academică au luat și ele poziție de luptă. Cetățeni ai Vienei s-au îndreptat spre principalele piețe ale orașului, spre Palatul imperial și sediul guvernului.

În fața acestei situații guvernul a încercat un șantaj: după o oră de dezbateri, a anunțat că își dă demisia. Era un lucru extrem de periculos în acele momente, căci demisia guvernului ar fi permis o intervenție directă a armatei. De aceea, studenții au protestat energic. Guvernul și-a retras intenția de a demisiona, consimțind să accepte revendicările formulate. Numai că, dacă cu o oră înainte această acceptare ar fi fost poate suficientă, acum era prea tîrziu. În cabinetul ministerial au pătruns cîțiva din conducătorii studenților, printre care dr. Engel, dr. Endlicher și alții: „E prea tîrziu! Poporul înarmat cere o Constituantă. Nu mai este un minut de pierdut...".

Palid, Pillersdorf a răspuns că decretul de acordare a Constituantei îl poate da doar împăratul, dar că el îl va obține în mai puțin de o oră. Și într-adevăr, după o oră s-a decretat convocarea unei Adunări Constituante.

Din martie pînă în mai 1848, în această perioadă scurtă de timp, lupta revoluționară a parcurs un drum enorm în ceea ce privește radicalizarea maselor, a spiritului lor de luptă. Amploarea mișcării revoluționare l-a speriat pe împărat și camarila ce-l înconjura. La 17 mai Ferdinand I și curtea sa au fugit pe ascuns din Viena și s-au refugiat la Innsbruck.

„Poporul e cel ce dă ordine"

Fuga împăratului i-a dezorientat și mai mult pe burghezi. În Comitetul central al Gărzii naționale și Legiunii academice, elementele moderate și de dreapta au cîștigat teren, propunînd nu numai autodizolvarea comitetului, ci și dizolvarea Legiunii academice. Este drept că conducătorii studenților s-au simțit descumpăniți de fuga neașteptată a curții, ceea ce explică acceptarea lor ca Legiunea academică să fie incorporată sub ordinele generalului Awersperg, comandantul șef al trupelor din Viena.

Muncitorii s-au arătat profund neliniștiți de această intenție a studenților, deși aceștia, printr-o proclamație, i-au asigurat că vor rămîne apărătorii și sprijinitorii lor.

În acest timp guvernul a încercat să dizolve Legiunea academică. Ministerul Instrucțiunii Publice a decretat închise școlile superioare din Viena, pentru vacanță iar Ministerul de Interne a publicat un decret prin care a obligat pe studenții ce urmau să plece în vacanță ca „în prealabil să-și restituie armele comandantului lor". Aceasta însemna, de fapt, desființarea Legiunii academice. Studenții au revenit asupra intenției de a se înregimenta sub ordinele generalului Awersperg și au declarat că nu vor părăsi Capitala. În plus, două zile pe săptămînă, Universitatea va sta la dispoziția muncitorilor pentru lecții și conferințe de educație politică. Guvernul a insistat asupra dizolvării Legiunii academice și din nou Viena a cunoscut atmosfera de luptă; în seara zilei de 25 mai, în mai puțin de o oră, baricadele au răsărit în tot orașul, fără ca armata să fi reușit să schițeze vreo acțiune serioasă.

În cartierele muncitorești, situația era deosebit de explozivă. Sub lozinca: „Menținerea Legiunii academice", cu drapele fluturînd deasupra coloanelor și baricadelor, muncitorii, deși insuficient înarmați, erau gata de luptă.

Sub presiunea maselor, guvernul a fost nevoit să revină asupra hotărîrilor sale abrogînd Decretul de dizolvare a Legiunii academice; trupele au primit ordin să se retragă în cazărmi. Dar și de această dată era prea tîrziu. Poporul se săturase de manevrele și tergiversările burgheziei, ale guvernului. De aceea, emisarilor guvernului li s-a răspuns: „Poporul este învingător, poporul e cel ce dă ordine; el nu va depune armele și nu va restabili circulația pînă nu vor fi obținute garanții pozitive". S-a cerut, între altele, ca trupele să părăsească Viena în 24 ore, ordinea și paza orașului și instituțiilor urmînd să le asigure Garda națională și Legiunea academică; guvernul să garanteze că împăratul nu-și va călca iarăși cuvîntul și curtea să fie somată să se reîntoarcă în 8 zile în oraș. Din păcate, în perioada care a urmat ciocnirile interne din tabăra revoluționară s-au accentuat. Lucrările Adunării Constituante au început să bată pasul pe loc. La

(Continuare în p. 69)

CAROL POPP DE SZATHMARY

PRIMUL FOTOREPORTER DE RĂZBOI?

C. SĂVULESCU

Iată o problemă care suscită încă discuții. Unii susțin că acel cutezător care a luat primele imagini de pe fronturile de luptă ar fi fost Roger Fenton*. Alții acordă titlul de pionier în această privință lui Carol Popp de Szathmary. **Într-un articol intitulat** Primul reportaj de război, **apărut sub semnătura lui Th. și A. James în revista** Camera **— organul oficial al Federației internaționale de artă fotografică (ianuarie 1964) — citim:** „Se poate spera că vor fi regăsite într-o zi fotografiile lui Szathmary..." **În numărul din decembrie 1972 al revistei americane** The Photographic Journal **se publica scrisoarea lui John Hannavy în legătură cu un articol semnat de Peter Stone:** „D-nul Fenton, deși deseori se spune aceasta, nu a fost primul reporter fotograf de război. Acest merit aparține unui anume Carol Popp de Szathmary, care în 1853, cu un an înainte ca Fenton să plece în Crimeea, a fotografiat trupele ruseşti în Valahia, sudul României de azi". **H.K. Heniseh, profesor la Universitatea din Pennsylvania, într-o scrisoare trimisă autorului acestui articol, scrie următoarele:** „Teza conform căreia Szathmary ar fi primul reporter [**fotografic**] de război rămîne intactă".

La 4 octombrie 1853, a început războiul Crimeei, între Rusia pe de o parte și Turcia, Anglia, Franța și Regatul Sardiniei pe de altă parte. Ochii întregii Europe erau ațintiți asupra acestui „modern război", care, pe lîngă vechile tehnici de luptă din timpul campaniilor napoleoniene, folosea noile invenții: drumul de fier, vapoarele cu abur, telegraful...

Ostilitățile au început de-a lungul Dunării, la 27 martie 1854, între trupele ruseşti și turcești. La Silistra a avut loc o crîncenă încleștare, unde armata otomană a rezistat puternicii presiuni ruseşti. Aici, în aprilie 1854, și-a făcut apariția, cu laboratorul său improvizat într-o trăsură, pictorul și fotograful Carol Popp de Szathmary**.

Cine era neobișnuitul personaj venit să realizeze un gen de fotografiere necunoscut pînă atunci?

Român transilvănean, născut în 1812 și stabilit la București după 1830, el a fost pictorul și fotograful curții domnești din Muntenia. În 1848 a realizat prima sa fotografie, pe o coală sensibilizată cu o soluție de argint și fixată cu albuș de ou. Ea reprezenta un Cupidon cu brațele frînte, pe care Szathmary a scris data și a semnat***.

Din cele peste 200 fotografii realizate în 1854 în timpul războiului Crimeei Szathmary a întocmit un album. Din paginile lui, europenii au luat contact, pentru prima dată cu o realitate surprinsă „pe viu"; multe din aceste fotografii erau realizate direct pe cîmpul de luptă înre-

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1973.

*** Exemplarul se află azi în posesia Bibliotecii Academiei R.S.R.

gistrînd momente ale crîncenii încleştări a celor două armate. Exemplare din acest album au fost oferite, la începutul anului 1855, împăratului Napoleon III, reginei Victoria, pasionată după noua tehnică a fotografiei, împăratului Franz Iosif, ducelui de Saxa-Weimar, prin intervenţia prietenului său, marele pianist Liszt, şi altor personalităţi. Un exemplar a fost prezentat la Expoziţia Universală de la Paris din 1855.

În momentul în care Roger Fenton, primul secretar al lui **Photographic Society of London** însoţit de trei laboranţi, debarca la Balaclava în Crimeea, la 8 martie 1855, Szathmary primea elogiile şi admiraţia Europei pentru albumul său:

Carol Popp de Szathmary

era decorat de regina Victoria a Angliei; împăratul Franz Iosif îi acorda medalia de aur „Für Kunst und Wissenschaft"; Expoziţia Universală de la Paris îl distingea de asemenea cu o medalie.

Din păcate, cu toate cercetările întreprinse pînă azi, nu s-a putut descoperi nici unul din albumele fotoreporterului român. Revista **Camera**, din ianuarie 1964, ne informează că albumul oferit lui Napoleon III a ars în Palatul Tuileries în 1871, iar cel dat reginei Victoria a ars în Palatul Windsor, în urma unui incendiu.

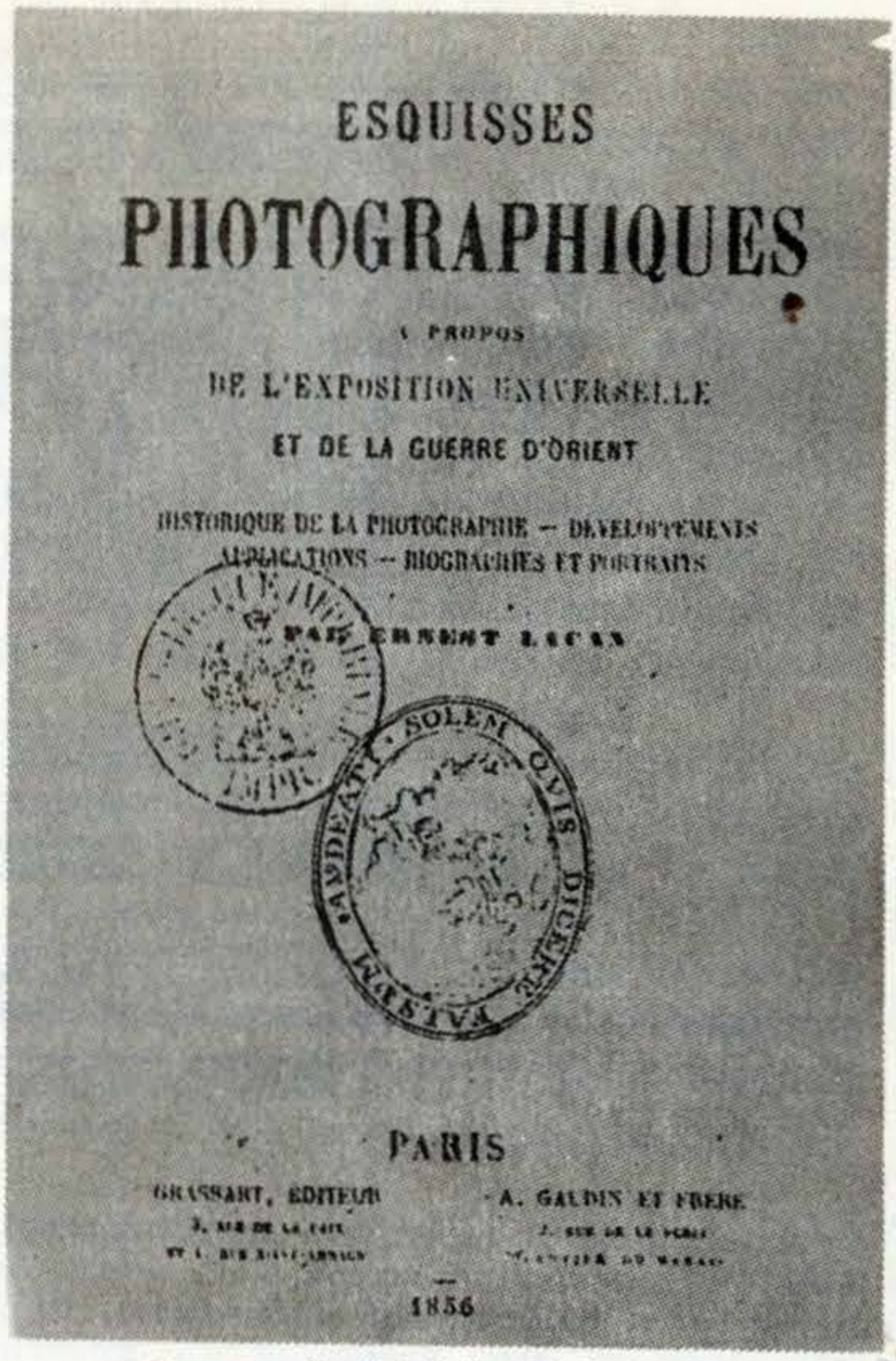

Coperta cărţii lui Ernest Lacan

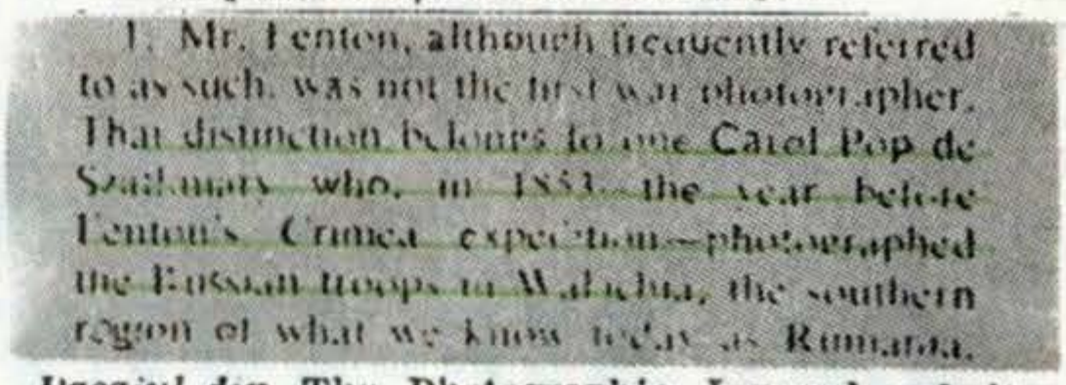

1. Mr. Fenton, although frequently referred to as such, was not the first war photographer. That distinction belongs to one Carol Pop de Szathmary who, in 1853, the year before Fenton's Crimea expedition, photographed the Russian troops in Wallachia, the southern region of what we know today as Rumania.

Pasajul din The Photographic Journal *referitor la Szathmary*

Continuarea investigaţiilor, sperăm, ar putea să ducă la descoperirea vreunui album, mai ales că profesorul C. C. Giurescu — care a cercetat arhivele istorice de la Viena — ne-a informat că fondul imperial de albume a fost bine păstrat, iar cel al Crimeei este voluminos.

Despre conţinutul albumului lui Szathmary nu putem afla decît din cartea lui Ernest Lacan, **Esquisses photographiques à propos de l'Exposition universelle et de la Guerre d'Orient***, care a apărut în 1856 la Paris. Tot în 1856, Lacan a formulat şi următoarea concluzie: **„În rezumat, albumul domnului Szathmary este o operă artistică în care pictorul, poetul şi istoricul găsesc un interes egal; acesta este, în plus, una din producţiile cele mai remarcabile pe care le-a creat fotografia, dacă ţinem cont de dificultăţile de execuţie"**.

* „Imagini fotografice în legătură cu Expoziţia universală şi războiul din Orient".

TIRANIILE CE AU AVUT DE SUFERIT „NIMENI N-AR ȘTI SĂ LE DESCRIE“

PAUL CERNOVODEANU
Doctor în istorie

În 1683, oștile otomane au bătut pentru ultima oară la porțile Europei Centrale, asediind Viena. Eșecul din fața acestei Capitale a însemnat, pentru Imperiul otoman, semnul cel mai sigur al unui declin de mult prevăzut, evitat o vreme, datorită unor viziri destoinici, și devenit, de atunci, de neînlăturat. Consecința imediată a înfrîngerii turcilor la Viena a fost trecerea Transilvaniei de sub suzeranitatea Imperiului otoman sub cea a Imperiului habsburgic. Principele Transilvaniei, Mihail Apaffy, a încheiat o serie de tratate cu împăratul Leopold, permițînd intrarea trupelor habsburgice în țară și cedînd, apoi, imperialilor 12 cetăți și patru orașe. După moartea lui Apaffy (1690), curtea de la

Viena a emis (1691) aşa-numita Diplomă leopoldină, **care, prin cele 19 puncte ale sale, a constituit legea fundamentală de organizare a Transilvaniei ca provincie a Imperiului habsburgic, situaţie devenită definitivă prin Pacea de la Karlowitz (26 ianuarie 1699).**

Înlocuirea jugului „de lemn", turcesc, cu cel „de fier", habsburgic, a însemnat o agravare a condiţiilor de viaţă ale maselor populare. Împilările fiscale şi administrative, ca şi opresiunea politică şi religioasă (impunerea unirii cu biserica catolică) au declanşat o puternică mişcare de eliberare. În amintirea „cruciaţilor" lui Doja, răsculaţii s-au numit „curuţi". Conducerea lor a revenit lui Francisc Rákóczi (1676-1735), urmaşul unei familii care dăduse cîţiva dintre cei mai însemnaţi principi ai Transilvaniei. Izbucnită în primăvara anului 1703 în Ungaria Nordică, flacăra răscoalei s-a întins repede şi în Transilvania, unde Rákóczi a fost chemat de Dietă şi proclamat principe în 1704.

Între armata imperială şi cea a curuţilor s-au purtat lupte cu succes schimbător pînă în 1711, cînd răscoala a „sucombat" din multiple cauze, generate de baza socială eterogenă pe care se sprijinea. La capătul a opt ani de lupte, nobilii au trecut de partea imperialilor.

Autorul prezentului articol urmăreşte ecoul stîrnit de răscoala curuţilor în Moldova şi în Ţara Românească, precum şi manifestările de solidaritate arătate în aceste ţări, pe baza unor documente inedite, descoperite în arhivele din Budapesta.

Deşi mare latifundiar, propunîndu-şi, la început, să apere doar privilegiile unei părţi a nobilimii, Francisc Rákóczi s-a făcut exponentul nemulţumirilor populare îndreptate împotriva cercurilor guvernante de la Viena şi a susţinătorilor lor din Ungaria şi Transilvania („lobonţii"), fiind sprijinit de masele populare şi în special de iobăgimea maghiară şi română. Lărgind considerabil baza socială a mişcării sale, Rákóczi a promis scutirea de dări şi de slujbe iobăgeşti a tuturor celor care vor lua armele alături de el. „Cu greu îţi puteai închipui — scria Rákóczi — zelul şi bucuria ce atrăgeau poporul din toate părţile. Veneau în cete, aducînd pîine, carne şi altele necesare hranei [...], se înrolau în armată [...] şi, în lipsă de puşti, se înarmau cu săbii, furci şi seceri, declarînd că vor să trăiască şi să moară alături de mine".

În felul acesta, sub steagurile curuţilor s-au strîns ostaşi de toate neamurile (unguri, saşi, secui, români, ruteni ş.a.) şi din toate clasele sociale, inclusiv din rîndurile nobilimii şi burgheziei din Ungaria şi Transilvania, atinse în unele privilegii de administraţia imperială; cu toate că eliberarea Transilvaniei n-a alcătuit obiectivul principal al răsculaţilor, această provincie s-a ridicat, cu mic, cu mare, în momentul în care a început lupta pentru alungarea asupritorilor habsburgi din Ungaria de Nord.

Trebuie precizat de la început că ecoul insurecţiei conduse de Rákóczi în rîndul românilor din Transilvania a fost precumpănitor pozitiv. Au făcut excepţie doar marii negustori, proprietarii de moşii şi reprezentanţii clerului; aceştia aderaseră la unirea cu biserica Romei şi au rămas fideli regimului habsburgic, din spirit rutinier de supunere, din neînţelegere, din speranţa păstrării — prin concesii faţă de ocupanţii austrieci — a unor drepturi politice şi economice. În schimb masele populare, iobagii, o parte a clerului ortodox şi chiar a micii nobilimi române (în special din Ţara Haţegului) s-au alăturat răsculaţilor unguri, împărtăşind idealul comun al eliberării de sub dominaţia habsburgică Detaşamentele româneşti erau organizate şi conduse de căpetenii rămase legendare—Marcu Haţeganu în Bihor, Ciurilă, pe Someş, Nichita Balica din Petridul de Jos (comitatul Turda), Bucur Cîmpean, în Ţara Bîrsei şi Trei Scaune, Vasile Negru din secuime, dar mai ales Gligor Pintea, zis Pintea Viteazul, din Măgoaja (comitatul Cluj); sub conducerea lor, ţăranii români s-au ridicat la luptă împotriva garnizoanelor austriece din oraşele Transilvaniei, participînd totodată masiv şi la bătăliile date cu grosul oştirilor inamice în comitate. Vitejia arătată pe cîmpurile de luptă şi frăţia de arme între iobagii români şi maghiari au lăsat urme în versurile, cîntecele şi jocurile populare.

Ţelul: „să scape de sub jug..."

Primele ştiri privind curuţii au parvenit foarte curînd în Ţara Românească; în bogata corespondenţă politică a lui Constantin Brîncoveanu şi a influentei

familii a Cantacuzinilor se întîlnesc ecouri foarte variate asupra împrejurărilor dezlănţuirii mişcării, scopurilor urmărite, forţelor participante, desfăşurării operaţiilor militare etc. La scurt timp după izbucnirea răscoalei, la 26 iulie 1703, însemnatul dregător, unchi şi sfătuitor al domnului, stolnicul Constantin Cantacuzino, înştiinţa pe reprezentantul principatului muntean la curtea Rusiei, ceauşul David Corbea, că „în Ungaria de sus s-au iscat unele răscoale sub numele lui Racoţi. Umblă mulţi cu steaguri şi-i pustiesc pe nemţi". La 4 septembrie, Cantacuzino revenea cu ştiri mai concrete, arătînd că „răzmeriţele începute de Racoţi în Ungaria au adus mari pierderi" [imperialilor — **n.a.**], iar insurgenţii „au ajuns pînă în Maramureş, în Transilvania". Cît despre transilvăneni, adăuga demnitarul muntean, „ei sînt gata să li se alăture împotriva nemţilor spre a le scutura tirania"

Atitudinea cercurilor guvernante din Muntenia cu privire la insurecţia rákócziană a fost, în primii ani (1703-1706), nuanţată şi în general prudentă. Vodă Brâncoveanu a manifestat o oarecare rezervă, pe de o parte datorită vechilor sale legături cu imperialii, iar pe de altă parte din teama de a nu antrena Sublima Poartă într-un conflict cu Austria, în condiţiile deosebit de complexe generate de marile antagonisme europene (suedorus, ruso-turc şi austro-turc). Stolnicul Cantacuzino — un adevărat „factotum" al politicii externe a principatului muntean — după ce a manifestat iniţial anumite temeri faţă de răscoală — crezînd că ar fi rezultatul acţiunilor subversive ale diplomaţiei lui Ludovic XIV împotriva Casei de Austria — a înţeles, treptat, adevărul şi a ajuns să intuiască, cu un ascuţit spirit de observaţie, adevăratele cauze şi mobiluri ale mişcării.

Astfel, el recunoştea, într-o scrisoare din 1 februarie 1704, că „Racoţi a venit mai întîi din Lehia [Polonia] la unguri cu ajutorul lehilor [...] iar ungurii [...] din pricină că nemţii [austriecii — **n.r.**] i-au necăjit foarte peste măsură cu biruri şi cu năpăstuiri bisericeşti, au alergat de aceea cu toţii la Racoţi, nu numai prostimea, ci şi şleahta şi mulţi din cei mari. Şi aşa, înmulţindu-se, au început să se întindă pe toate locurile. Şi unde li s-au supus, a fost bine, iar unde li s-au împotrivit, pe nemţii ce au fost între ei, pe aceia pe toţi i-au nimicit cu arme de foc şi cu putere". Într-o altă scrisoare, stolnicul arăta că răsculaţii „au băgat atîta frică în nemţi, încît aceştia, ca să-şi apere pielea, au fugit la Viena".

O luare de poziţie şi mai categorică, recunoscînd justeţea cauzei răsculaţilor, figurează şi în scrisoarea lui Constantin Cantacuzino din 2 mai 1704, unde se spune: „În Transilvania s-au ridicat de asemenea şi s-au unit cu Racoţi, mai cu seamă secuii [...] tiraniile şi chinurile pe care le-au avut de suferit, nimeni n-ar şti să le descrie [...]. Nemţii, mulţumindu-se să trăiască între zidurile [oraşelor — **n.a.**] şi fortăreţe, fac numai ieşiri, în timpul cărora înfăptuiesc la rele cît pot, pustiind şi prădînd satele şi ucigînd pe sărmanii oameni acolo unde îi întîlnesc [...]. Oamenii lui Racoţi sporesc pe zi ce trece, în timp ce nemţii n-am auzit să fi primit vreun ajutor [...]. Într-un cuvînt, în afara Sibiului şi a altor cîteva oraşe, unde nemţii se ascund de frica ungurilor şi care nu s-au răsculat încă, tot restul [ţării — **n.a.**] este împotriva lor".

În p.62: *Francisc Rákóczi II şi prima pagină a manifestului tipărit la Munkács în 1703*

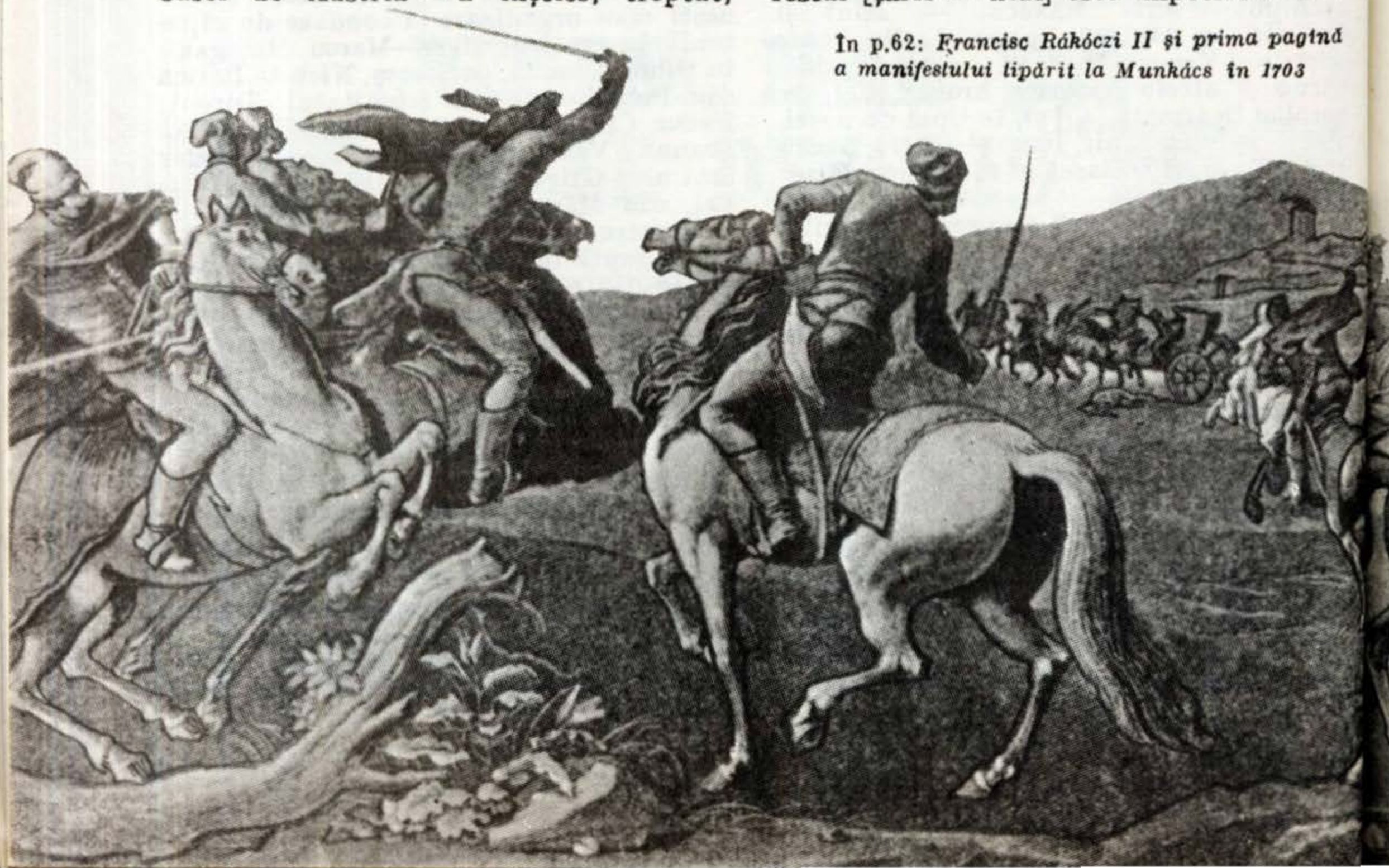

Şi, ca explicaţie, Cantacuzino adăuga: „Înaintea răscoalei, Rabutin* s-a gîndit să adune la Sibiu toate marile familii din Transilvania, pe guvernatorul Apor Ştefan, pe Kerler Janoş şi pe alţii, cu toate neamurile lor, care au cu toţii o teamă cumplită de Rabutin [...]; în afara bunurilor lor, pe care nemţii le-au prădat, şi a caselor lor, ce li s-au dat foc, am auzit că le-a dat poruncă să-i aducă toţi banii care îi aveau, căci scopul lui era să-i topească cu ai săi şi să bată monedă pentru solda trupelor, dat fiind că de la Viena nu se primea nimic". Şi, în concluzie, dregătorul muntean constata: „Îţi poţi închipui felul de a stăpîni al nemţilor şi cum scot ei din sărite pe oameni; din cauza aceasta toată lumea cere să scape de sub jugul lor".

Ceaușul și secretarul „de taină"

În pofida prudenţei sale obişnuite şi a tacticii adoptate de a nu-şi atrage animozitatea cercurilor guvernante de la Viena, Constantin Brâncoveanu a adus reale servicii insurgenţilor curuţi, permiţînd trecerea unor curieri, replieri ale unor detaşamente pe teritoriul principatului în timpul operaţiilor militare şi găzduirea unor refugiaţi. Această atitudine a domnului din Muntenia a stîrnit reacţia autorităţilor imperiale, care au protestat la Poartă împotriva acţiunilor sale.

Primele contacte directe între conducătorii curuţi şi conducătorii munteni ca şi primirea unor emisari maghiari la curtea munteană între 1704-1709, au accentuat atmosfera de înţelegere faţă de lupta insurgenţilor. E ceea ce reiese nu numai din corespondenţa diplomatică a vremii, ci şi din mărturiile celor interesaţi. Astfel, stolnicul Cantacuzino scria, la 2 mai 1704, că după extinderea răscoalei şi succesele militare repurtate în Transilvania, „a venit la noi un căpitan al lui Racoţi, care a trecut pe la Cerneţi, aducîndu-ne hîrtii de la Racoţi, în care nu scria altceva domnului nostru decît că dorea prietenia noastră, aşa cum o avea şi de la ceilalţi vecini şi ne cerea dragoste, schimb de scrisori ş.a., cu atît mai mult cu cît Transilvania se aliase de asemenea cu dînsul. Ne-a adus la cunoştinţă, într-un fel de manifest sau protest tipărit** pe care ni l-a trimis, cauzele pentru care s-a ridicat împotriva nemţilor, aşa cum le-a arătat tuturor crăiilor, prinţipatelor, împărăţiilor, republichilor şi statului polon [...]. Ne scrie şi ne arată toate angaralele, birurile, întemniţările, încălcările de privilegii ş.a. ce le-au avut de suferit de la nemţi..." Rákóczi spera, mai ales, în ajutorul Franţei lui Ludovic XIV, interesat în crearea unei diversiuni în spatele Habsburgilor.

Firește, politica iniţiată de Francisc II Rákóczi, de apropiere faţă de Rusia lui Petru cel Mare, cu care Brîncoveanu şi influenţii săi boieri întreţineau cele mai strînse raporturi, a creat condiţii şi mai favorabile pentru întărirea relaţiilor dintre insurgenţi şi cercurile conducătoare

* Jean Louis de Bussy-Rabutin (1641-1716), comandant general al trupelor imperiale din Transilvania, operînd împotriva curuţilor.

** Este vorba de faimosul manifest tipărit la Munkács în limba latină la 7 iunie 1703 de Francisc II Rákóczi şi adresat tuturor naţiunilor europene, prin care îşi motiva insurecţia.

Scene de luptă din timpul războiului purtat de Rákóczi

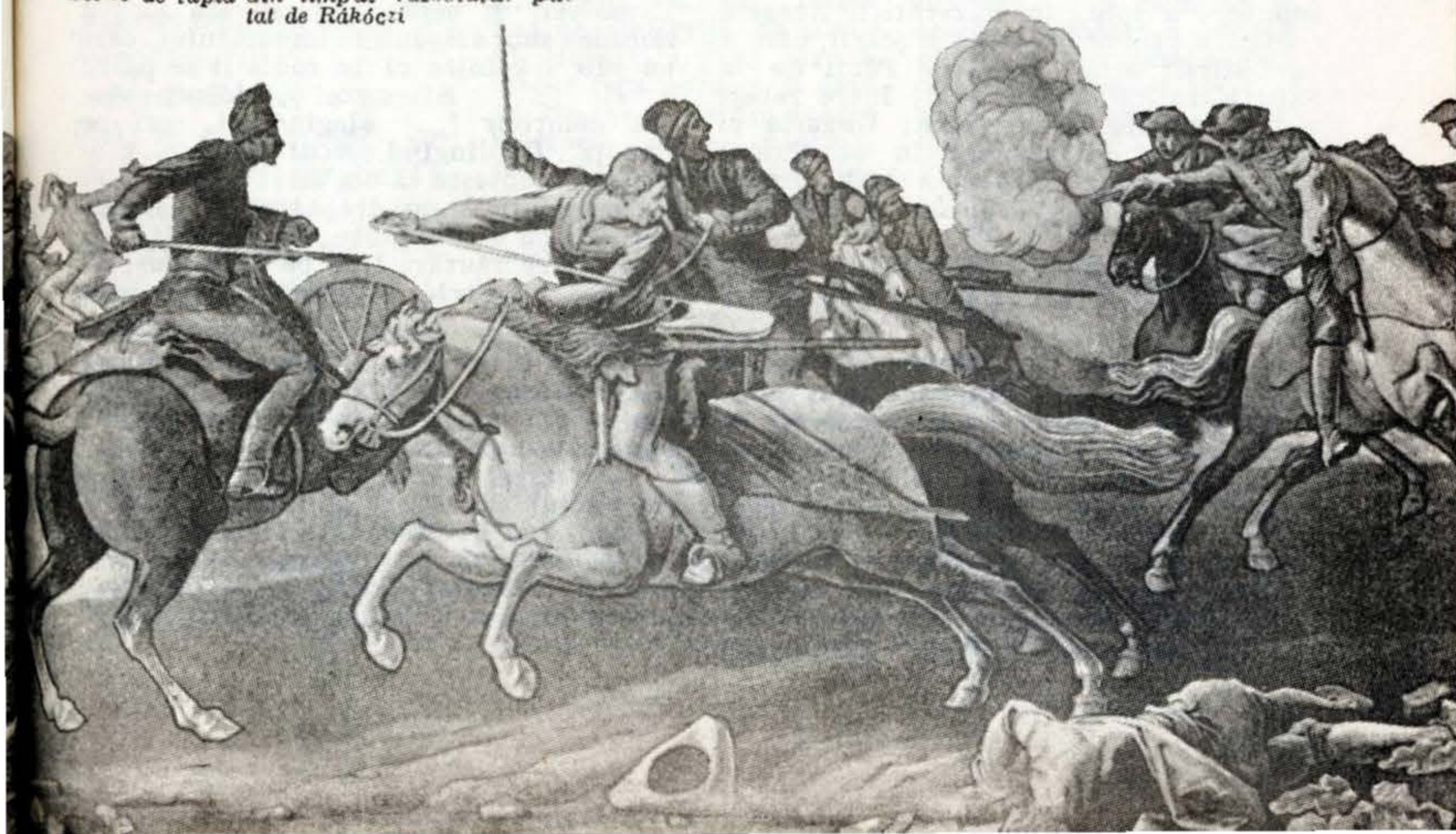

de la București. La aceasta a contribuit și faptul că omul de legătură între conducătorul curuților și țar a fost ceaușul David Corbea, fost emisar al curții muntene, rămas în Rusia. Afirmarea poziției domnului și a sfetnicilor săi, de susținere mai fățișă a răsculaților, s-a oglindit în anii 1707-1708 atît în primirea continuă de refugiați maghiari în Principat și în acordarea de privilegii și scutiri fiscale, cît și în intensificarea corespondenței dintre conducătorii curuți și dregătorii munteni. Astfel, prin intermediul diacului și secretarului „de taină" Toader Corbea (fratele ceaușului David) și al cărturarului episcop de Rîmnic, Damaschin, frații Mihai spătarul și Constantin stolnicul Cantacuzino, ca și nepotul lor Toma spătarul Cantacuzino, au întreținut o corespondență politică secretă — parțial cifrată — în limbile latină și maghiară cu Francisc Rákóczi, informîndu-l pe larg despre evenimentele de la Poartă, despre atitudinea acesteia și a Rusiei față de curuți etc. Amploarea acestei corespondențe demonstrează ecoul profund stîrnit în Principate de insurecția rákócziană și de implicațiile ei pe plan internațional, în special de relațiile curuților cu Petru cel Mare și Poarta otomană.

Să nu „supere norodul cu strîmbătate"

Altă formă de manifestare a aceleiași solidarități au constituit-o și intervențiile făcute la curtea din Viena, în favoarea răsculaților, atunci cînd mișcarea a intrat în declin; recucerirea Transilvaniei de către imperiali a fost urmată de trădarea nobilimii maghiare, care a părăsit cauza lui Rákóczi, atrasă de promisiunea întăririi privilegiilor și a readucerii la supunere a iobagilor răzvrătiți. Această trădare a provocat eșecul mișcării, care a luat sfîrșit prin încheierea Păcii de la Satu Mare (26 aprilie 1711) între rebeli și autoritățile de la Viena; Ungaria și Transilvania au reintrat în stăpînirea împăratului, iar Rákóczi a luat drumul pribegiei, plecînd în Franța și apoi în Turcia.

Pentru atitudinea adoptată de conducătorii Munteniei fată de curuți în această perioadă de sfîrșit a răscoalei, sînt grăitoare intervențiile domnului și ale Cantacuzinilor pe lîngă autoritățile austriece cu scopul de a grația pe unii răsculați refugiați în principatul muntean și a le îngădui întoarcerea în patrie, sau a elibera pe cei întemnițați în Transilvania.

În Moldova, fără a fi atît de însemnat, ecoul insurecției rákócziene a fost — inițial — mult mai favorabil decît la sud de Milcov. Simpatia și înțelegerea arătată față de curuți de unii domni ca Antioh Cantemir, Mihai Racoviță și Nicolae Mavrocordat, reies, de asemenea, din corespondența vremii. Astfel, Rákóczi însuși, scriind lui Ferriol, ambasadorul Franței la Poartă, arăta că domnul Moldovei i-a dat „dovezile cele mai adevărate ale prieteniei sale". La fel, Mihai vodă Racoviță scria contelui Karolyi, în 1708, că a primit cu toată bucuria oferta lui Rákóczi „de a păstra frumoasa și folositoarea armonie a prieteniei", dîndu-și silința de a-i veni în ajutor „cu bunăvoință de vecin, dacă vom fi solicitați în cutare sau cutare treabă". Această atitudine binevoitoare s-a datorat, într-o anumită măsură și înclinațiilor profranceze, comune celor trei voievozi și lui Rákóczi însuși. Dar nu numai domnitorii, ci și marii boieri și prelați moldoveni au întreținut un viu schimb de scrisori și emisari cu conducătorii răscoalei. Refugiații curuți au fost primiți în Moldova cu toată ospitalitatea și au beneficiat de privilegii, iar după sfîrșitul mișcării nu s-au pus nici un fel de piedici repatrierii lor.

Importanța și caracterul pozitiv al răscoalei rákócziene au fost relevate în majoritatea cronicilor moldovenești contemporane; un pasaj din **Letopisețul** (1662-1729) atribuit diacului de divan Nicolae Muste ni se pare însă cel mai grăitor: „Nesuferit și neplăcut lucru era [...] a rămînea subt stăpînirea împăratului, care nu sub stăpînire ci în robie li se părea a fi [...]. Ei s-au și ridicat asupra nemților [...] alegîndu-și crai pe Racoți". Deplîngînd eșecul răscoalei, cronicarul socotește că cei mari și puternici — imperialii — nu trebuiau „să supere norodul cu strîmbătate, că de multe ori prea mare răutate face pe cei supuși să se ridice împotriva celor ce-i stăpînesc..."

Condamnat în contumacie de curtea din Viena la moarte ca trădător, Rákóczi și-a trăit ultimii ani din viață la Istanbul, unde a și murit în 1735. Peste mai bine de un secol și jumătate, conducătorul curuților a fost reabilitat de Dieta maghiară, și, cu aprobarea împăratului Franz Josef, osemintele sale au fost aduse în Ungaria și reînhumate cu mari onoruri, în 1906. La trecerea sicriului princiar prin țara noastră, N. Iorga a scris un articol despre „luptătorul cavaleresc și îndărătnic, care nu-și părăsește drepturile și nu vrea să-și plece capul față de nimeni"; „Ne descoperim — scria atunci marele savant — înaintea sicriului unde un erou doarme, înfiorat în bătrînele sale oase de duhul țării sale, și vom zice viteazului cavaler ce se întoarce: fie în veci pomenită, la toate neamurile, amintirea celui ce a luptat, a suferit, a pribegit și murit pentru neamul său".

ARHIVELE — GLASUL STRĂMOȘILOR PESTE VREMURI

GHEORGHE TITILEANU directorul general al Arhivelor Statului

„Arhiva unui stat — spunea Vasile Alecsandri — este o avere publică ce merită cea mai de aproape îngrijire a Cîrmuirei. Ea este colecția tuturor actelor publice, atît administrative cît și judecătorești și politice, carele slujăsc de temei legiuirilor și istoriei țării". La rîndul său, marele cărturar Gheorghe Asachi definea arhivele ca fiind „sanctuarul drepturilor compatrioților".

Pornind de la aceste idei, ne-am adresat tovarășului Gheorghe Titileanu, director general al Arhivelor Statului, cu rugămintea de a ne răspunde la cîteva întrebări privind activitatea acestei instituții în etapa actuală, metode noi de cercetare întreprinse, și felul cum vede d-sa colaborarea arhivelor cu revista noastră:

— Sîntem o țară cu vechi tradiții arhivistice. Vă rugăm să ne spuneți cîteva cuvinte despre etapele principale prin care a trecut, de-a lungul vremii, instituția pe care o conduceți.

— În adevăr, putem vorbi despre o tradiție arhivistică în țara noastră. Ea se reflectă, în primul rînd, în mulțimea documentelor rămase de la marii înaintași ai poporului român de-a lungul secolelor și în grija deosebită pentru păstrarea lor. Datorită acestei griji, cu toate vicisitudinile prin care a trecut țara noastră și care au distrus unele din aceste mărturii, ni s-a păstrat, totuși, un inestimabil tezaur de valori arhivistice, cele mai vechi fiind din secolul al XIII-lea.

Avem dovezi că în veacul XIV existau cancelarii care păstrau actele create în activitatea lor. Mai tîrziu, la mitropoliile țărilor române se păstrau documentele mai deosebite ceea ce reprezintă un început de arhivă generală, ale cărei atribuții și depozite au fost preluate de noua instituție a Arhivelor Statului, înființată în 1831 în Țara Românească și în 1832 în Moldova.

Marile reforme care au urmat după Unirea Principatelor Române au cuprins și arhivele; în anul 1862 s-a înființat la București o Direcție generală a Arhivelor Statului; după încheierea procesului de formare a statului unitar național român, prin legea din anul 1925, pe lîngă arhivele din București și Iași, s-au mai înființat filiale la Cluj, Craiova, Năsăud, Brașov și în alte orașe ale țării.

Astăzi arhivistica românească, cu rădăcini în secole, cunoaște o nouă și eficientă dezvoltare prin deosebita atenție ce i se acordă din partea organelor de partid și de stat.

— Ce elemente noi au survenit în reglementarea activității acestei importante instituții în ultimii ani?

— În 1971, printr-un decret al Consiliului de Stat s-au statornicit pentru activitatea arhivistică o serie de noi reglementări, corespunzătoare stadiului actual de dezvoltare a muncii științifice și cultural-educative din țara noastră. Au fost stabilite astfel, mai judicios, organele de

specialitate care păstrează documentele din fondul arhivistic național, precizîndu-se concret răspunderile ce le revin în această direcție. S-a dat, pentru prima oară în țara noastră, o reglementare clară accesului la consultarea și cercetarea documentelor de arhivă; limita de timp care permite accesul la documente, fixată la 30 ani de la redactarea lor este printre cele mai reduse din Europa (în Suedia, Belgia și alte țări, termenul e de cinci decenii). Au fost, de asemenea, îmbunătățite normele pentru asigurarea păstrării documentelor, au fost indicate condițiile de cercetare și s-au prevăzut sancțiunile penale ce decurg din încălcarea acestor dispoziții. S-a înființat o comisie pentru problemele arhivistice, formată din specialiști din domeniul arhivistic și alte domenii ale științei și culturii, care veghează la îmbogățirea tezaurului arhivistic și la judicioasa folosire a acestuia.

Aceste măsuri au sporit grija pentru păstrarea tuturor documentelor, s-au lărgit posibilitățile de utilizare a fondului arhivistic de către cercetarea științifică.

— Mari arhiviști din trecut au subliniat nu o dată rolul important ce revine acestei instituții în scrierea istoriei țării. Pe această linie, ce acțiuni a întreprins Direcția generală a Arhivelor Statului în anii postbelici?

— Arhiviștii din trecut ca, de exemplu, Vasile Alecsandri, (arhivistul statului la Iași în perioada 1850-1853) s-au preocupat cu stăruință ca arhivele să fie publice și să constituie izvorul de bază pentru scrierea istoriei țării. Dar, tot atît de adevărat este și faptul că, datorită condițiilor istorice de atunci, acțiunile multor arhiviști inimoși au rămas de cele mai multe ori „vox clamantis in deserto", fără urmări concrete. Dar ceea ce nu au putut realiza ei, cu toată strădania lor, a fost posibil să se realizeze astăzi. Arhivele au fost restituite poporului, care le-a creat și păstrat, nemaiconstituind doar un privilegiu al reprezentanților claselor dominante.

Pentru a facilita munca de cercetare, Direcția generală a Arhivelor Statului și unitățile ei din toată țara s-au străduit, în primul rînd, să-și îmbogățească depozitele cu fondurile risipite pe la diferite instituții, să le inventarieze și, totodată, să elaboreze, pe lîngă inventare, și anumite instrumente de lucru atît de necesare în munca de cercetare — cataloage, indici, îndrumători, colecții de documente pe anumite teme. Prin **Revista Arhivelor** informăm pe cei interesați de fondurile existente, de noi achiziții, de rezultatele cercetărilor în arhivele altor țări.

Recent s-a trecut la fișarea tematică — pe cale electronică — a unor fonduri de documente care vor servi cercetării. În viitor, vom căuta, în mai mare măsură ca pînă acum, ca prin expoziții, presă, simpozioane etc. să informăm pe cei care scriu sau ar dori să scrie lucrări de istorie pe baza documentelor.

— Vă știm un îndrăgostit de munca dv. În această calitate ce fonduri de valoare deosebită vă stau, cum se spune, „la inimă", și în ce constă însemnătatea lor?

— Îmi este destul de greu să numesc un anume fond, un anume document sau un anume manuscris, pe care să afirm că-l am în exclusivitate, așa cum ați spus, „la inimă". Este firesc ca un cercetător al unei probleme să afirme că fondul care conține documentele esențiale pentru tema sa să fie cel mai important. Dar ca unul ce conduc o instituție, care are sarcina de a păstra cu cea mai mare grijă, „ca ochii din cap", întregul fond arhivistic național, și să-l fac cît mai accesibil cercetării, pun la inimă, ca să mă folosesc de aceeași expresie, orice realizare pe linia păstrării și folosirii tuturor fondurilor și colecțiilor de arhivă. În această galerie imensă a depozitelor de arhivă, prin fața acelora ce trudesc la munca arhivistică se perindă zilnic, ca într-o frescă, documente privitoare la întreaga istorie a poporului român. Asemenea copiilor unei mame bune, toate primesc aceeași atenție și mîngîiere.

— În ultimii ani, ați mai achiziționat fonduri din străinătate. Care e valoarea lor pentru istoria noastră?

— În ultimii ani, Direcția generală a Arhivelor Statului a întreprins o susținută acțiune de cercetare a arhivelor de peste hotare. Rezultatele obținute de trimișii noștri în peste 14 țări sînt satisfăcătoare, achiziționîndu-se circa un milion cadre microfilm, foarte multe reproduceri foto sau xerografii de pe documente importante. Majoritatea acestora au fost inventariate și puse la îndemîna cercetătorilor pentru consultare. Unele au fost tipărite, multe au apărut citate în diferite lucrări. Aceste documente privitoare la istoria țării noastre, atît de variate în conținut și proveniență — rapoarte diplomatice, manuscrise, scrisori, hărți și planuri, stampe, memorii economice, politice și sociale ale unor oameni de seamă din țara noastră trimise guvernelor altor țări, memorii sau scrisori ale unor călători sau oameni de afaceri etc. — în marea lor majoritate inedite,

completează fondurile și colecțiile noastre arhivistice, oferind cercetătorilor chei pentru dezlegarea unor probleme rămase de ani fie nesoluționate, fie în lipsă de date, cu interpretări înguste, incomplete.

O prezentare, chiar și sumară, a problemelor oglindite în documentele amintite este, desigur, imposibilă în cadrul unui scurt interviu. Este, cred, suficient să amintesc că ele se referă la cele mai variate aspecte ale vieții economice, sociale, politice, culturale ale țării noastre, începînd din sec. XIII pînă în sec. XX; aproape că nu există eveniment important care să nu fie reflectat în ele.

— Cum explicați „setea" de istorie, în ultimele decenii, în rîndurile cercurilor tot mai largi ale publicului românesc?

— Poporul român a fost totdeauna dornic să-și cunoască istoria, i-a fost „sete" cum spuneți, iar izvorul acestei cunoașteri poporul l-a găsit clar și limpede în ceea ce a creat el nemuritor peste veacuri și a exprimat în legendele sale minunate, în doinele, cîntecele populare, însemnările pe scoarțele vechilor cărți, în hrisoavele și documentele lăsate de marii săi înaintași. Astăzi cînd poate citi istoria nu răstălmăcită, ci așa cum a fost ea, așa cum reiese din documente care vorbesc și de suferințele lui, și de exploatarea nemiloasă din trecut, dar și de faptele sale eroice pe care le-au cîntat sau le-au povestit străbunii la lumina opaițului sărac, în bordeiele înecate de fum, sau le-au consemnat cronicarii; astăzi, cînd mîndri de trecutul nostru glorios, făurim o nouă istorie, dorința oamenilor de a citi crește zi de zi și sîntem siguri că le este tot mai deplin satisfăcută... **Magazinul istoric** se numără printre acele tipărituri care răspund acestei cerințe, iar marele său tiraj este o dovadă că e gustat și apreciat ca un izvor bun pentru „setea" de istorie.

Arhivele Statului, care dețin în mare măsură memoria trecutului nostru, au colaborat și pînă în prezent cu revista dv. Această colaborare poate fi mult dezvoltată, dată fiind bogăția de informații care iese la iveală, pe măsura valorificării documentelor interne și a microfilmelor pe care le procurăm din străinătate și care întregesc izvoarele istoriei noastre naționale și acoperă toate regiunile țării.

Interviu consemnat de:
Vasile ȘIMANDAN

POPORUL SUVERAN VA DOMNI LA SCHÖNBRUNN...

(Urmare din p. 59)

23 august, din ordinul guvernului, Garda națională (forța armata formată din burghezi civili), a atacat pe muncitorii neînarmați. „Astfel a fost zdrobită unitatea și forța forțelor revoluționare", remarca K. Marx, referindu-se la acest eveniment.

Asediul Vienei

Între timp, în imperiu, revoluția cehă fusese înăbușită în iunie 1848, prin intervenția brutală a trupelor lui Windischgrätz; în Ungaria fusese numit ca ban și guvernator, baronul Jellačič, sprijinitor al monarhiei. În jurul Vienei se strîngea tot mai mult cercul contrarevoluției. Socotind momentul propice, curtea a inițiat o nouă manevră. Cunoscînd sentimentele de simpatie ale populației vieneze față de revoluția ce se desfășura în Ungaria, a dat ordin trupelor din Viena ca în ziua de 6 octombrie 1848, să fie gata pentru a pleca în sprijinul acțiunilor baronului Jellačič, contra armatei revoluționare maghiare. Dar Batalionul de grenadieri din garnizoană a refuzat să execute ordinul primit. Au avut loc ciocniri între trupele rămase credincioase guvernului pe de o parte, și grenadierii cărora li s-a alăturat Garda națională (o parte a ei se afla din nou pe poziții adverse guvernului), Legiunea academică și muncitori înarmați, pe de altă parte.

Poporul a ieșit din nou victorios. Mulțimea l-a prins pe ministrul de Război Latour, acest dușman al maselor și l-a spînzurat de unul din felinarele pieții. Apoi s-a îndreptat spre Arsenalul armatei, unde a avut loc o luptă sîngeroasă, cîștigată de forțele populare.

Această violentă mișcare a poporului, cunoscută sub numele de a treia revoluție din Viena, în care în special muncitorimea s-a aflat în prim plan și a obținut victoria, a speriat și mai rău curtea. De data aceasta monarhul s-a refugiat la Ohmutz (Olomouc), lăsînd Viena liberă pentru a fi asediată și cucerită de către trupele imperiale ce se concentraseră în jurul ei. În timpul asediului Vienei poporul a înscris noi pagini de glorie. Înarmate slab, Garda națională, Legiunea academică, Gărzile muncitorești au luptat cu eroism contra celor peste 80 000 soldați imperiali bine antrenați. Revoluția a fost însă înăbușită în sînge. Forța a învins. Artileria a măturat rînd pe rînd baricadele.

A început o perioadă de teroare contra celor care au participat la revoluție. Spiritul revoluționar a continuat însă să dăinuiască și anul 1848 a lovit adînc vechea orînduire.

HATIŞERIFUL DE LA GÜLHANE

TUDOR MATEESCU
Doctor în istorie

Scrisoare ilustră **(în limba turcă —** Hatt-i şerif) **era denumirea dată unui document important, emis în numele sultanului de cancelaria Porţii şi care conţinea un decret sau un ordin către demnitarii imperiului.**

Purtînd monograma sultanului Abdul Medjid, Hatişeriful **de la Gülhane a încercat să impună noi reglementări, fără de care nu putea exista „nici forţă, nici bogăţie, nici fericire, nici linişte".**

Pricinuită de dezintegrarea sistemului social-economic, ca şi de şirul înfrîngerilor militare suferite începînd din a doua jumătate a secolului XVII, decăderea Imperiului otoman a determinat puterea centrală să adopte măsuri care să ducă la redresarea şi prelungirea existenţei statului. Ele au fost introduse, în mod sistematic, la sfîrşitul sec. XVIII, fiind impuse şi de apariţia relaţiilor capitaliste, care îşi croiau drum în societatea otomană.

Primul sultan care a trecut la aplicarea acestor măsuri a fost Selim III (1789-1807). Reformele sale au inaugurat perioada numită „noua ordine", socotită în prezent de istoricii turci ca începutul „modernizării" Imperiului otoman în primul rînd în ceea ce priveşte reorganizarea armatei*. Aceste tentative l-au costat însă pe sultan viaţa, ienicerii neînţelegînd să renunţe la privilegiile şi onorurile de care s-au bucurat vreme de secole.

După detronarea şi uciderea lui Selim III, reformele iniţiate de el au fost continuate cu mai mult succes de sultanul Mahmud II (1808-1839). La sfîrşitul domniei acestuia, Imperiul otoman era, totuşi, încă departe de a fi devenit un stat modern. Erau menţinute, de asemenea, în continuare inegalitatea în drepturi a supuşilor creştini faţă de cei musulmani, mai cu seamă în ceea ce priveşte stabilirea şi perceperea impozitelor, precum şi abuzurile autorităţilor, nesiguranţa economică, socială şi politică a cetăţenilor, sistemul de esenţă feudală al monopolurilor statului, care spolia ţărănimea de roadele muncii sale şi o menţinea într-o stare de permanentă mizerie.

În aceste condiţii, într-un moment care urma unei perioade de grele înfrîngeri militare ale Imperiului otoman şi de

* Pentru organizarea militară a Imperiului otoman vezi **Magazin istoric, nr. 3/1972.**

puternice convulsii interne, noul sultan, Abdul-Medjid (1839-1861) a emis, în ziua de 3 noiembrie 1839, la patru luni după venirea sa la tron, firmanul numit **Hatişeriful** sau **Hatihumaiumul** („Diploma imperială") de la Gülhane, după localitatea unde a fost citit pentru prima oară. Documentul mai este cunoscut şi sub denumirea de **Firmanul tanzimatului,** anul promulgării lui inaugurînd perioada cu acest nume de la cuvîntul arab **tanzim** („ordine"). Caracterizat prin adoptarea unor reforme cu caracter burghez — moderat, care urmăreau să aducă Imperiul otoman la nivelul dezvoltării capitaliste europene, **tanzimatul** a durat pînă la promulgarea, în 1876, a primei **Constituţii** otomane. Iniţiatorul reformelor nu a fost însă sultanul, pe atunci în vîrstă de numai 16 ani, ci sfetnicul său, Mustafa Reşid Paşa, care a ocupat apoi, în mai multe rînduri, funcţia de mare vizir.

În **Hatişerif** se recunoştea necesitatea creării unor noi instituţii, care urmau să

Reorganizată de Selim III, noua armată defilează în prezenţa sultanului

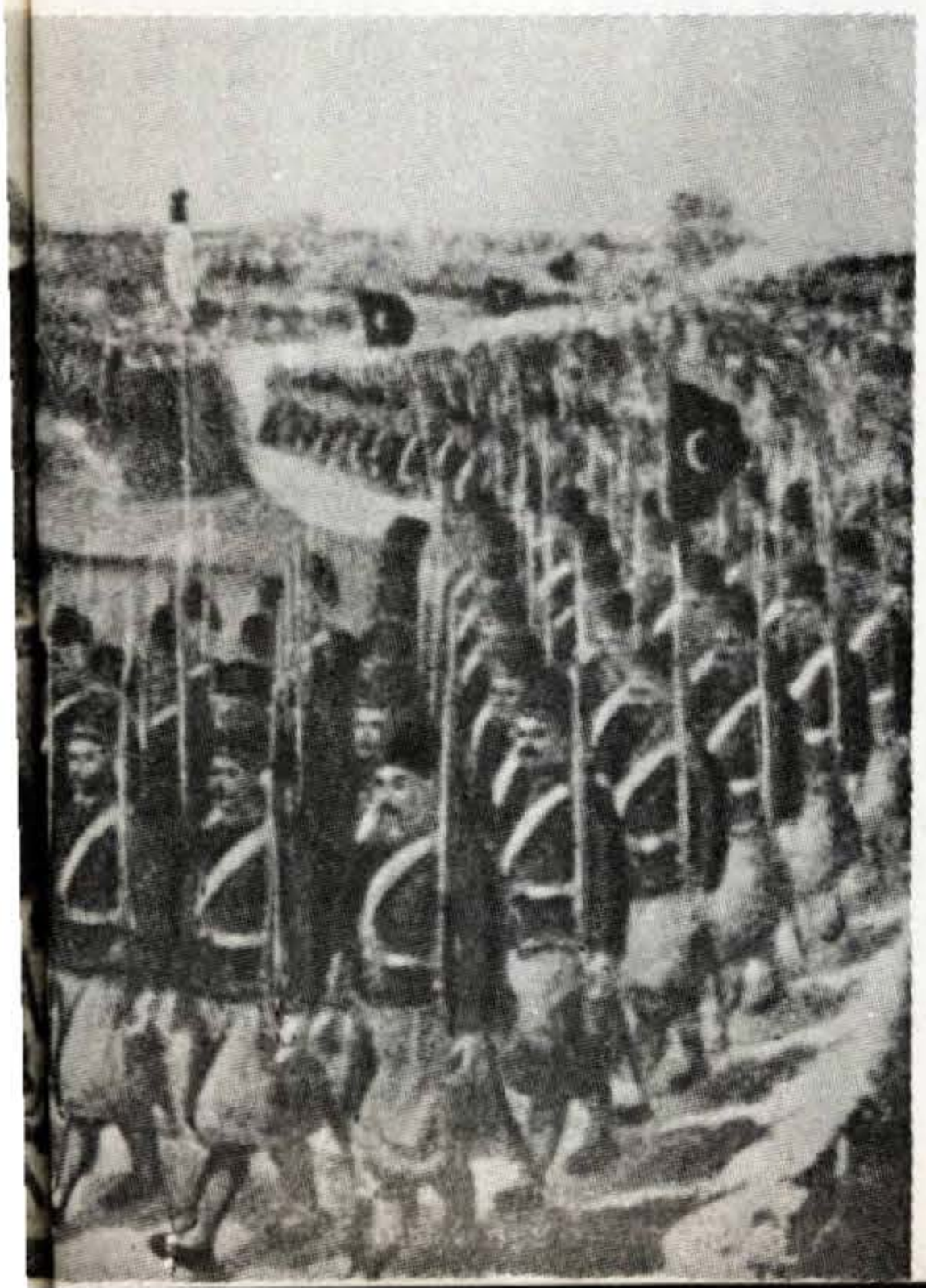

îndeplinească următoarele trei roluri: asigurarea siguranţei cetăţenilor în ceea ce priveşte viaţa, onoarea şi starea lor materială; elaborarea unor reguli precise în stabilirea şi perceperea impozitelor; modernizarea serviciului militar. În continuare se argumenta că viaţa şi onoarea supuşilor erau cele mai de seamă bunuri ale acestora şi că statul pierdea enorm prin periclitarea lor. Accentuînd importanţa reglementării impozitelor, **Hatişerif**ul preciza că statul nu putea face faţă nevoilor sale militare decît cu ajutorul sumelor percepute de la cetăţenii săi. Era necesar, de aceea, ca fiecărui membru al societăţii otomane să i se fixeze un impozit în funcţie de starea materială şi de posibilităţile sale şi ca nimeni să nu-i poată pretinde mai mult.

În ceea ce priveşte sistemul monopolurilor statului asupra comercializării unor produse alimentare, privit altă dată ca o sursă de venituri, era apreciat ca un „flagel" şi un „obicei fatal" care nu putea avea decît „consecinţe dezastruoase". La fel era privit şi sistemul „concesiunilor venale", cum era cel al arendării veniturilor publice, supus arbitrariului guvernatorilor locali; statul concedînd strîngerea impozitelor şi taxelor unor particulari, aceştia căutau, prin abuzuri şi înşelăciuni, să obţină beneficii cît mai mari.

Deoarece apărarea ţării era „un lucru important", **Hatişeriful** insista asupra necesităţii de a reglementa contingentele pe care urma să le furnizeze fiecare localitate, potrivit trebuinţelor momentului, ca şi reducerea serviciului militar la patru sau cinci ani. Aceasta fiindcă sistemul inegal de recrutare de pînă atunci dădea „o lovitură mortală agriculturii şi industriei", iar reţinerea sub arme a soldaţilor pe tot timpul vieţii îi ducea pe aceştia „la disperare", contribuind, în acelaşi timp, la depopularea ţării.

În rezumat, după cum se preciza în **Hatişerif,** fără noi legi imperiul nu putea avea „nici forţă, nici bogăţie, nici fericire, nici linişte". În acest sens, documentul

prevedea ca, din acel moment, cauza oricărui deţinut să fie judecată public, potrivit legii, şi în urma unei anchete, fără ca vreo altă autoritate decît cea juridică să poată interveni în desfăşurarea procesului. Se stabilea, de asemenea, că „nimeni nu va putea, în taină sau în mod public, să facă să piară o altă persoană prin otravă sau prin orice alt supliciu". La fel, nimeni nu avea dreptul să aducă vreun prejudiciu onoarei cuiva.

Aceste prevederi urmau să fie valabile pentru toţi supuşii, „de orice religie sau sectă", fără nici o excepţie.

Pentru toate reglementările prevăzute în **Hatişerif** trebuia să se emită legi speciale, supuse, în prealabil, discuţiei în Consiliul de justiţie (care urma să fie „mărit cu noi membri, atît cît va fi necesar") sau în alte organe de stat. Fiecare membru al acestor consilii avea dreptul să-şi expună liber ideile şi să-şi dea avizul asupra proiectelor de legi. Orice lege, ca să poată fi „pentru totdeauna valabilă şi executorie", trebuia să fie sancţionată de sultan. Documentele conţinînd textele acestor legi urmau să fie depuse apoi în sala în care se păstra mantaua profetului Mahomed, unde atît sultanul, cît şi marii dregători religioşi şi civili ai imperiului, trebuiau să jure că vor respecta prevederile lor.

Abdul Medjid, sultanul care a inaugurat perioada tanzimatului

Măsurile preconizate de **Hatişeriful** de la Gülhane s-au materializat în adoptarea unui întreg şir de reforme, cea mai importantă dintre ele fiind noul Cod funciar otoman, numit **Arazi Kanunnamesi,** („Legea pămîntului") emis în anul 1858, care a avut adînci implicaţii de natură social-economică. Legile au fost aplicate însă incomplet, în unele cazuri textul lor rămînînd chiar literă moartă. Deşi s-au luat măsuri de a se încadra în posturi administrative oameni care să pună în practică aceste reforme, arbitrariul dregătorilor a rămas, în general, neschimbat. Astfel, la 1850, Ion Ionescu de la Brad, în timpul călătoriei sale în Dobrogea, pe atunci provincie a Imperiului otoman, constata că acolo tanzimatul nu pătrunsese încă şi că mulţi nici măcar nu visau la el. În scrisorile sale către Ion Ghica, reputatul agronom făcea următoarele aprecieri: „Viaţa ce circulează în inima statului, în Capitală, nu merge pînă la extremităţile trupului imperiului. Pe aici pare că ar fi tot lumea veche din imperiu". Dregătorii locali rămăseseră la obiceiurile de altădată: „Aceşti funcţionari sînt oameni vechi, deprinşi cu abuzul şi prin urmare de tanzimat nici nu vor să ştie. Jură să ţie dreptate şi apoi fură cît pot".

Chiar dacă ar fi fost puse în aplicare integral, reformele inaugurate prin **Hatişeriful** de la Gülhane n-ar fi putut salva Imperiul otoman, aflat atunci în plin proces al iremediabilei sale decăderi. Popoarele dominate şi asuprite, care se aflau de secole sub jugul cuceritorilor otomani şi care au rămas în continuare lipsite de drepturi, au luptat pentru obţinerea independenţei şi crearea de state naţionale.

Hatişeriful de la Gülhane a jucat totuşi un rol însemnat în evoluţia ulterioară a Imperiului otoman. Mişcările revoluţionare de mai tîrziu din Turcia au cuprins, în programul lor de revendicări, punerea în practică a drepturilor şi libertăţilor înscrise în acest document. Totodată, el a constituit un model pentru reformele adoptate apoi şi de către alte state islamice.

Un general ocolit de marile bătălii și un teoretician care scrie pentru posteritate:

CARL VON CLAUSEWITZ

PETRU NĂVODARU

Strălucitul drum al operei lui Carl von Clausewitz (1780-1831), autor al unor lucrări de istorie și teorie militară, majoritatea postume, dintre care cea mai cunoscută este Vom Kriege **(„Despre război"), a început tîrziu. Pornirea a fost lentă. Prima ediție a lui** Vom Kriege, **publicată sub îngrijirea văduvei sale, a avut un răsunet foarte limitat: douăzeci de ani mai tîrziu, cînd s-a tipărit, totuși, a doua ediție, cele 1500 exemplare, cîte avusese prima, nu se vînduseră încă toate.**

Treptat, cercurile militare au început să manifeste un interes crescînd pentru Clausewitz. Firește, le interesau în mod deosebit aspectele specific militare, rămînînd insensibile, ba chiar ostile, problematicei fundamentale pentru toată gîndirea lui Clausewitz, a relațiilor dintre concept și concret, dintre societăți, armate și războaiele lor, a primatului politicii asupra strategiei, al conducerii politice asupra conducerii militare, al scopului politic asupra obiectivului militar.

Atitudinea politică și filozofică a lui Clausewitz l-a interesat pe Engels încă din 1851. Îl socotea „un geniu spontan", „o stea de prima mărime". Îi plăcea „felul său ciudat de a filozofa, just în fond", cum îi scria lui Marx. În acea scrisoare Engels se referea la un pasaj despre război ca act al relațiilor umane.

Și Marx a apreciat că Clausewitz „are un bun simț ce se apropie de geniu".

La Berna, Lenin a studiat cu multă atenție opera lui Clausewitz, a cărui gîndire i-a oferit sugestii în domenii atît de actuale în acei ani și, totodată, fundamentale, ca: relațiile dintre politică și război, problemele strategiei, relația reciprocă dintre atac și apărare, natura războiului, noțiunea de război just și nejust. În însemnările sale, Lenin a notat că „cel mai important dintre toate" este capitolul 6 B, cartea VIII din *Vom Kriege*, intitulat *Războiul este un instrument al politicii*.

Tîrziu, după marxiști — în genere după primul război mondial, dar mai ales după cel de-al doilea — gînditorii „civili" și oamenii politici din țările capitaliste l-au descoperit și ei pe Clausewitz. Lumea a treia îl apreciază îndeosebi ca teoretician al războiului popular de eliberare. În țările socialiste, opera lui Clausewitz este, de asemenea, obiectul unui interes susținut. Fapt este că astăzi *Despre război* face parte din patrimoniul clasic al științelor politice și militare.

Într-adevăr, cu toate schimbările formidabile apărute în tehnică și, implicit, în înzestrarea armatelor în veacul XX — creșterea puterii de foc, transporturi și telecomunicații, blindate, aviație chiar și arsenalul nuclear — opera contemporanului lui Napoleon, generalului-profesor de la Berlin, care nu s-a realizat în cursul vieții nici ca general, nici ca profesor, continuă să-și păstreze valabilitatea și azi în chestiuni fundamentale de filozofie politică și militară și de strategie.

Un instrument al politicii

„[...] Războiul este numai o parte a relațiilor politice, adică nici de cum ceva independent. [...] Este continuarea politicii cu concursul altor mijloace. Spunem cu concursul altor mijloace pentru a afirma prin aceasta că relațiile politice nu încetează odată cu apariția războiului, nu sînt transformate în cu totul altceva, ci că ele continuă să existe în esența lor [...] și că liniile principale, de-a lungul cărora se desfășoară evenimentele războiului și de care sînt legate, nu sînt decît direcțiile relațiilor politice, care străbat războiul, ajungînd pînă la pace".

Din cartea VIII, capitolul 6B: **Războiul este un instrument al politicii.**

Cercetător genial și pasionat al întregii istorii militare de pînă la el și, îndeosebi, al războaielor din anii revoluției franceze și ai lui Napoleon, Clausewitz a subliniat superioritatea defensivei și importanța deosebită a războaielor populare de apărare, care au zdrobit mașina de război napoleoniană (ca, de altfel, peste un veac mai tîrziu, pe cea a lui Hitler).

Fiul taberei ajunge curtean

Născut la Burg (Prusia) Carl von Clausewitz este al patrulea fiu al unui fost ofițer prusian, redus la o modestă existență de funcționar fiscal. Tatăl poate asigura condiții de studiu numai primului copil, ceilalți trei fiind angajați, la sfîrșitul copilăriei, în armată, ca subofițeri-elevi. Lui Carl îi vine rîndul, în 1792, să intre **Fahnenjunker** — subofițer în Regimentul de infanterie din Potsdam.

În toată Europa, în lumea întreagă răsună ecoul marii revoluții franceze. Filozoful german Hegel avea să scrie: „A fost [...] un splendid răsărit de soare. Toți cei ce gîndeau au participat la sărbătorirea acestei epoci. O emoție elevată a domnit pe atunci, un entuziasm al spiritului a înfiorat lumea".

În acest timp, Clausewitz, în vîrstă de numai 12 ani, își făcea aspra ucenicie militară în armata prusiană, reacționară și închistată, participînd la asediul orașului Mainz, pe malul stîng al Rinului. Aici, sprijiniți de forțe ale armatei revoluționare franceze, revoluționarii burghezi locali încearcă, primii, să instau-

reze o republică democratică pe teritoriul german. Francezii, izolați de grosul lor, sînt însă înfrînți de armatele regilor aliați contra revoluției. Căderea Mainzului duce la întărirea terorii reacțiunii și cenzurii în toate statele germane.

Zece ani mai tîrziu, într-o scrisoare către logodnica sa, Marie von Brühl, Clausewitz descrie astfel perioada aceasta a vieții lui: „Gîndește-te, că sînt fiu al taberei [...] După o educație mediocră, prima mea ieșire în lume, la douăsprezece ani, m-a dus în tranșeele de la Mainz. Cînd orașul a căzut pradă flăcărilor aprinse de noi, în chiotele soldățimii necioplite s-a amestecat și glasul meu de copil. Astfel, lăsat în voia împrejurărilor, a celor mai felurite influențe și a slabelor mele puteri, am avut de educator impresiile exterioare, împrejurările, pe scurt, hazardul".

Soția lui Clausewitz, Marie, născută von Brühl

În urma Păcii de la Basel (aprilie 1795) dintre Franța și Prusia, Clausewitz este trimis într-o garnizoană provincială. Lacom de cunoștințe — așa cum cei de o seamă cu el sînt lacomi de plăceri — știe să folosească acest răgaz pentru a învăța cu înverșunare latină, matematici, filozofie și pentru a citi literatură militară veche și contemporană. Nici de beletristica vremii nu rămîne străin.

În toamna anului 1801, îl găsim pe locotenentul von Clausewitz la Berlin, urmînd cursul de doi ani al Școlii de război; onoare care implică multă muncă, dar și deschide perspectiva unei avansări rapide. În afara cursurilor școlii, audiază cu regularitate conferințele unui filozof kantian, Kiesewetter, căruia îi va datora rigoarea metodei logice ce caracterizează întreaga sa operă. Strălucitul elev atrage curînd asupra sa atenția comandantului școlii, colonelul Scharnhorst, eminentă personalitate militară progresistă. Cu toată diferența de grad și de vîrstă, între cei doi se leagă o prietenie trainică, bazată pe stimă reciprocă, care durează pînă la moartea lui Scharnhorst. Clausewitz scrie despre el logodnicei sale: „Este tatăl și prietenul spiritului meu...".

Absolvind cu cele mai înalte calificative Școala de război, Clausewitz este numit, la recomandarea lui Scharnhorst, aghiotantul principelui August. Cu aceasta intră în viața de curte, foarte diferită de monotona și obositoarea viață de garnizoană. Locotenentul ia zilnic masa cu familia princiară, frecventează înalta nobilime și lumea diplomatică, își însoțește principele la baluri, recepții, plimbări călare. Dar această viață „mondenă" îi pare searbădă și Clausewitz își dedică timpul liber studiului, urmărește prelegerile filozofice și serile de discuții organizate de „Societatea militară", condusă de Scharnhorst.

În vara anului 1803, Clausewitz cunoaște, la o recepție, pe Marie von Brühl, din vechea nobilime saxonă, domnișoară de onoare la curte, cu un an mai în vîrstă decît el, de o cultură puțin obișnuită în aceste cercuri și foarte frumoasă. E o dragoste de la prima privire. Pe cei doi tineri îi așteaptă însă multe încercări și despărțiri, atît pînă la căsătoria lor, în decembrie 1810, cît și în cei douăzeci și ceva de ani de căsnicie.

De la bun început, situația lui Clausewitz, fără alt venit decît solda sa, este o piedică în calea căsătoriei. Familia von Brühl voiește s-o mărite pe Marie cu un nobil foarte bogat. Idila lor trebuie să rămînă deci secretă, întîlnirile, cu diversele prilejuri ale vieții de curte, să pară întîmplătoare. De pe urma frecventelor lor despărțiri au rămas numeroase scrisori, cu atît mai interesante cu cît Clausewitz îi împărtășește Mariei și preocupările sale de ofițer patriot, amărît de proasta organizare a armatei, indignat de slugărnicia tronului și a curții față de Napoleon, „cotropitorul Europei".

Jocul dragostei și al războiului

În toamna anului 1805, Napoleon pregătește o campanie împotriva Austriei și Rusiei. Regele Prusiei, Friederich Wil-

helm III ezită, înfricoşat, între marile puteri. În cele din urmă, puternica partidă antifranceză de la curte şi presiunea ţarului Alexandru I îl conving pe rege să adopte o atitudine de „mediere înarmată" între părţi, urmînd ca dacă pînă la 15 decembrie nu va obţine un rezultat, Prusia să declare război Franţei. Ministrul conte Haugwitz este însărcinat cu remiterea ultimatumului. Speriat deopotrivă de Napoleon, de Alexandru şi de nobilii cu idei progresiste din propria armată şi administraţie, adepţi ai unor reforme burgheze acordate de sus, Friederich Wilhelm îi dă totodată lui Haugwitz indicaţia secretă să nu prezinte ultimatumul decît la dispoziţia sa expresă, voind în felul acesta să-şi mai rezerve hotărîrea.

Tot Berlinul este preocupat de războiul ce se anunţă. În memoriile ei, Marie von Clausewitz îşi aminteşte de cîteva întîlniri fugare, dar nu întîmplătoare, cu bărbatul iubit. În prăvălia unui blănar, în care fiecare venise după tîrguieli, „mi-a vorbit de speranţele cu care pleacă la război şi de bucuria pe care o va avea de a ne trimite veşti bune. Cum alţi cumpărători intrau şi ieşeau, noi am putut rămîne neobservaţi într-un colţ. Mi-am exprimat speranţa că nu-şi va uita prietenii de aici; atunci el, luîndu-mi mîna şi sărutînd-o, a spus, adînc emoţionat şi cu mult înţeles: «o, cine te-a văzut odată, nu te mai uită nicicînd»...". Două zile mai tîrziu, la 5 decembrie 1805, Clausewitz părăseşte cu unitatea lui Berlinul.

În acest veac, comunicaţiile sînt lente. La 5 decembrie 1805, nici Clausewitz, nici regele şi nici guvernul prusian nu ştiau că pentru Prusia acest război nu va mai avea, deocamdată, loc, că jocurile fuseseră făcute... şi chiar de două ori.

La 28 noiembrie 1805, Napoleon îl primise pe Haugwitz. Cu patru zile în urmă, mareşalul Augereau înfrînsese şi capturase corpul de armată austriac al feldmareşalului Jellačič. Ştiind că nici Haugwitz, nici curtea prusiană nu avuseseră cînd să afle de această victorie — care schimba sensibil raporturile de forţe în favoarea Franţei — Napoleon înscenează să i se comunice ştirea în prezenţa lui Haugwitz. Rezultatul: din proprie iniţiativă, ceea ce e destul de puţin probabil, sau, mai curînd, în baza unor dispoziţii secrete ale suveranului său, Haugwitz, în loc să prezinte ultimatumul, negociază o alianţă defensivă şi ofensivă cu Napoleon, obţinînd, ca recompensă pentru Prusia, Hanovra, în acea vreme posesiune a regelui Angliei.

Ca un trăznet puternic

„Războiul popular trebuie să fie, după concepţia noastră, în chip de ceaţă şi nori, care nu se materializează nicăieri într-un corp rezistent, altfel inamicul îndreaptă o forţă adecvată contra acestui sîmbure, îl distruge şi face mare mulţime de prizonieri; atunci scade curajul, toţi cred că principalul a fost rezolvat, că alte eforturi sînt inutile şi poporul lasă armele să-i cadă din mîini. Pe de altă parte, este totuşi necesar ca această ceaţă să se strîngă, în anumite momente, în mase mai dese şi să formeze nori ameninţători, din care să poată cădea o dată un trăznet puternic".

Din cartea VI, capitolul 26: **Înarmarea poporului.**

La 2 decembrie 1805, trei zile înainte ca trupele prusiene, din care face parte şi căpitanul Clausewitz, să părăsească garnizoana Berlin, Napoleon învinge la Austerlitz armatele reunite, ruse şi austriece, iar împăraţii Austriei şi Rusiei cer pace.

La 5 decembrie deci, trupele prusiene ies să sprijine aliaţii, care de fapt nu mai sînt aliaţii Prusiei — devreme ce Haugwitz a inversat alianţele — şi, care, de altfel, începînd să se bată, în urma înfrîngerii de la Austerlitz, au început tratativele de pace.

Clausewitz se întoarce în garnizoană.

În cercurile antinapoleoniene din Prusia, amărăciunii i se adaugă indignarea faţă de atitudinea regelui. Se spune că acesta, avînd de ales între război şi ruşine, alesese ruşinea, dar că pînă la urmă va avea parte şi de război.

Pacea franco-austriacă de la Pressburg, încheiată la sfîrşitul anului 1805, scoate temporar din luptă Austria, dar nu pune capăt tensiunii din Europa.

Prizonier şi conspirator

Anglia declară război Prusiei din pricina Hanovrei, Suedia — aliată cu Anglia — blochează porturile Prusiei din Baltica. Napoleon încearcă, peste capul lui

Friederich Wilhelm, să se înțeleagă cu țarul, oferindu-i partea Poloniei deținută de Prusia, și cu regele Angliei, propunînd să-i restituie Hanovra.

În Prusia se află la putere aceeași camarilă reacționară, lașă și nepricepută. Aproape totalitatea posturilor de comandă ale armatei sînt deținute de ofițeri mult prea bătrîni, și care nici cînd erau tineri nu avuseseră elanul și capacitatea necesară. Scharnhorst supune regelui și statului major propunerea de a crea o miliție populară. Propunerea „prea îndrăzneață" este însă ignorată.

La 8 octombrie 1806, regele Prusiei sa specială, Clausewitz urmărește știrile din patrie și sîngerează la tot ce află despre umilirea și neputința Prusiei.

Răgazul pe care i-l lasă obligațiile de serviciu, îl folosește studiind și scriind; în această perioadă concepe **Știri despre Prusia în marea sa catastrofă,** care apare mai tîrziu, și publică într-o revistă germană **Scrisori istorice despre marile evenimente din octombrie 1806.**

Regele Prusiei nu folosește posibilitățile reale de a reorganiza conducerea statului și a ridica o nouă armată. La bătălia de la Eylau (februaric 1807), în care Napoleon înfrînge armata rusă, nu

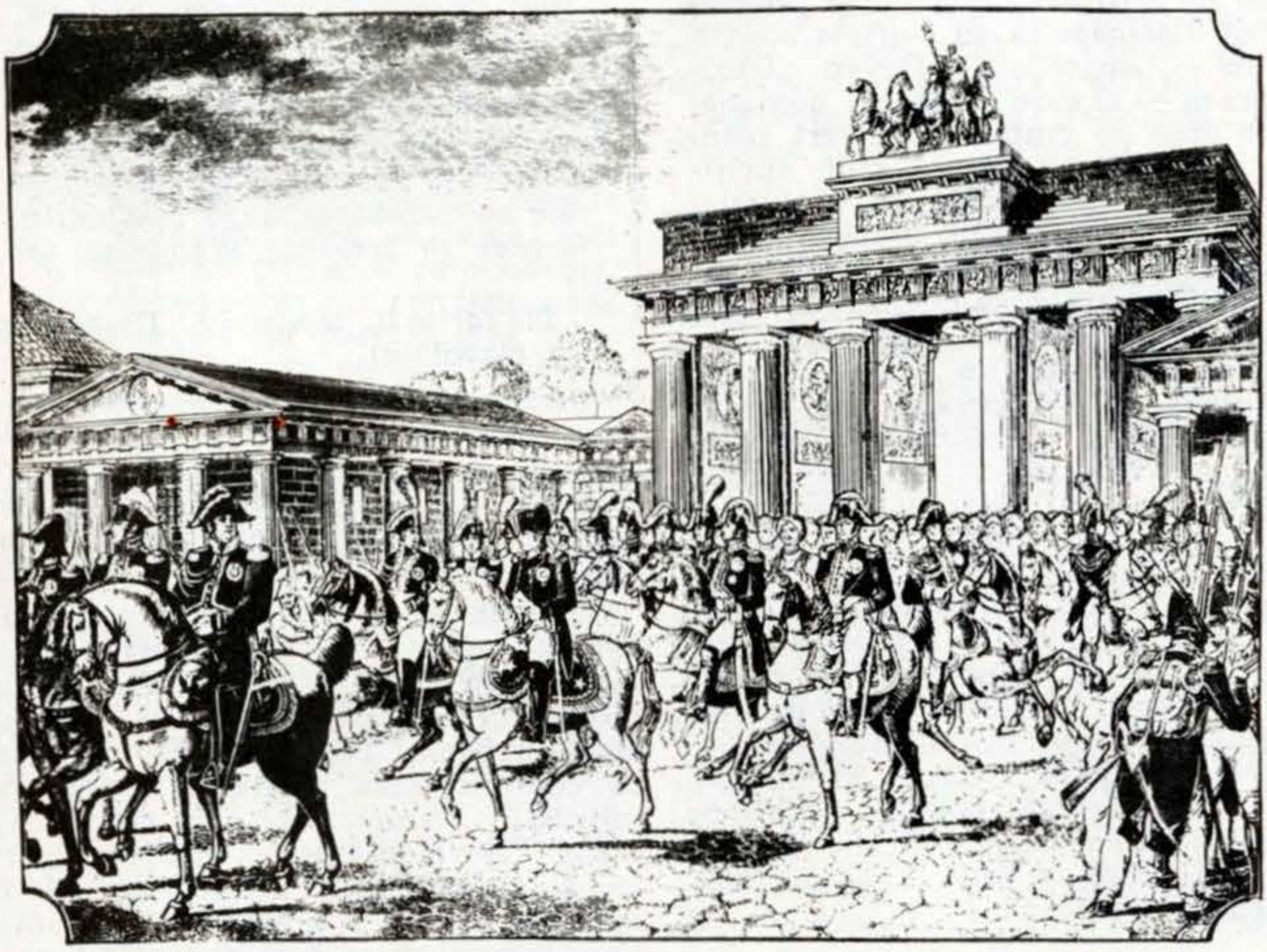

Trupele napoleoniene intră în Berlin și camarila regală prusiană nu va lupta împotriva dominației franceze

declară război Franței, alături de Rusia, Anglia și Suedia; este alianța antinapoleoniană denumită în istorie a IV-a coaliție. Nici armata Prusiei, nici comandamentul ei nu sînt însă pregătite pentru asemenea încercare.

Clausewitz pleacă din nou la luptă cu unitatea sa. De data aceasta ajunge curînd în contact cu inamicul: la 14 octombrie au loc concomitent bătăliile de la Iena și Auerstedt, în care trupele prusiene sînt nimicitor bătute, deși deținuseră superioritatea numerică de doi la unu pe cîmpul de luptă. Clausewitz cade prizonier, împreună cu principele August, și îl urmează în Franța într-un prizonierat privilegiat. Puțin sensibil la avantajele materiale de care se bucură în situația

participă alături de aceasta decît 5 000 prusieni. În iunie, Napoleon învinge din nou Rusia țaristă, la Friedland, și, la 8 iulie 1807, încheie cu țarul Pacea de la Tilsit. Prusia, părăsită, la rîndul ei, de Rusia, e obligată să încheie pace în condiții catastrofale; pierde jumătate din teritoriu, trebuie să plătească o contribuție uriașă și Berlinul rămîne sub ocupația franceză.

Condițiile Păcii de la Tilsit sînt resimțite ca o lovitură cumplită de Clausewitz, dar îi deschid perspective de a se întoarce în patrie.

Pe drum spre casă, însoțindu-și prințul, Clausewitz zăbovește cu el cîteva săptămîni la Coppet, lîngă Geneva. Așteptînd aici să le sosească pașapoartele, sînt

oaspeți ai celebrei scriitoare liberale antinapoleoniene, mare admiratoare a literaturii germane, doamna de Staël, din ale cărei opere Clausewitz citise în prizonierat. El ia parte cu mult interes la dezbaterile literare, politice și filozofice din saloanele doamnei de Staël, alături de scriitorii Benjamin Constant, August Wilhelm von Schlegel și de celebrul pedagog Pestalozzi. Despre vizita la institutul acestuia avea, de altfel, să publice un articol.

În noiembrie 1807, Carl von Clausewitz ajunge din nou la Berlin.

Scharnhorst, numit președintele Comisiei de reorganizare a armatei, formează un nucleu de militari talentați și progresiști ce se distinseseră în luptele contra francezilor — Gneisenau, Boyen, Grolman, Götzen — și care în cadrul comisiei luptă din greu cu grupul de ofițeri reacționari, impuși de rege. Ei sînt sprijiniți împotriva monarhului, a camarilei și a cercurilor feudale și de primul ministru Freiherr von Stein, inițiatorul unor reforme fundamentale, ca desființarea șerbiei și crearea autoadministrației orașelor, măsuri care constituie un pas important spre trecerea la democrația burgheză. Stein pregătește și o reformă a justiției („Trebuie să domnească același drept pentru toți cetățenii statului și nici unei stări să nu i se acorde privilegiu") Casta iunkerilor și camarila regală sabotează din răsputeri toate reformele civile și militare, afirmînd deschis că preferă menținerea dominației franceze. Presimțind că Stein, denumit „iacobinul", împreună cu prietenii săi ofițeri, în frunte cu Scharnhorst, pregătea prin reforme și măsuri organizatorice, războiul popular de eliberare, cercurile reacționare îl informează pe Napoleon, care impune regelui destituirea primului ministru.

„Iacobinii prusaci" din armata regelui Prusiei

După Pacea de la Tilsit, Napoleon se află, aparent, la apogeul puterii sale; însă în toată Europa ocupată de el patrioții organizează răscoale*.

Clausewitz, trecut în subordinea lui Scharnhorst, urmărește febril, ca toți patrioții din țările ocupate de Napoleon, succesele războiului de guerilă din Spania, despre care Gneisenau publicase mai multe articole; ca să poată lupta contra lui Napoleon, unii ofițeri părăsesc armata prusiană și trec în slujba Austriei sau a Angliei. Clausewitz vrea și el să se angajeze în armata austriacă, însă odată cu bătălia de la Wagram (iulie 1809), Austria este din nou scoasă din luptă. Napoleon mai cîștigă o victorie, dar înfrîngerile din Spania îi știrbiseră aureola de invincibilitate.

Victoria de la Wagram întărește și în Prusia represaliile poliției napoleoniene. Împăratul își manifestă deschis nemulțumirea: „Iacobinii prusaci se ascund în armata regelui Prusiei"... Și într-adevăr, cu complicitatea tacită a noului primministru, Hardenberg, care continuă, de altfel, reformele inițiate de Stein, Scharnhorst desăvîrșește pregătirile de înarmare și instruire a armatei. Spionii lui Napoleon pătrund însă pretutindeni, astfel încît conducătorii patrioților sînt adesea siliți să se ascundă, să circule cu acte false, să se întîlnească în case conspirative. O rețea de „oameni de încredere" ai mișcărilor patriotice, care nu țin seama de granițele dintre mulțimea de state și stătulețe germane, ajung să împînzească tot teritoriul german.

În vara anului 1810, Clausewitz, în vîrstă de 30 ani, este avansat maior și numit profesor de tactică și strategie la Școala de război. Astfel devine posibilă căsătoria lui cu Marie, care are loc în decembrie 1810. Dar epoca nu le acordă multă liniște. Nesfîrșite coloane de trupe franceze cutreieră Europa; Napoleon, neputînd accepta încălcările blocusului continental, pe care și le permite Rusia — presupus aliată după Tilsit — pregătește marele război din răsărit.

Sub pretextul participării Prusiei, de partea francezilor, la susținerea blocusu-

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1973.

Un act al relațiilor umane

„Afirmăm deci că războiul nu ține de domeniul artelor sau al științelor, ci de viața socială. El este un conflict al unor interese majore, care se rezolvă în mod sîngeros, și numai prin aceasta este diferit de alte conflicte. Mai curînd decît cu o artă oarecare, războiul ar putea fi comparat cu comerțul, care este, de asemenea, un conflict de interese și activități umane, și mult mai aproape îi este politica, care, la rîndul ei, ar putea fi considerată ca un fel de comerț la scară mai mare. Pe lîngă aceasta, politica este pîntecele în care se dezvoltă războiul; în ea zac ascunse formele rudimentare ale războiului, după cum calitățile ființelor vii preexistă în embrionii lor".

Din cartea II, capitolul 1: **Despre teoria războiului.**

lui continental, Scharnhorst strînge trupe, muniții și provizii în garnizoanele de la Marea Baltică și îl sfătuiește pe Hardenberg să obțină, pe ascuns, bani, arme și echipament din Anglia, cel mai consecvent dușman al lui Napoleon. Gneisenau redactează în acele luni un nou memoriu adresat regelui, despre posibilitatea și necesitatea organizării contra lui Napoleon a unei mișcări de răscoală populară, după modelul spaniolilor. Regele respinge o asemenea „nebunie".

În august 1811, Clausewitz pleacă cu soția în Silezia, la băi. În fapt, este călătoria unui ofițer de stat major, care cercetează terenul viitoarelor ostilități. „Cine va întări fortăreața Spandau, ca Torresvedras*, va face din Silezia o nouă Spanie", îi scrie el lui Gneisenau. În aceeași vară, Scharnhorst călătorește, travestit, cu acte false, în misiune secretă la curtea țarului, unde obține acordul acestuia pentru un proiect de alianță ruso-prusiană. Regele Friederich Wilhelm, care se teme mai presus de toate de patrioții reformatori, fie ei chiar ofițeri superiori, condiționează încheierea alianței de participarea Austriei, presimțind că, în conjunctura momentului, aceasta va refuza. Într-adevăr, cancelarul Austriei, ultrareacționarul Metternich, îi declară lui Scharnhorst că Austria n-ar fi deocamdată în situația să facă un nou efort. De altfel, regele și camarila lui pronapoleoniană tratează concomitent cu Parisul și, în cele din urmă, încheie o nouă alianță cu Franța, în baza căreia Prusia îi pune la dispoziție 20 000 oameni, alimente și furaje, iar armata franceză obține dreptul de tranzit și control asupra teritoriului prusian. Astfel, Prusia este practic degradată la rangul de colonie. În acest moment de criză, cei mai de seamă dintre ofițerii patrioți — Scharnhorst, Gneisenau, Clausewitz, Boyen — hotărăsc că necesitatea apărării independenței naționale e mai presus de obligația jurămîntului militar care îi leagă de rege. Ei decid să-și dea demisia din armată și să treacă în Rusia de unde îl pot combate mai bine pe Napoleon, și îi încredințează lui Clausewitz sarcina de a le justifica atitudinea în fața opiniei publice.

În februarie 1812, apare broșura lui Clausewitz **Drei Bekenntnisse** („Trei declarații de principiu"), de fapt un pamflet înflăcărat, de o mare elevație patriotică, în care descrie decăderea Prusiei și expune un program al războiului național de eliberare, sprijinindu-se larg pe exemplul spaniol. În fraze acide sînt biciuite nobilimea, curtenii și regele, care, din lipsă de curaj și încredere în popor, abdică de la demnitatea națională. Broșura stîrnește o mare vîlvă.

Împreună cu alți ofițeri, Clausewitz pleacă în Rusia, unde se pregătește constituirea unei legiuni prusiene.

Cutreierînd Europa

În iunie 1812, trupele franceze atacă Rusia, trecînd rîul Niemen. Clausewitz, întîi consilier al țarului în probleme de fortificații, participă apoi, ca șef de stat major al unui corp de cavalerie, la bătăliile de la Smolensk, Borodino, Moscova. El ia parte la urmărirea armatei napoleoniene în retragere și, odată cu trupele rusești aliate, intră în Berlin, ca locotenent-colonel în armata țarului.

Războiul contra lui Napoleon continuă, de data aceasta luînd în mare măsură caracterul unei lupte naționale de eliberare. Cum regele refuză să-l reprimească în armata prusiană, Clausewitz rămîne ofițer țarist, dar, la intervenția lui Scharnhorst este pus la dispoziția acestuia ca ofițer de legătură. Este numit apoi șef de stat major al unui corp de armată alcătuit din legiunea anglo-germană (cu emigranți germani instruiți în Anglia), legiunea ruso-germană (organizată în Rusia), o unitate suedeză, cîteva unități regulate provenite din state nord-germane, o unitate de voluntari germani și cîteva regimente de cazaci. Cu acest corp de armată mixt, Clausewitz participă la bătălii secundare, pînă cînd aliații, învingători, intră în Paris, iar Napoleon abdică. La insistențele lui Gneisenau și Stein, este, în sfîrșit, reprimit de rege în armata prusiană, cu gradul de colonel.

După Waterloo, care marchează înfrîngerea definitivă a lui Napoleon, Clausewitz rămîne în Franța, cu trupele prusiene de ocupație. Pentru el, viața agitată de campanie se încheie. Curînd este numit șef de stat major al Corpului de armată prusian, cu sediul pe Rin, la Coblenz, al cărui comandant este Gneisenau. Aici are parte, cu Marie, de doi ani de viață calmă.

În 1818, este numit comandant al Școlii generale de război de la Berlin și, în același an, avansat general-maior. Ostilitatea regelui față de unul din cei mai de vază ofițeri patrioți se manifestă de data aceasta într-un chip deosebit de perfid: comandantului i se dă în competență numai administrarea școlii, dar nu-i este permis să se ocupe de planul de învățămînt sau de conținutul cursurilor.

Rămîne doisprezece ani în fruntea școlii. Vasta lui inteligență și cultură de

(Continuare în p. 81)

* Localitate fortificată în Peninsula Iberică, de unde Wellington a oprit înaintarea trupelor franceze, în 1810, și le-a obligat să se retragă.

AMINTIRI DIN ÎNVOLBURATUL AN 1919

GHEORGHE ZAHARIA

Primul război mondial se sfîrșise. Urmările dezastrului le întîlneai însă la tot pasul: văduve și orfani, lacrimi și mizerie. Începuse demobilizarea celor aflați sub arme. Printre întorșii acasă se afla și muncitorul tipograf Gh. Tănase. La Iași, ca și în alte orașe, se desfășura o intensă activitate pentru organizarea mișcării sindicale, acțiune în care Tănase se angajase cu pasiune. Bun organizator, orator talentat, în scurt timp a ajuns secretarul Comisiei locale a Sindicatelor, fiind unul din cei mai populari fruntași ai muncitorimii din Iași; în mai 1920 a fost ales deputat în Parlament. L-am cunoscut personal și am lucrat împreună, păstrînd multe amintiri din acele timpuri.*

În anul 1919 s-a ivit un conflict de muncă la Fabrica de frînghii de la Copou. Muncitorii se aflau de șapte săptămîni în grevă. După lungi tratative, s-a ajuns la o înțelegere cu patronul, urmînd a se relua lucrul, dacă acesta va plăti muncitorilor salariul și pe timpul grevei. Fusese punctul cel mai spinos al tratativelor; pînă la urmă patronul a cedat, de formă, mizînd pe o stratagemă: cînd vor veni, unul cîte unul, muncitorii în biroul său să-și încaseze salariile, îi va constrînge să semneze că au primit banii, dar în realitate le va da doar un sfert, sau cel mult jumătate din suma cuvenită. Îndată ce muncitorii i-au ghicit intențiile, s-au dus la Tănase să se consulte. Acesta a luat următoarea hotărîre: toți muncitorii de la Fabrica de frînghii și, dacă se poate, și alții, să fie a doua zi, la ora 8 dimineața în curtea Sindicatelor din str. Ghica Vodă. Așa s-a și întîmplat. Încolonați, în frunte cu Gh. Tănase, muncitorii s-au dus la Banca Moldova, al cărei director era patronul Fabricii de frînghii. Curtea băncii era plină de muncitori. Cineva l-a anunțat pe patron. Speriat, acesta a ieșit afară. Văzîndu-l pe Gh. Tănase, l-a întrebat ce vor muncitorii. Tănase i-a răspuns că oamenii au venit să-și încaseze banii pe timpul grevei, așa cum a fost înțelegerea. Patronul i-a replicat că-i va plăti la fabrică nu la bancă. Tănase, care se înțelesese deja cu muncitorii, i-a întrebat dacă vor să le plătească la fabrică sau pe loc. Toți într-un glas au răspuns: „Să ne plătească aici și apoi mergem să reluăm lucrul". Patronul s-a scărpinat în cap; stratagema lui nu reușise. Tănase a luat cuvîntul:

— Domnule Vachtel, treaba e simplă, ați promis că le plătiți, plătiți-le. Din moment ce ați convenit, este indiferent dacă o faceți aici sau la fabrică. Dumneavoastră sînteți director și la bancă și la fabrică, iar bani aveți, slavă Domnului, și aici și acolo.

Patronul s-a dus în birou și a telefonat la Procuratură. După 20 minute procurorul se afla în curtea băncii.

— Domnule Tănase, a zis procurorul, domnul Vachtel mi-a comunicat că dumneata, cu sute de muncitori, ați venit să luați banca cu asalt.

Tănase i-a explicat atunci pentru ce au venit acolo spunîndu-i și acestuia că muncitorii nu doreau decît să-și primească salariile pe timpul grevei.

Procurorul a găsit bună propunerea și a recomandat patronului, pentru evitarea oricărui conflict, să plătească pe loc. Neavînd încotro, acesta a achitat pînă la ultimul ban salariile cuvenite tuturor muncitorilor.

Merită să mai amintesc și de altă faptă care pune în lumină personalitatea lui Gh. Tănase.

În toamna aceluiași an 1919, la Iași, bărbații erau obligați să se prezinte la Cercul de recrutare, pentru vizarea livretelor militare. Cercul de recrutare era în Dealul Copoului, lîngă cazarma Regimentului 13 infanterie. Curtea era arhiplină. Din cauza numărului mare a celor prezenți, oamenii trebuiau să aștepte zile întregi pînă le venea rîndul la viză. Comandantul cercului, un maior, s-a gîndit să profite de pe urma acestei situații. A chemat un sergent și l-a „instruit" să meargă printre oameni și să strige: „Cine dă doi poli, primește imediat viza și se întoarce acasă"...

Oamenii se gîndeau că decît să stea în Iași 2-3 zile, să piardă timp, mai bine să dea banii și să plece acasă, la treburile lor. Sergentul nu mai pridideа cu strîngerea livretelor și a „onorariilor".

Ghinionul maiorului a fost că a venit la viză și un ceferist din Iași. Acesta se învoise de la serviciu pentru o zi, cu gîndul să meargă la viză. Dîndu-și seama că nu va reuși să vizeze livretul într-o zi, poate nici în două, neavînd de unde să facă rost de bani, ceferistul clocotea de ciudă și mînie. Și-a adus însă aminte de Tănase de la Sindicate. A luat tramvaiul în grabă și s-a oprit la sediul Sindicatelor din str. Ghica Vodă. După ce a ascultat toată tărășenia, Gh Tănase i-a spus:

— Dacă-i așa cum spui, hai cu mine.

---

* **Vezi Magazin istoric, nr. 7/1970 și 12/1972.**

Amîndoi au luat tramvaiul și s-au dat jos la comandantul Corpului 4 armată. Cînd l-a văzut pe Tănase, generalul a rămas destul de mirat:

— Domnule general, am venit cu acest cetățean să vă întreb ce taxă se plătește acum pentru viza livretelor militare?

Generalul l-a privit nedumerit, apoi i-a răspuns:

— Nici un fel de taxă; cetățenii sînt obligați să se prezinte la viză fără nici o taxă.

Tănase i-a povestit și lui ce se petrecea la Cercul de recrutare.

— Nu se poate, a răspuns generalul. Poți dovedi cele afirmate?

— Domnule general, n-am venit aci să mă contrazic cu dv. Vă rog să mergeți cu noi la fața locului.

Generalul a chemat imediat un colonel și a dat ordin să meargă cu Gh. Tănase să se convingă. Acesta l-a rugat pe ofițer să nu se ducă la biroul Cercului de recrutare, ci să se strecoare în mijlocul mulțimii care aștepta în curte.

L-au găsit pe sergent în plină și neobosită activitate:

— Cine dă doi poli, pleacă acasă imediat...

— Ascultă băiete, din ordinul cui faci aceasta? l-a întrebat colonelul.

Sergentul, surprins, a luat poziție de drepți și a raportat:

— Să trăiți, din ordinul domnului maior...

Lucrurile erau lămurite. Colonelul s-a dus în biroul maiorului, l-a luat și au mers împreună la general.

— Am vrut să fac o biserică, domnule general, a încercat să-l lămurească maiorul.

— Bine, dar unde-i lista de subscripție?

— Am vrut să fac o surpriză, mai bîlbîi neconvingător vinovatul...

În consecință, maiorul a fost înlocuit și s-au luat măsuri severe pentru accelerarea operației de vizare a livretelor, spre bucuria sutelor de oameni care așteptau în curtea Cercului de recrutare.

CARL VON CLAUSEWITZ

(Urmare din p. 79)

specialitate, patriotismul și energia sa, nu pot fi puse la dispoziția tinerelor generații de ofițeri, din pricina reacționarilor din camarilă, care-l detestă și se tem de el.

Dar îi mai rămîne o resursă. Scrie. Încurajat și ajutat de Marie, căreia îi dictează, compune opera principală a vieții sale: **Despre război.**

„Intenția mea, mărturisește el într-o scrisoare, a fost să aștern pe hîrtie, în fraze precise, concentrate, gîndurile mele despre război. Gîndeam s-o fac cumva în genul în care și-a tratat tema Montesquieu. Credeam că asemenea capitole scurte, bogate în cugetare, pe care inițial am vrut să le numesc doar «boabe», îl vor atrage pe omul inteligent atît prin ceea ce se poate dezvolta mai departe din ele, cît și prin ceea ce se află în ele [...] Cu gîndul la cititorul nefamiliarizat cu problema, voi extinde aforismele la o cercetare amplă...".

În toamna anului 1830 Clausewitz este numit inspector al artileriei la Breslau (azi Wroclaw). Înainte de a părăsi școala, sigilează manuscrisul adăugîndu-i și o „ultimă însemnare", în care acest om, abia trecut de cincizeci de ani, vorbește de moartea sa, după care va putea fi cercetată lucrarea. Părăsește curînd Breslau, fiind numit șef de stat major al unui corp de armată comandat de Gneisenau și aflat la frontiera cu Rusia, dincolo de care polonezii se găsesc în plină efervescență revoluționară.

Cînd Marie îi comunică, în acele zile, moartea lui von Stein, Clausewitz îi răspunde: „[...] Cred că a fost bucuros să părăsească această lume, căci vedea multe lucruri cu priviri la fel de deznădăjduite ca ale mele și simțea că nu mai poate face nimic împotriva răului...".

Insurecția poloneză nu trece granița dintre Rusia și Prusia, fiind zdrobită, în mod sîngeros, de armata țaristă. Trece însă hotarul holera, cu tot cordonul sanitar, ineficace în acea vreme. Moare de holeră și comandantul armatei, feldmareșalul Gneisenau. Îndurerat, prietenul său Clausewitz raportează în scris regelui Fiederich Wilhelm. Acesta nu reacționează, iar curtea aproape nu-și ascunde satisfacția pentru dispariția ofițerului cel mai înalt în grad al armatei prusiene.

O soartă asemănătoare îl așteaptă și pe Clausewitz. El se întoarce la Breslau, unde o găsește pe Marie. O săptămînă mai tîrziu moare de holeră.

O jumătate de an după moartea soțului ei, Marie von Clausewitz editează primul volum din operele deliberat postume ale soțului, cu o prefață scrisă de ea. În 1836 moare și Marie și este înmormîntată lîngă soțul ei; pe lespede i s-a scris **Amara mors amoren non separat** („Amara moarte nu-i desparte pe cei ce se iubesc").

Organizații extremiste de dreapta în anticamera Gărzii de fier

MACHIAJUL SE SCHIMBĂ PROTAGONIȘTII RĂMÎN ACEIAȘI

GELU URECHE, VALERIU BUDURU

Chiar și o sumară analiză a activității grupulețelor extremiste de dreapta ce s-au agitat în perioada 1922-1928 ne duce la aceeași concluzie pe care am subliniat-o și în articolul precedent: că nici una din respectivele ciupercuțe n-a izbutit să capete în acest timp vreo însemnătate pe scena vieții politice românești. Ca și în anii anteriori, ele au continuat să se zbată la periferia vieții publice, lipsite de orice legătură cu masele populare, detestate și respinse de acestea, de oamenii politici lucizi din rîndul tuturor păturilor sociale. Corp străin în angrenajul social-politic al României de atunci, aceste minuscule organizații n-au găsit creditul scontat nici măcar în rîndurile protipendadei societății din acea vreme.

În condițiile în care, după anul 1922, clasele dominante și-au intensificat ofensiva împotriva mișcării revoluționare în frunte cu P.C.R., grupările extremiste au căutat să-și sporească rîndurile. Au apărut, cu sprijinul cercurilor ultrareacționare, alte cîteva firme, grupări și grupulețe, care, în căutarea unei platforme cît de cît stabile, se succedau și se contopeau mereu unele într-altele. Încercări zadarnice, pentru că, la fel ca în anii anteriori, ponderea acestor grupulețe a rămas la fel de neînsemnată, numărul aderenților lor neputînd fi apreciat nici măcar după cunoscuta formulă a lui Negruzzi: „Proști, dar mulți". Cîțiva politicieni rataţi, fără alte perspective de a se impune în cadrul vreunui partid politic, care căutau să adune în jurul lor elemente declasate, din straturile sociale cele mai obscure, au format, de fapt, osatura măruntelor grupulețe extremiste.

În acești ani, platforma de activitate a elementelor de dreapta a devenit mai accentuat antisemită. Dar scopurile pe care le-au slujit au rămas în esență aceleași: lupta împotriva mișcării muncitorești, a activității revoluționare a comuniștilor, încercarea de a distrage atenția maselor de la cauzele reale și profunde ale nemulțumirii lor, cauze existente în însăși structura orînduirii capitaliste.

„Bunii creștini“ și păcătoasele lor treburi pămîntești

O astfel de ciupercuță, apărută la începutul anului 1922, a fost Uniunea național creștină (U.N.C.), creată de A.C. Cuza și prof. N. Paulescu din București. Acesta din urmă aducea în U.N.C. gruparea pe care o înființase în 1921 la București, sub numele de Asociația bunilor creștini, transformată, la scurt timp, în Liga național creștină. Primind în rîndurile sale pe foștii „creștini buni“, metamorfozați ulterior în „creștini naționali“, noua grupare își propunea, nici mai mult nici mai puțin, decît să asigure „pacea și armonia între oameni“. Cum? Contribuind — așa cum scria revista bilunară **Apărarea națională,** editată de U.N.C. începînd cu 1 aprilie 1922 — „în limitele puterii sale, la soluția problemei evreiești“. Sau, mai pe șleau spus, contribuind la folosirea diversiunii antisemite, pentru ca stăpînii să-și poată vedea liniștiți de treburile lor deloc creștinești.

U.N.C. s-a transformat la 4 martie 1923, în Liga apărării național creștine (L.A.N.C.) cu o cuprindere mai largă. Președinte al noii organizații a rămas tot A. C. Cuza, care păstra, în același timp, președinția Partidului Național-list Democrat Creștin. Nici că se putea un „petec“ mai potrivit, cum spune proverbul, pentru un astfel de „sac“, prezența în fruntea acestei grupări a unui om cu concepții atît de învechite și retrograde ca A.C. Cuza subliniind și mai puternic absurditatea existenței unor astfel de organizații. De altfel, comunitatea de interese și scopuri ale celor două grupări le apropia atît de mult încît, o anumită perioadă, sub multe aspecte, s-au deosebit doar cu numele. Într-un proces verbal din 9 decembrie 1923, consemnînd înțelegerea dintre ele, se arată că P.N.D.C. „a hotărît conlucrarea cu L.A.N.C. care și-a însușit doctrina și programul nostru. În consecință, pentru unificarea și întărirea acțiunii noastre, **Naționalistul** [organ al P.N.D.C. — **n.a.**] ...va fi, totodată, organ al L.A.N.C.“.

În rîndul organizațiilor extremiste din România care și-au desfășurat activitatea în deceniul trei al veacului nostru, L.A.N.C. a jucat un rol nefast, promovînd idei și metode dintre cele mai retrograde pentru a lovi în lupta clasei muncitoare în drepturile și libertățile maselor largi populare. Denigrînd socialismul și comunismul ca ideologie și țeluri de luptă ale maselor de oameni ai muncii, reprezentanții acestei grupări s-au afirmat, în același timp, ca apărători devotați ai orînduirii capitaliste, făcînd nu o dată apologia exploatatorilor. În propaganda lor, ideologii grupării, laolaltă cu ceilalți propagandiști ai extremei drepte, au susținut deschis că numai în limitele orînduirii capitaliste, clasa muncitoare își poate găsi satisfacerea intereselor sale. Că, de altfel, clasa stăpînitoare „era protectorul și apărătorul natural al poporului“, pentru că, fiind de „drept“ beneficiara muncii poporului, „avea interes ca muncitorii să fie bine nutriți, viguroși și sănătoși“. În capitolul intitulat **Probleme muncitorești,** din programul adoptat împreună cu celelalte grupulețe extremiste unite, în 1925, sub numele de Acțiunea național-creștină — se arăta — pornindu-se de la teza potrivit căreia România urma să parcurgă de-abia drumul orînduirii capitaliste — că se impune „o politică de respectare a dreptului de proprietate și de proteguire a capitalului productiv“. Pe aceeași linie se încadra și articolul 23 din program, care prevedea „armonizarea intereselor capitaliste cu cele muncitorești“.

L.A.N.C. a fost una din organizațiile care și-a afișat în mod deosebit de bătăios tendințele antisemite. Curios, însă, că și această grupare, care milita atît de insistent pentru apărarea intereselor capitaliste, nu excludea de la acest beneficiu interesele capitaliștilor evrei, mulțumindu-se să-și îndrepte agresivitatea împotriva muncitorilor, inclusiv a celor din rîndurile populației evreiești. Ba, așa cum am arătat*, lideri ai L.A.N.C. nu s-au sfiit să facă afaceri cu bancherii și negustorii evrei.

Pe de altă parte, antisemitismul — ca principal mijloc de diversiune — n-a fost practicat totdeauna cu aceeași intensitate. Și în cazul L.A.N.C., el a fost subordonat conjucturii politice, foloaselor pe care le putea aduce patronilor săi. Că așa stau lucrurile, o ilustrează și faptul că, uneori, și această organizație atît de înverșunată în propagarea rasismului „a scăpat din vedere“ să înscrie în programele sale asemenea sarcini. În programul adoptat — laolaltă cu alte grupulețe extremiste — la 13 aprilie 1925, în vigoare pînă la 10 august același an, din cele nouă capitole, nici unul n-a fost consacrat „problemei evreiești“. Dealtfel, în toate cele 33 articole ale programului nu s-au făcut decît rare referiri la evrei în general. În schimb, în programul alcătuit după unificarea, la 10 august 1925, a L.A.N.C. cu alte organizații diversioniste, între care Fascia națională română (F.N.R.), un capitol a fost consacrat special unei asemenea probleme.

---

* Vezi prima parte a acestui articol în **Magazin istoric,** nr. 11/1973.

Sportul politic

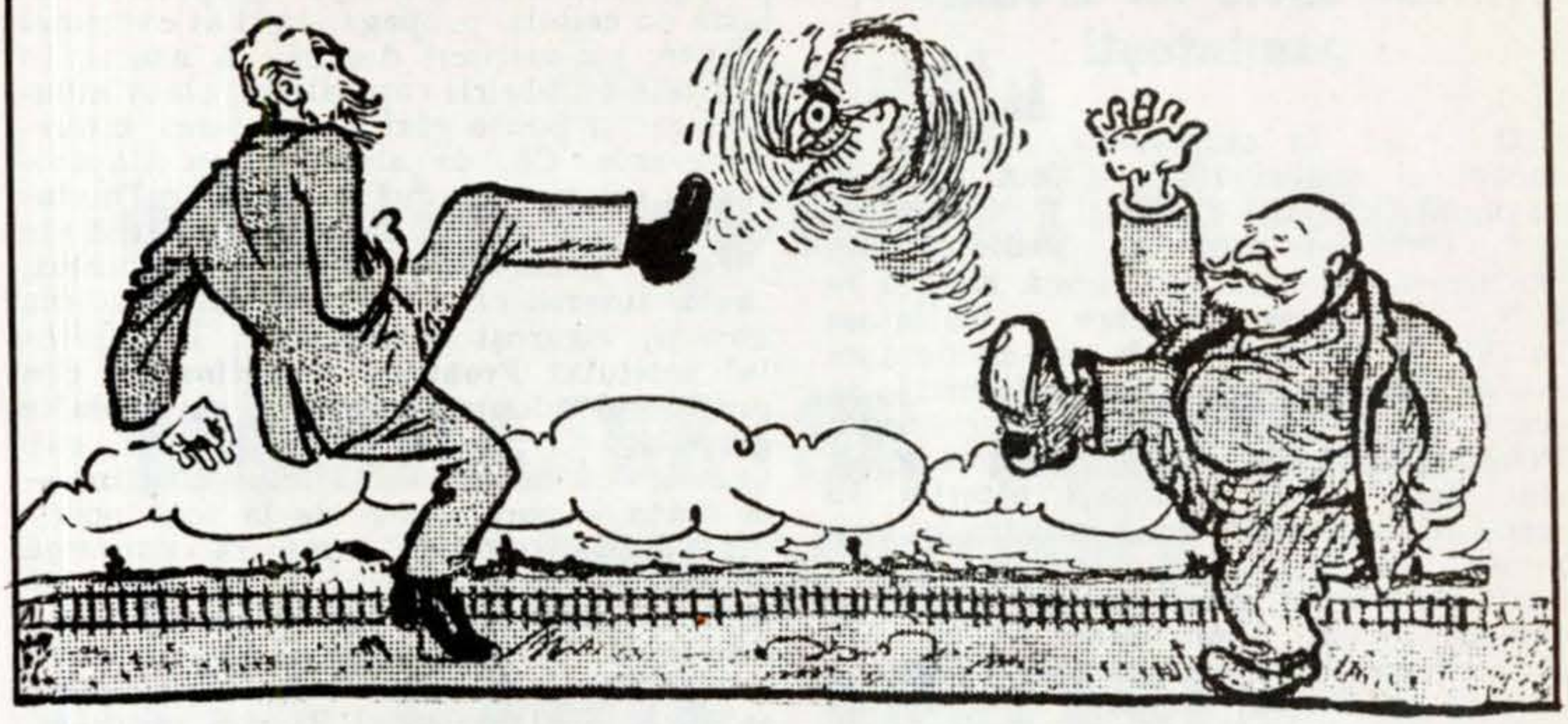

Sportul politic
C.C. Alecu: ține-o, că tu ai inventat mingea asta pentru sportul politic.
Ionel: da, dar nu știam că e goală și o să sară așa de sus... (Adevărul *din 10 mai, 1923 — „mingea" e capul lui A.C.Cuza)*

„Frați", „salvatori" ș.a.m.d.

Implicată în aproape toate agitațiile și provocările extremiste ce s-au desfășurat în această perioadă în viața politică, Liga apărării național creștine a avut un rol activ și în încercările de a polariza, sub diferite lozinci diversioniste, diversele grupări și grupulețe de dreapta într-un front comun antimuncitoresc și anticomunist. Pe terenul isteriei antisemite, al instigațiilor și manifestărilor huliganice, L.A.N.C. a cooperat cu o serie de grupulețe, pe care le-a ajutat și patronat, pe multe atrăgîndu-le în propriile-i rînduri.

În strînsă conlucrare cu L.A.N.C. s-a aflat Liga creștină socială (L.C.S.) înființată la București, la 6 ianuarie 1922 — grupare care promova, pe lîngă antisemitism, și un misticism accentuat. Membrii ei se numeau „frați", fiecare avînd un număr și apărînd în evidențele grupării sau în materialele publicate sub acest număr. Organizația a editat o revistă și a avut și o editură proprie, dar numărul membrilor ei a rămas extrem de mic, gruparea avînd, în afară de București, doar o filială ceva mai puternică la Covurlui. Partizanii acestei grupări au sprijinit agitațiile organizațiilor studențești antisemite pe tema **numerus clausus,** adică a restrîngerii numărului studenților evrei admiși în facultăți. L.C.S., ca și alte grupări antisemite, a sfîrșit prin a se contopi cu L.A.N.C., în martie 1928.

Liga apărării național creștine a avut strînse legături și cu Fascia națională română (F.N.R.). De fapt au existat mai multe „Fascii", create în anii 1921-1924. Una din ele, cea din Muntenia, își avea începuturile în activitatea unui cerc de așa-zise studii filozofice-morale, ce se întrunea în locuința unui anume Pădeanu, care — ceva mai tîrziu — va deveni șeful uneia din grupările respective. Membrii acestui cerc au pus bazele la 16 mai 1921 — deci la numai cîteva zile după întemeierea Partidului Comunist Român — unui grup de așa-zișI „salvatori ai patriei", care-și propuneau să se opună mișcării de stînga printr-o așanumită „intervenție cetățenească folositoare statului", bineînțeles statului burghez.

În februarie-martie 1923, „salvatorii" s-au unit cu un grup desprins din Mișcarea națională fascistă italo-română, creată de Elena Bacaloglu, despre care am amintit în prima parte a acestui articol, înființîndu-se astfel F.N.R. În august 1923, acestei organizații i s-a atașat și gruparea constituită în jurul ziarului **Opinia publică** din Iași.

În Moldova, F.N.R. a început să se organizeze la sfîrșitul anului 1923 și începutul lui 1924, inițial la Iași, cu concursul și sprijinul material al unui fruntaș al L.A.N.C., inginerul Bejan. Dealtfel, unii membri ai acestei din urmă grupări au fost, în același timp, și membri ai F.N.R., unii avînd și funcții de răspundere. T. Popescu, de pildă, cunoscut pentru agitațiile sale antisemite, apropiat lui C.Z. Codreanu, a fost numit la 23 aprilie 1924 șef al unei secții a F.N.R.

Despre relațiile care au existat în Moldova între F.N.R. și L.A.N.C., prefectul Poliției din Iași, C. Manciu scria într-un raport adresat ministrului Afacerilor Interne că „F.N.R. secția Iași s-a afiliat complet politicii fasciste antisemite a prof. Cuza".

Ca și celelalte grupulețe extremiste, F.N.R. a căutat să slujească interesele celor mai reacționare cercuri ale claselor dominante. Pentru a cîștiga aderenți, partizanii acestei grupări nu s-au sfiit să agite și unele formule cu iz anticapitalist și cu pretins caracter socialist. Dar de sub vălul demagogiei programatice răzbăteau limpede atitudinea antimuncitorească și anticomunistă a grupării, scopurile diversioniste pe care le urmărea. Într-un articol apărut în oficiosul grupării, din 1 iulie 1923, se scria despre partidele muncitorești: „...le urîm pe toate și le dorim bucuros moartea tuturor". Și pentru ca să fie limpede cum anume aveau să traducă în fapte această ură, liderii grupării avertizau, prin aceeași publicație, că „fără menajamente vom merge pînă la pedeapsa cu moartea". Pentru a deruta pe muncitori, F.N.R. a încercat și crearea unor corporații fasciste, considerînd că una din „îndeletnicirile lor principale" ar fi aceea „de a scăpa muncitorimea română din ghearele sindicalismului internaționalist". Muncitorii nu s-au lăsat însă „apărați" de dreptul lor firesc de a-și exprima solidaritatea cu frații de clasă din diferite țări și încercarea „apărătorilor" n-a reușit.

„O curiozitate de muzeu"

Unii reprezentanți ai cercurilor reacționare au căutat să sprijine și activitatea F.N.R. Ziarul **Adevărul** din 3 august 1923 își informa cititorii că miniștrii liberali dr. Angheiescu, generalii Moșoiu și Văitoianu ajută această grupare. Demascînd sprijinul primit și mobilurile acesteia, același ziar, la 24 iunie 1925, arăta că mișcarea antisemită „este menită să devie o mașină politică în mîinile liberalilor și o ghiulea pentru guvernul de mîine. De pe urma ei liberalii înțeleg să tragă foloase...".

Dar sprijinul acordat n-a izbutit să sporească aderența maselor față de F.N.R. După cum aprecia **Adevărul,** numărul membrilor organizației nu depășea cifra de 1 500. Teoriile retrograde, violența și huliganismul, ca metode politice practicate de aceste organizații, stîrneau, în mod firesc, prin ele însele, adversitatea maselor. Împotriva lor s-au ridicat cu fermitate comuniștii — în fruntea clasei muncitoare — oameni politici lucizi din rîndul claselor conducătoare, cetățeni progresiști, democrați și patrioți, conștienți de pericolul pe care îl reprezenta activitatea unor astfel de organizații pentru viața politică a țării. Încă din acei ani, cînd fascismul — care începuse să se manifeste în unele țări din Europa — încerca să se strecoare pe scara de serviciu și în viața politică a României, forțele progresiste, în frunte cu Partidul Comunist Român, au sesizat primejdia pe care o puteau genera aceste încercări și au luat atitudine hotărîtă. Cu înaltă responsabilitate și spirit de discernămînt, ziarul **Socialismul** — organul central al C.C. al P.C.R. — avertiza în numărul său din 7 decembrie 1922: „fascismul caută să-și găsească imitatori și la noi... muncitorimea are datoria să înăbușe așa cum se cuvine încercările fasciste ale bandelor antisemite". De pe aceeași poziție înaintată, Comitetul secțiunii București a P.C.R. adresa, la începutul anului 1923, un viguros apel clasei muncitoare, tuturor oamenilor de bună credință pentru a se organiza în vederea apărării drepturilor și libertăților democratice, supuse atacurilor extremei drepte.

Combătînd zarva grupulețelor extremiste și concepțiile susținute de acestea, numeroși intelectuali și oameni politici burghezi au arătat, la rîndul lor, cu diferite prilejuri, cît de singuratice răsunau glasurile extremiștilor în ambianța politică a țării. În ședința Parlamentului din 30 decembrie 1930, de exemplu, cînd A.C. Cuza a încercat să facă elogiul unor acțiuni rasiste săvîrșite de cîteva grupuri huliganice în anii anteriori și să-și propage părerile sale retrograde, împotriva lui s-au ridicat numeroși deputați, între care Virgil Madgearu, Petre Andrei, Mihai Ralea.

„Țin să afirm, domnule Cuza, i-a replicat V. Madgearu, că din fericire pentru această țară, sînteți singurul om care gîndiți așa [...]. Toate partidele politice răspunzătoare de destinele acestei țări sînt împotriva acestor păreri, cu totul singuratice, pe care d-voastră le-ați exprimat astăzi de la această tribună". Cînd mentorul extremiștilor a încercat să-și susțină, cum s-a exprimat el, „sistemul experienței mele", Mihai Ralea i-a spus: „Ați devenit o curiozitate de muzeu".

Chiar Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Țărănist referindu-se la exagerările unor fițuici extremiste despre mișcările antisemite a ținut să precizeze într-un interviu reprodus de ziarul **Adevărul** din 21 august 1930: „Prin publicitatea exagerată ce se dă unor asemenea incidente, se mărește importanța unei agitații care, în orice caz, se reduce numai la cîteva persoane".

Ciupercuțele nu-și găsesc locul

Lipsa de forță a F.N.R. a fost accentuată și de lipsa de stabilitate. Între liderii diferitelor fracțiuni provinciale care o compuneau au izbucnit nu o dată divergențe alimentate fie de lupta pentru acapararea conducerii, fie de unele considerente de ordin tactic, soldate prin desprinderea de grupulețe care se voiau singurele și autenticele reprezentante ale mișcării. Hărțuielile interne s-au oglindit deseori și în paginile oficinelor extremiste.

În ceea ce privește seriozitatea, ba chiar echilibrul mintal al unora din liderii acestor grupulețe este concludent și faptul că lui Pădeanu, autorul statutului organizației, îi plăcea să se „joace" de-a acrostihul, pretinzînd partizanilor săi, prin statutul pe care depuneau jurămînt, să dovedească următoarele calități: probitate, abnegație, devotament, energie, armonie, naționalism, unire. Citind numai prima literă de la fiecare din cuvintele enumerate rezultă... numele lui Pădeanu.

La 7 iunie 1923, țesătura extremistă s-a mai îmbogățit cu o organizație, Acțiunea românească, înființată la Cluj. Scopurile? Aceleași. Între altele, gruparea s-a ridicat cu vehemență împotriva grevelor muncitorești, acuzînd clasa muncitoare, care lupta pentru dreptul său la o viață omenească, demnă, că dovedește un „egoism excesiv".A făcut mult zgomot, dar n-a reușit să cîștige aderenți, să trezească ecouri în conștiința maselor.

O grupare și mai puțin însemnată, rămasă și ea în anonimat, a fost Partidul social creștin, înființat la Oradea, la începutul lunii ianuarie 1925, de un anume Titus Mălai.

Conflictele interne, instabilitatea și existența efemeră, determinate de șubrezenia și falsitatea scopurilor pe care le apărau, de lipsa unei baze cît de cît de masă, au caracterizat aproape toate aceste grupulețe în zbaterile lor de a se afirma pe arena politică. Pentru a le revitaliza, cercurile conducătoare au căutat să le unească într-un singur tot. La 13 aprilie 1925, o parte din ele, Partidul naționalist democrat creștin, Liga apărării național creștine, Acțiunea românească, care între timp înglobase în rîndurile sale și Partidul social-creștin, s-au unit într-o singură formație cunoscută sub numele de Acțiunea național creștină. Ceva mai tîrziu, la 10 august 1925, aceasta s-a unificat cu Fascia națională română, revenindu-se la cunoscuta firmă de L.A.N.C.

Marionetele și mînuitorii lor

În scopuri diversioniste, cercurile ultrareacționare au căutat să provoace agitații antisemite și în rîndul studenților. Pentru astfel de treburi s-a făcut apel la aceiași profesioniști în materie, oameni ca A.C. Cuza și C.Z. Codreanu. Acesta din urmă a fost împins de profesorii antisemiți, în frunte cu A.C. Cuza, la conducerea Societății studenților în drept de la Iași și susținut ca la 20 mai 1922 să pună bazele unei grupări antisemite — Asociația studenților creștini (A.S.C.).

Eforturile depuse de șefii ei și sprijinul primit din partea unor cercuri ale claselor dominante n-au izbutit să dea forță nici acestei grupări. A.S.C. n-a reușit să atragă în rîndurile sale mai mult de 40 studenți. A desfășurat, folosind lucrările lui Cuza, o intensă propagandă antisemită. Domeniul său preferat de activitate l-au constituit însă, acțiunile și practicile huliganice, îndreptate, în primul rînd, împotriva studenților comuniști, pe care a căutat, fără succes, să-i împiedice în activitatea lor revoluționară. Gruparea s-a opus organizării și desfășurării unor acțiuni greviste studențești, pentru satisfacerea drepturilor legitime ale tineretului studios. În același timp, Codreanu și micul său grup de huligani s-au îndeletnicit și cu atacarea unor ziare și personalități democrat-burgheze. Astfel, huliganii săi au pătruns în redacțiile și tipografiile ziarelor ieșene **Lumea** și **Opinia** și le-au sfărîmat tiparnițele. Șeful grupării l-a pălmuit pe un ziarist de la **Opinia,** iar pe fruntașul liberal care mai tîrziu avea să cadă victimă dezmățului represiunii legionare, Victor Iamandi, l-a provocat la duel. După terminarea facultății, Codreanu a lăsat ca urmași, la conducerea Societății studenților în drept, pe Sava Mărgineanu, și la A.S.C., pe Ilie Gîrneață.

Antisemitismul, ca mijloc de diversiune, ca instrument de provocare împotriva forțelor democratice, a încercat să-și facă prozeliți și în alte locuri. La Cluj, Ioan I. Moța a pus bazele unui mic nucleu studențesc antisemit, care a activat sub influența L.A.N.C. și a Acțiunii românești. La București au funcționat cîteva grupuri slabe ca număr și influență; au încercat să se facă cunoscute și prin editarea, pentru scurt timp, de publicații cu caracter diversionist.

În sprijinul ideilor lor, partizanii diversiunii au organizat, la București, în decembrie 1922, un „congres" studențesc, care a luat „hotărîri" în legătură cu intensificarea mișcării antisemite și desfășurarea unei acțiuni menită să impună guvernului legiferarea sistemului de **numerus clausus.** După „congres", adepți ai grupărilor de dreapta au participat la o „grevă" în susținerea aceleiași cerințe.

„Congresul", ca și „greva", care se voiau demonstrații forte ale grupărilor extremiste din facultăți, n-au realizat decît o infimă reprezentare a studențimii. Aceasta în ciuda concursului larg acordat de

vîrfuri ale cercurilor reacţionare, a politicii duplicitare duse de unii reprezentanţi ai guvernului liberal, care, de ochii lumii, condamnau agitaţiile extremiste, în timp ce pe ascuns le stimulau şi încurajau, recunoscîndu-le chiar „legitimitatea" cererilor. În această privinţă, **Adevărul** din 29 decembrie 1922 scria că unele autorităţi silesc funcţionarii „să stoarcă bani de la cetăţeni, prin abuz de putere, pentru întreţinerea publicaţiilor antisemite şi probabil şi a altor instrumente de propagandă". Cu ocazia unui „congres" organizat de elementele extremiste, de astă dată la Iaşi, la 29 noiembrie-1 decembrie 1926, participanţilor li s-au pus la dispoziţie gratuit vagoanele de tren. O consfătuire în jud. Neamţ, s-a bucurat, de asemenea, de sprijinul unor autorităţi. Subsecretarul de Stat la Ministerul de Interne a trimis o adresă prefectului judeţului, indicîndu-i: „Ocupaţi-vă de încartiruirea studenţilor şi înlesniţi-le traiul, putînd depăşi suma remisă. Este important ca să fie trataţi cu solicitudine".

Marea majoritate a studenţimii nu s-a lăsat însă antrenată pe panta mişcărilor extremiste. De altfel, în perioada anterioară, în anii avîntului revoluţionar, la conducerea societăţilor studenţeşti din Cluj, Bucureşti şi Iaşi se aflau elemente de stînga. Ideile democratice erau îmbrăţişate de mase tot mai largi ale tineretului din universităţi, fapt reliefat şi la Congresul studenţesc organizat la 4-6 septembrie 1920, la Cluj, de reprezentanţii studenţilor democraţi. Dar şi după 1922, cînd s-au intensificat agitaţiile extremiste în rîndurile studenţilor, numărul celor care s-au lăsat amăgiţi a fost extrem de mic. Alături de majoritatea covîrşitoare a poporului, tineretul studios a rămas, în cea mai mare parte a sa, ostil extremei drepte.

Respins de masa studenţimii, grupul lui Codreanu, pentru a stimula „entuziasmul" partizanilor săi, atît de zdruncinat de eşecul „grevei" pe care o iniţiaseră, a trecut la folosirea de mijloace mai drastice. În octombrie 1923, a organizat un complot îndreptat împotriva a şase miniştri şi a unui număr de fruntaşi ai presei democratice şi antifasciste*.

Grupuleţele extremiste căutau astfel să se facă temute, să se impună, măcar în acest mod, atenţiei opiniei publice. Nu e o întîmplare că tocmai în perioada care a urmat asasinării, în octombrie 1924, a prefectului Manciu a avut loc (aprilie-august 1925) concentrarea tuturor organizaţiilor extremiste, antisemite, într-una singură, în L.A.N.C.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1973.

C. Z. Codreanu contra lui A. C. Cuza

Crescute la sînul moşierimii şi al vîrfurilor burgheziei celei mai reacţionare, în spiritul urii împotriva oamenilor muncii, organizaţiile extremiste de dreapta — prin ieşirile lor violente, care loveau uneori şi în reprezentanţi ai stăpînirii — au început la un moment dat să deranjeze şi unele din acele cercuri ale claselor dominante, care pînă atunci le sprijiniseră. Chiar A.C. Cuza a manifestat în anumite situaţii rezerve faţă de mijloacele folosite de extremişti şi îndeosebi faţă de asasinat ca metodă politică curentă. Pe A.C. Cuza l-au deranjat mai ales încercările de folosire a violenţei de către unii extremişti împotriva unora din susţinătorii săi din rîndurile burgheziei.

În privinţa mijloacelor cu care să servească cît mai bine clasele stăpînitoare, între A.C. Cuza şi C.Z. Codreanu au apărut şi s-au adîncit astfel o serie de divergenţe. Bătrînul lider reacţionar preconiza utilizarea de mijloace mai ortodoxe, punînd accentul pe diversiunea politică şi ideologică; aceasta, în vreme ce junele Codreanu se manifesta tot mai deschis ca partizan al forţei, al utilizării violenţei ca argument politic, „care va merge crescînd — cum declara el fără echivoc — de la cuvînt, la pumn, otravă, bîtă, pumnal şi revolver". Neînţelegerile dintre A.C. Cuza şi C.Z. Codreanu au vizat şi probleme de organizare a grupărilor extremiste.

Complotul studenţesc — cum arăta unul dintre complotişti I.I. Moţa — a fost prima manifestare a rupturii viitorilor legionari de „bătrînii naţionalişti"; el „...ne-a aşezat astfel la o mare depărtare de profesorii şi părinţii noştri naţionalişti...".

În primele luni ale anului 1926, vechilor divergenţe existente în L.A.N.C. li s-au adăugat altele noi. Credincios vechilor săi stăpîni, vîrfurile burgheziei liberale, A. C. Cuza le-a făcut în Parlament noi declaraţii de credinţă. Poziţia sa i-a atras aspre critici din partea partizanilor mai bătăioşi ai grupării. Reproşîndu-i că rămîne tributar folosirii formelor şi metodelor politice statornicite de prea multă vreme, Codreanu îi opunea „o mişcare vijelioasă şi spontană", care să se bizuie pe violenţă şi pe sacrificii de vieţi omeneşti.

Cuza a acţionat energic. Încă din octombrie 1925 se vorbea chiar de o posibilă excludere a lui Ion (tatăl) şi C.Z. Codreanu (fiul) din rîndurile L.A.N.C. Pentru moment, l-a îndepărtat pe C.Z. Codreanu din ţară, trimiţîndu-l la studii în Franţa. A modificat statutele L.A.N.C., arogîndu-şi drepturi dictatoriale, a împiedicat alegerea în Parlament a reprezentanţilor recalcitranţi. (Împotriva lui C.Z. Codreanu care îşi pusese candidatura la Putna, s-a ordonat, de către ministrul de Interne

INTRE CUZIȘTI și NECUZIȘTI

La 8 Mai vor fi desbateri furtunoase

Mare fierbere în rîndurile L. A. N. C. Lucrul se explică prin faptul că peste cîteva zile — la 8 Mai — cele două curente din sînul Ligii deschid focul. Des... cari s'au refr... mate sunt dist... cît este dela ... prevăd victime ... alta: d. Cuza v... nizația Ligii pe ... leanu. Zelea C... scu și alții: Ior... în frunte cu ac... pe d. A. C. Cuz...

CE I SE IMPUT...

Exact ce acest... C-lui Paul Ilesc...

Se știe că d. C... deputatul liberal Paul Ilescu cu, într'o anumită împrejurare, a dat o consultație juridică unui evreu, că, înainte de înstrăinarea imobilului, d. Cuza i încheiase unor negustori evrei...

Sciziunea din L. A. N. C.

Ce spun „eliminații" despre d. A. C. Cuza și prietenii săi

La Cer... hu...

...ard la mine, prefăcîndu-...

...de ...ce o altă ...care formează obiectul ...ului dosar al trib. Ilov.

Un comerciant din București, P. Bolintineanu, a dat în judecată pe d. Cuza cerându-i restituirea unei sume de 80.000 lei, transmisă prin-

Presa vremii consemna disensiunile din sînul organizațiilor extremiste (facsimile după ziarul Adevărul *din 1 și 13 mai 1927)*

în guvernul averescan măsuri care să-l împiedice a-și desfășura campania electorală, în timp ce restul candidaților L.A.N.C. au fost larg sprijiniți de către autorități. C.Z. Codreanu nu și-a putut asigura alegerea.) Printre măsurile întreprinse de A. C. Cuza se numără și excluderea a șapte deputați din fracțiunea parlamentară a grupării L.A.N.C., printre care C. Șumuleanu și Ion Z. Codreanu.

După o serie de excluderi reciproce, s-a ajuns la ruptură. La 8 mai 1927, cei excluși de A. C. Cuza au pus bazele, la București, unei așa-zise L.A.N.C.-statutare. „Statutară" sau nu, nici după această dată, organizația n-a fost, însă, scutită de convulsii, desfăcîndu-se și refăcîndu-se de nenumărate ori. Ulterior, prin două întîlniri organizate între ele, la 20 aprilie la Focșani și la 16 mai 1928 la București, cele două fracțiuni au încercat să refacă L.A.N.C. în forma anterioară. Dar divergențele s-au accentuat și o serie de membri au părăsit organizația, unii intrînd într-o grupare țărănistă, alții încercînd refacerea unor grupulețe extremiste de dreapta. Instabilă din punct de vedere organizatoric — mulți dintre partizanii săi continuînd să rămînă membri ai altor grupări politice burgheze — și orientîndu-se îndeosebi spre activități diversioniste, L.A.N.C. a continuat să-și tîrască existența și în deceniul patru al veacului nostru. La sfîrșitul anului 1937, resturile acestei organizații fuzionate în 1935 cu Partidul național agrar, au fost chemate — ca ultimă piesă de manevră a regelui Carol II — la guvern pe timp de... 44 zile*.

Prin acțiunile organizate, prin ideologia pe care au elaborat-o și propagat-o, prin elementele care s-au format în sînul lor, Liga apărării național-creștine și celelalte grupări extremiste din deceniile doi și trei ale veacului nostru — deși nu au reprezentat nici în momentele lor de intensă dezlănțuire o influență politică cît de cît importantă în viața țării — au pregătit și au netezit — după cum am arătat — terenul pentru activitatea Gărzii de fier**. C.Z. Codreanu și alți fruntași legionari au socotit, pe bună dreptate, pe A.C. Cuza, C. Șumuleanu, Ion Găvănescu, N. Paulescu și alți fruntași ai acestor organizații ca „părinții" lor spirituali.

Între timp, C.Z. Codreanu, evoluînd deschis spre fascism, a pus bazele, la 24 iunie 1927, Legiunii Arhanghelului Mihail, care, în aprilie 1930, s-a transformat în Garda de fier. În arena publică a apărut cea mai nefastă și criminală grupare din istoria politică a României, grupare căreia — după o perioadă de teroare de tristă amintire — poporul român străin și ostil fascismului i-a dat o sentință necruțătoare și definitivă.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Nicolae Ceaușescu, **România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste**, vol. I, 1968; Lucrețiu Pătrășcanu, **Sub trei dictaturi**; Mihai Fătu, Ion Spălățelu, **Garda de Fier — organizație teroristă de tip fascist; Împotriva fascismului**: sesiunea științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România, București, 4-5 martie 1971; Aurică Simion, Stelian Neagoe, **Comitetul Național Antifascist din România**; Florea Nedelcu, **Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale**.

Pentru elaborarea acestor articole au fost cercetate, de asemenea, presa vremii și materiale din Arhivele Statului, București.

* Este vorba de guvernul național creștin în frunte cu Octavian Goga, secondat de A. C. Cuza care a precedat instaurarea dictaturii lui Carol II. Vezi și **Magazin istoric**, nr. 8/1973.

** Despre activitatea nefastă a acestei grupări sîngeroase, revista **Magazin istoric** a publicat o serie de articole între care și cele apărute în numerele 3, 4, 7, 8/1967; 12/1968; 1, 2, 10/1969; 11, 12/1970; 1/1971.

ISTORIC

MAGAZIN

CONCURS

Nouă + șase

Un nou concurs MAGAZIN ISTORIC

De ce „nouă + șase"? Pentru că, spre deosebire de cele precedente, acest al treilea concurs organizat de revista noastră în anul 1973 are și un caracter de sondaj al opiniilor și preferințelor cititorilor.

Pe lîngă obișnuitele întrebări din tematica istorică — de data aceasta în număr de nouă — la care participanții sînt solicitați să răspundă, concursul conține și o a doua parte.

Dar, mai întîi, iată cele nouă întrebări :

1.

„Mihai II, zis Viteazul, unul din cei mai viteji războinici ai secolului său [...] a reunit pe capul său cele trei coroane ale Valahiei, Moldovei și Transilvaniei". Alături de alte numeroase referiri la țara noastră și la oamenii ei de seamă, aceste rînduri le găsim într-o prestigioasă lucrare, apărută în secolul trecut.

Cum s-a numit inițiatorul și totodată editorul acestei lucrări și în ce an a început editarea lucrării?

2.

„Pentru slobozenie și moșie cu cinste a muri decît prin mulți veci cu necinste a trăi, mai de folos și de lăudat iaste".

Cui aparțin aceste cuvinte?

3.

Luptători dintr-o subunitate alcătuită din români au ținut piept cu succes unuia dintre cei mai mari comandanți de oști din istoria omenirii.

Despre care ostași este vorba; unde și la ce dată a avut loc bătălia?

4.

„O ofensivă rusă de pe Don a repurtat importante succese", nota laconic în jurnalul său Galeazzo Ciano.

La ce dată s-a produs joncțiunea între forțele sovietice care au luat parte la această hotărîtoare acțiune care a marcat începutul sfîrșitului Wehrmachtului în cel de-al II-lea război mondial?

5.

În 1768, corabia ENDEAVOUR a ridicat ancora la Plymouth, sub comanda căpitanului James Cook. Peste aproape 20 ani, Flota întîia comandată de Arthur Phillip, a părăsit Anglia, navigînd în aceeași direcție, spre continentul pe care exploratorii olandezi îl botezaseră Noua Olandă.

Sub ce nume figura acest continent pe hărțile acelor vremi?

6.

La 1 octombrie 1949, la Pekin, președintele Mao-Tzedun a ridicat, pentru întîia oară, pavilionul cu drapelul de stat al Republicii Populare Chineze.

Cum se numește piața în care a avut loc acest eveniment istoric?

7.

Mai bine de trei decenii a condus destinele politice ale unui imperiu, sfîrșind prin a fugi rușinos, ascuns într-o căruță de frica mîniei revoluționarilor .

Indicați numele acestui om politic reacționar, izgonit de revoluția din 1848.

8.

„Intrat de la început, în Junimea de la Iași, Dl. X a fost recunoscut numaidecît ca șef politic al acestei grupări literare, în numele căreia gîndea, vorbea și lucra cu o morgă extraordinară, tratînd pe toți colegii săi de «gogomani»".

Despre cine este vorba?

TALON DE PARTICIPARE
CONCURS
nr.3/1973

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC

9.

În timpul răscoalelor din 1907, printre publicaţiile care au luat apărarea ţărănimii, s-a numărat şi o prestigioasă revistă ieşeană.

Indicaţi numele acestei reviste şi anul ei de apariţie.

Răspunsurile, foarte concise, vor fi numerotate ca şi întrebările şi, firește, vor fi însoţite de talonul de participare la concurs.

Datele necesare se găsesc în articolele publicate în numerele 9, 10, 11 şi 12 din **Magazin istoric** din acest an.

Desemnarea cîştigătorilor — în cazul în care vor fi mai mulţi participanţi cu răspunsuri exacte la toate cele **nouă întrebări** — se va face, ca şi pînă acum, prin tragere la sorţi, concurenţii rămaşi de la prima extragere participînd în mod automat la extragerile pentru premiile II, III etc.

Şi acum, cîteva lămuriri privind partea a doua — care urmează să se concretizeze în 6 răspunsuri, vizînd însă, nu cunoştinţele ci preferinţele concurenţilor. Este vorba, de fapt, de o sondare a opiniilor cititorilor asupra materialelor publicate în revistă în cursul anului 1973. Dorinţă firească, avînd în vedere faptul că **Magazin istoric** *este citit de un foarte mare şi variat număr de cititori, cu pregătiri şi preferinţe diferite, şi ale căror sugestii, propuneri şi observaţii critice cuprinse în scrisorile sosite pe adresa redacţiei, din toată ţara, unele şi din alte colţuri de lume, ne sînt de un nepreţuit ajutor.*

Urmează, deci, ca odată cu răspunsurile la cele nouă întrebări, care privesc concursul propriu-zis, cititorii să ne indice şi titlurile a cîte trei articole, seriale, interviuri etc. pe teme de istorie naţională şi, respectiv, trei de istorie universală, apărute în cele 12 numere ale revistei din acest an şi care le-au plăcut cel mai mult.

Aşadar, aşteptăm de la concurenţi 15 răspunsuri: 9 obligatorii la întrebările tematice şi 6 de sondaj, referitoare la articolele considerate a fi cele mai izbutite din toate numerele revistei apărute în 1973.

ATENŢIE! Ultimele 6 răspunsuri nu intră în concurs; singura condiţie este ca ele să fie prezente în scrisorile concurenţilor.

Nu vor fi luate în consideraţie buletinele care, chiar dacă au indicate răspunsurile corecte la cele 9 întrebări, nu menţionează şi cele 6 titluri solicitate.

Desigur, dacă o serie de cititori nu vor să participe la concurs, ci doar să ne informeze asupra preferinţelor lor din acest an, le aşteptăm părerile cu cel mai mare interes.

Termenul ultim de expediere a scrisorilor este 31 decembrie 1973, data poştei. Răspunsurile sosite după această dată nu se vor mai lua în consideraţie.

Plicurile vor fi trimise pe adresa: **Magazin istoric**, Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, sector 1, Oficiul poştal nr. 1, purtînd menţiunea **Pentru concurs**.

Încheind aici prezentarea acestui ultim concurs din 1973, urăm tuturor participanţilor MULT SUCCES.

La acest al treilea concurs pe anul 1973 se vor atribui următoarele premii:

Premiul I: — *1 televizor LUX*
Premiul II: — *2 aparate radio MAESTRO*
Premiul III: — *2 aparate radio TRAVIATA*
Premiul IV: — *2 aparate radio ALBATROS*
Premiul V: — *2 aparate radio AIDA*
Premiul VI: — *2 aparate radio CORA*
Premiul VII: — *2 aparate foto LIUBITEL*
Premiul VIII: — *40 serviete*
Premiul IX: — *20 abonamente pe un an la* Magazin istoric
Premiul X: — *30 abonamente pe 6 luni la* Magazin istoric

TALON DE PARTICIPARE
CONCURS
nr. 3/1973

Cărți sosite la redacție

PRESA MUNCITOREASCĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN ROMÂNIA, volumul III, partea a doua, Editura Politică, București, 1973. Apărută sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. lucrarea prezintă peste 40 publicații muncitorești și socialiste din perioada iulie 1919 — mai 1921. Studiile consacrate fiecărei publicații în parte, cît și articolele reproduse în cadrul antologiei reliefează în mod pregnant, prin prisma tematicei publicațiilor respective, multitudinea de probleme și de aspecte ale mișcării noastre muncitorești și socialiste din acești ani de avînt revoluționar și de intensificare a procesului de clarificare ideologică și politică din partidul socialist. Lucrarea evidențiază evoluția ascendentă pe plan organizatoric și ideologic a partidului socialist și a mișcării muncitorești în ansamblul ei, „proces care a culminat — așa cum subliniază prefața — cu crearea în mai 1921 a Partidului Comunist Român, partid de tip nou, marxist-leninist, care a avut loc concomitent și în directă legătură cu creșterea luptei clasei muncitoare, țărănimii și a altor categorii sociale pentru drepturi și libertăți democratice, pentru afirmarea lor pe arena vieții politice a țării".

TRADIȚII ALE POPORULUI ROMÂN DE SOLIDARITATE ȘI PRIETENIE CU POPORUL CHINEZ, Editura Politică, București, 1973. Publicat tot sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., volumul înmănunchează o suită de materiale, care pun în lumină aspecte revelatorii din tradițiile de solidaritate ale clasei muncitoare din țara noastră, ale poporului român cu lupta poporului chinez pentru emanciparea națională și socială.

Sînt reproduse fragmente de articole din presa democrată, muncitorească și comunistă din perioada 1900-1948 (unele din ele semnate de cunoscuți publiciști, printre care Ilie Cristea, N.D. Cocea, Petre Pandrea etc.), documente ale Partidului Comunist, precum și amintirile a doi medici (Iancu David și Clejan Bucur), care au participat, ca voluntari români, la lupta de rezistență a poporului chinez împotriva agresiunii japoneze.

Paginile cărții constituie o mărturie grăitoare a spiritului internaționalismului proletar, în care clasa muncitoare din România, masele populare din țara noastră au înțeles și au sprijinit eroica luptă a poporului chinez, condus de partidul său comunist, pentru instaurarea Republicii Populare Chineze, salutată cu căldură de poporul român ca o cotitură epocală în istoria Chinei, ca un eveniment de cea mai mare însemnătate mondială.

RĂDĂCINILE ISTORICE ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, Editura Politică, București, 1973. „Stegar al transformărilor sociale și politice în direcția democratică și apoi socialistă, nucleu de energie, expresie de vigoare și forță, exemplu pentru toți oamenii muncii care luau parte la vastele acțiuni revoluționare, clasa noastră muncitoare a iradiat pretutindeni curaj, demnitate și combativitate, spirit de organizare și generozitate, pătrunse de sacrificiu, dăruire, patos revoluționar". Lucrarea dr. **Mircea Mușat,** apărută în cadrul colecției **File de istorie** prezintă într-o succintă trecere în revistă etapele istorice parcurse de proletariatul român, de la apariția sa și pînă la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român, la 8 mai 1921, moment de importanță majoră în istoria mișcării muncitorești din România, încununarea glorioasă a procesului de maturizare și perfecționare revoluționară a clasei muncitoare din țara noastră.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — DETAȘAMENT ACTIV AL MIȘCĂRII COMUNISTE ȘI MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE, lucrare apărută în aceeași colecție și în care autorii, **Nicu Bujor** și **Constantin Florea,** prezintă bogata activitate a P.C.R. pe arena politică internațională. Militînd cu consecvență pentru întărirea unității și colaborării cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu forțele revoluționare și progresiste din toate țările lumii, pentru întărirea coeziunii întregului front antiimperialist, P.C.R. acționează într-un spirit de înaltă responsabilitate, îndeplinindu-și cu cinste îndatoririle sale naționale și internaționale.

În volumul **COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST DIN ROMÂNIA,** Editura Politică, București, 1973, **Aurică Simion** și **Stelian Neagoe** evocă profundele semnificații ale constituirii acestei largi organizații de masă legale, în urmă cu patru decenii, în momentele cînd pericolul fascist devenea tot mai amenințător. Sub directa îndrumare a P.C.R.,

comitetul a folosit, încă de la începuturile sale, forme organizate de acțiune, menite să cuprindă cele mai largi pături sociale în ampla mișcare de stăvilire a pericolului extremei drepte.

MARX — ENGELS, FILOZOFIA OPEREI DE TINEREȚE (I). Inaugurînd noua colecție a Editurii Dacia din Cluj 1973, intitulată **Istoria filozofiei universale** lucrarea lui **Traian Pop** cercetează „procesul de formare a concepției filozofice a celor doi gînditori". Cartea relevă cum, angajați în marea efervescență ideologică de la începutul deceniului al V-lea al secolului trecut, Marx și Engels, trăgînd învățămintele ce se desprindeau din filozofia lui Hegel și Feuerbach, apropiindu-se cu genială înțelegere de imperativele dezvoltării istorico-sociale ale vremii lor și dezvăluind căile reale ale progresului social, luînd atitudinea cea mai hotărîtă împotriva oricăror stavile puse în calea acestui progres de forțele politice ale vremii și de feluriții aserviți ideologici ai acestora devin treptat exponenții unei gîndiri filozofice nu numai noi, ci și catalizatoare și diriguitoare pentru întreaga mișcare istorică progresistă.

VIAȚA POLITICĂ DIN ROMÂNIA ÎN PREAJMA INSTAURĂRII DICTATURII REGALE, Editura Dacia, Cluj, 1973, abordează un moment important din istoria politică interbelică — trecerea de la regimul parlamentar constituțional la dictatura personală instaurată de Carol II în februarie 1938. Autorul, **Florea Nedelcu** analizează situația partidelor și grupărilor politice, principalele tendințe care se confruntau, acțiunea forțelor progresiste, conduse de P.C.R., în apărarea democrației.

Cărți sosite la redacție

DIMITRIE CANTEMIR, BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ, lucrare editată de Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., constituie un omagiu adus marelui cărturar de la a cărui naștere s-au împlinit 300 ani. Pe lîngă titlurile operelor istorice, filozofice, literare, muzicale ale marelui erudit, volumul mai cuprinde și pe cele ale studiilor închinate lucrărilor lui Cantemir, citate din scrierile acestuia, numeroase opinii ale unor oameni de cultură — români și străini — despre personalitatea și opera marelui domnitor, ca și o iconografie cuprinzătoare.

DIN ISTORIA ORGANIZAȚIEI PIONIERILOR. Apărută la Editura Politică, București, 1973, lucrarea conturează „etapele mai importante ale drumului mișcării pionierești" din România.

După o succintă evocare a primelor forme de organizare a copiilor și tineretului din țara noastră, începînd cu „micii dorobanți", elevii socialiști, cercurile ucenicilor etc., autorul **Mircea Ștefan** prezintă condițiile în care, în anii interbelici, sub directa îndrumare a P.C.R., s-a constituit și afirmat pionieria, „mișcare revoluționară a copiilor, integrată în frontul de luptă condus de Partidul Comunist Român".

DIALOG ÎNTRE ISTORIE ȘI ARTĂ, Editura Militară, București, 1973. Bogat ilustrată, cu peste o sută reproduceri alb-negru, lucrarea semnată de **Adriana Topârceanu** își propune să treacă în revistă, după mărturisirea autoarei, „momentele cruciale din istoria patriei, așa cum s-au reflectat ele în operele pictorilor, sculptorilor, graficienilor".

SECVENȚE IUGOSLAVE, Editura Politică, București, 1973. Lucrarea se constituie, după cum autorul **Nicolae Plopeanu** mărturisește, dintr-o suită de „fragmente desprinse din carnetul de notițe al unui corespondent de presă, care printr-o activitate mai îndelungată, a putut să cunoască și oamenii harnici și talentați ai Iugoslaviei de azi". Reportajele înmănuncheate în volum surprind și redau chipul Iugoslaviei contemporane, viața și munca locuitorilor țării prietene, angajați în consolidarea și desăvîrșirea orînduirii socialiste.

Ultimul volum de **STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE — XXII,** editat de Societatea de științe istorice din Republica Socialistă România, prezintă un sumar bogat și variat. Dintre articolele și comunicările cuprinse, menționăm: **Formarea națiunii române — V. Maciu; Ideea unității naționale în revoluția română de la 1848 — N. Adăniloaie; Formarea blocurilor politico-militare (1871-1914) — V. Cristian; Viața politică din România în anii 1922-1928 — I. Scurtu; Palmyra — A. Iordănescu; Normanzii — F. Cazan; Statul bulgar de la înființarea sa și pînă la căderea sub stăpînirea otomană (681-1396) — C. Velichi; Formarea națiunilor europene — C. Mureșan; Căderea lui Robespierre — D. Almaș; Mișcarea comunistă mondială — cea mai influentă forță a contemporaneității — T. Caraciuc; Orașul Focșani înainte și după Unirea Principatelor Române— C. Constantinescu Mircești și I. Dragomirescu etc.**

poșta MI

CU COROANE SAU FĂRĂ?

DINCĂ DRAGOMIR *din* Craiova, *ne pune întrebarea dacă domnitorii țărilor române au avut* „coroane metalice, mai ales de aur, bătute cu pietre prețioase, pe care să le folosească în anumite ocazii solemne". *Această problemă este încă discutată. Unii cercetători sînt de părere — ca și cititorul nostru de altfel — că numeroasele reprezentări picturale ale coroanelor de pe capetele voievozilor noștri ar fi, de fapt, rodul imaginației pictorilor zugravi respectivi. Totuși, există suficiente informații care ne permit să afirmăm că voievozii români au cunoscut și folosit coroana de aur. Astfel, documentele vorbesc despre o lungă judecată a Doamnei Milița-Despina, soția lui Neagoe Basarab, pentru o coroană de aur lucrată în Transilvania; Ilie Rareș, domnul Moldovei (1546-1551) își comandase tot acolo o somptuoasă coroană, ca și Despot Vodă.*

ORIGINEA LUI CANTEMIR

GH. CURPENE, *inginer din* București, *sesizează în nr. 8/1973 al revistei noastre o contradicție în legătură cu originea etnică a lui Dimitrie Cantemir; anume, dintr-o scrisoare a lui Voltaire rezultă că Antioh Cantemir susținea, ca și tatăl său Dimitrie, și pe baza lucrărilor acestuia, o descendență din Timur-Lenk, în timp ce în articolul colaboratorului nostru Paul Cernovodeanu se vorbește de ilustrul cărturar ca „vlăstar de răzeși moldoveni". Contradicția este numai aparentă: Cantemireștii erau români moldoveni și se numiseră, mai înainte, Silișteanu. Dimitrie Cantemir, însă, a formulat o năstrușnică teorie genealogică despre descendența neamului său din... tătari bazîndu-se pe prenumele tatălui său; în realitate bătrînul Cantemir fusese botezat așa în amintirea celebrei căpetenii tătare cu aceste nume. Lămuriri [illegible], și în numărul 10 al revistei noastre.*

PORTRETUL DIN ROUEN

OTTO GWIAZDOMORSCHI *din* Bîrlad, *ne trimite copia articolului semnat de Maria Bengescu care, în urmă cu 70 ani, identifica portretul lui Dimitrie Cantemir de la Rouen (vezi* Magazin istoric, *nr. 8/1973). Din interesantul articol, apărut în nr. 1-2 anul VII (1903) al revistei* Literatura și arta română, *spicuim:*

[...] Fiind odată la Rouen și vizitînd muzeul în toate unghiurile lui, zăriu atîrnat după o ușă portretul unui personagiu foarte interesant atît prin eleganța sa cu totul franțuzească cît și prin ciudatul său portret oriental îmbrăcat cu haină cu ciaprazuri, încins cu brîu peste mijloc, cu perucă Ludovic XIV-lea în cap și cu turban pe deasupra.

Interesul meu se deșteaptă și mai mult cînd citiiu în josul portretului HOSPODAR DE VALACHIE. La prima vedere, nu putui să lămuresc decît că acest personagiu trăia sub Ludovic al XIV-lea și că el trebuia să fi avut legături destul de strînse cu Franța și cu Turcia, deoarece își însușise în parte portul celor două țări adică peruca marelui rege și turbanul padișahului.

Întorcîndu-mă în România, arătai regretatului Grigore Minu, ale cărui colecțiuni și biblioteci sunt atît de prețioase pentru istoria țării noastre, o fotografie după zisul portret.

De cum îl văzu dînsul îmi pomeni de Cantemir și considerai îndată ca greșită inscripția muzeului din Rouen: Hospodar de Valachie. Trebuia să mă îndreptez spre Domnii Moldovei.

Căutai să mă informez în principalele noastre așezăminte de cultură: la Fundațiunea Carol, la Academie, la Universitate; D-nii Iorga și Țigara își dădură bunăvoință să mă ajute în rezolvarea acestei mici probleme istorice.

Bizareria portului îi făcu să recunoască și d-lor în portretul muzeului din Rouen chipul lui Dumitru Cantemir, Domnul Moldovei.

Nici un alt domn într-adevăr n-a avut atingere mai de aproape cu viața turcească, decît Cantemir, în timpul șederii sale de 22 de ani la Costantinopoli; nici unul, de asemenea, n-a avut legături mai strînse cu Ambasadorii și cu segnorii de pe lîngă dînșii".

CIPRIAN PORUMBESCU ȘI GHEORGHE BARIȚIU

ION M. NEDA *din* București, *ne trimite o interesantă relatare despre legăturile dintre Ciprian Porumbescu și Gheorghe Barițiu. Printre manuscrisele aflate la Academia R.S.R., corespondentul nostru a selecționat scrisoarea trimisă lui Barițiu de tînărul violonist și compozitor la 10 februarie 1874:*

„Mult onorate domnule redactor,

Apăsîndu-mă un dor nespus — pe care din cauza mizeriei ce mă apasă — nu-l pot îndeplini și anume dorul de a mă perfecționa în arta frumoasă a muzicii instrumentale, spre care am una aplicare așa de mare încă din frageda-mi pruncie și în prezinte am adus-o la un punct care-mi insuflă curaj de a nu fi cu nepăsare, avînd un talent deosebit față de dînsa. Sigur fiind despre patronarea ce o aveți domnia voastră față cu toate științele și cred că și cu artele frumoase ale muzicii instrumentale [îndrăznesc] a-mi lua libertatea de a vă ruga ca să-mi dați un consiliu părintesc, prin care mod eu aș putea provedi cu una suvențiune, spre a putea continua desvoltarea artei acesteia [...] Plin de încredere, pășesc ca și către un tată al tuturor românilor și în speță al acelor miseri materialmente și dotați cu vreun talent de la natură, sperînd că ruga nu-mi va fi deșartă [...] Vă rămîn gata spre servire".

În urma sprijinului acordat de Gheorghe Barițiu Ciprian Porumbescu obține o bursă de studii la „Konservatorium für Musik und darstellende Kunst" din Viena.

PE MARGINEA... ȘI ÎN JURUL MĂRCUȚEI

„Citind în nr. 8/1973 articolul *Și bătrînele ziduri pot vorbi — ne scrie tovarășul* ȘTELIAN IVAN *din* București — îmi permit să vă semnalez și eu o stare de fapt. În jurul Mărcuței existau cîndva cîteva străzi care se numeau Mărcuța, Vișana, Logofătul Dan, Alexandru Ipsilanti etc. Datorită lucrărilor de modernizare a cartierului, vechile străzi au fost desființate, apărînd altele noi, cu denumiri total schimbate.

Aș propune edililor orașului — prin intermediul revistei dv. — menținerea în continuare a vechii nomenclaturi, care mi se pare justificată istoric".

PIAȚA ROȘIE

GHERGHINA CĂRBULEA *din* Făgăraș, *ne întreabă unde își are originea numele Pieții Roșii din Moscova, rugîndu-ne totodată să-i furnizăm cîteva date cu privire la acest ansamblu arhitectonic din capitala U.R.S.S. Plecînd de la premisa că, odinioară, cuvintele* krasnaia *(„roșie") și* krasivaia *(„frumoasă") erau sinonime, unii istorici sovietici consideră că în această particularitate lingvistică trebuie căutată sursa denumirii. Alții opinează că, prin analogie cu* krasnoe krîlțo *(intrarea principală a Kremlinului),* krasnaia plosciadi *însemna altă dată „Piața principală".*

Apărută curînd după întemeierea Moscovei ea își face debutul oficial în istorie în 1356, ca loc unde e ucis un mare boier, însărcinat cu perceperea impozitelor. Sediu al iarmarocului botezat Tîrgul cel mare, Piața Roșie e martora unor evenimente epo-

cale din istoria Rusiei: aici se încolonează, în august 1380, oastea lui Dimitri Donskoi, care-i înfrînge pe cotropitorii străini la Kulikovo; aici se predau, în 1612, nobilii polonezi ale căror forțe au fost zdrobite de voluntarii lui Kuzma Minin și Dmitri Pojarski; aici se nasc cîteva năvalnice răzmeriță populare și tot aici sînt executați conducătorii a două mari răscoale, Stepan Razin și Emilian Pugaciov; aici are loc parada victoriei, în 1945, cînd zeci de stindarde și drapele hitleriste sînt zvîrlite pe pietrele pavajului, ca simbol al istoricei izbînzi.

Lungă de 695 m și largă de 130 m, Piața Roșie e mărginită pe o latură de zidul crenelat al Kremlinului, alături de care se înalță Mausoleul lui V.I. Lenin. Una dintre extremități e dominată de biserica Vasili Blajennîi, bijuterie a arhitecturii ruse din sec. XVI, cu încîntătoarele sale turle policrome. Sub piatra cenușie a pavajului, trecutul și-a îngropat vestigiile în cei peste șase metri ai așa-numitului „strat de cultură". Peste șase metri corespunzînd celor peste șase veacuri de existență...

MAIAKOVSKI ȘI REVOLUȚIA

SANDU MIHĂILESCU *din* Alexandria: „Am citit de mult pe undeva că Maiakovski a avut o destul de intensă activitate revoluționară, în ajunul anului 1917. E corectă această informație?" *Da, cu precizarea că, încă din 1908, în vîrstă de abia 15 ani, Vladimir Maiakovski a devenit membru al P.M.S.D.R. (al aripii bolșevice) suferind și o primă arestare. Alte două arestări au survenit pînă în 1910, ultima soldîndu-se cu o detenție de 11 luni, la „secret", într-o celulă a închisorii Butîrskaia, din Moscova. După eliberare, a rămas în continuare sub supraveghere polițienească. În octombrie 1917, Maiakovski scria: „O accept sau n-o accept? Pentru mine nu se pune o astfel de întrebare. E revoluția mea".*

XI SAU XII ?

VASILE SOLOMON *din* Tîrgu Mureș, *ne întreabă care a fost ultimul împărat al Bizanțului, arătînd totodată că a găsit în trei surse, nume diferite: în* Magazin istoric *— Constantin XI Paleologul, în manualul de* Istoria României *cl. XII-a — Constantin XI Dragases și în* Istoria lumii în date *— Konstantinos XII Dragases.*

Nici una din aceste surse nu a greșit. Ultimul împărat al Bizanțului s-a numit Constantin XI (sau XII) Paleologul, zis Dragases.

Unul dintre împărații anteriori purtînd numele de Constantin este contestat de o serie de istorici, ceea ce face ca în unele cronologii să apară doisprezece Constantini, în altele numai unsprezece.

DIN NOU DESPRE PENEȘ CURCANUL

În completarea celor semnalate în nr. 8/1973, relativ la identitatea lui Peneș Curcanul, cititorul nostru M. DRAGOMIRESCU *din* Craiova, *ne comunică textul scrisorii lui Alecsandri. O reproducem și noi în traducere din franceza originalului:* „Mircești, 12 decembrie 1877. Draga mea Lucia [*Lucia Duca, o nepoată a poetului* — n.n.], ți-am făgăduit niște versuri cu obișnuita dedicație. Iată-le sub titlul Peneș Curcanul, unul din eroii Regimentului 14 Dorobanți. Nu știu dacă îți vor place, dar aprecierile oamenilor de litere îi sînt favorabile. Ceea ce totuși m-a îndemnat să ți-o dedic, a fost ideea că bietul meu Peneș trebuie să fi primit binevoitoarele dumitale îngrijiri în spitalul Cotroceni. Este o datorie de recunoștință, pe care ți-o plătește, prin intermediul unchiului dumitale".

Rezultă, așadar, că prototipul lui Peneș a fost un soldat din Regimentul 14 Dorobanți, cu garnizoana la Roman și nu sergentul C. Țurcanu din Regimentul 13 Dorobanți, cu garnizoana la Vaslui. Rănit, a fost internat în spitalul de la Cotroceni și nu la Turnu Măgurele, ca Țurcanu. În ceea ce privește atacul descris în poezie, este evident că Alecsandri a avut în vedere asaltul asupra Redutei Grivița 1, executat la 30 august 1877 de către Divizia 4. În coloana de atac a acestei divizii, a intrat și Batalionul 1 din Reg. 14 Dorobanți. În acea zi, însă, Reg. 13 Dorobanți nu a participat la lupte, fiind ținut în rezerva Diviziei 4. Țurcanu a fost rănit în lupta de la 7 octombrie, într-un atac de noapte pentru cucerirea Redutei Grivița 2; or, Alecsandri nu vorbește de nici un atac de noapte.

Ceea ce a contribuit la acreditarea identității Peneș-Țurcanu a fost, probabil, solemnitatea deshumării osemintelor lui Alecsandri și așezarea lor într-o altă criptă, în 1928. Atunci, organizatorii solemnității s-au gîndit să reconstituie simbolic grupa celor „nouă din Vaslui și cu sergentul zece"; această grupă, avînd în frunte pe dorobanțul veteran C. Țurcanu, plutonier-major, a purtat pe umeri sicriul poetului spre noul lăcaș.

Cu aceasta, am răspuns și cititorului NICOLAE GABRIEL BOCU *din* București, *care și-a exprimat îndoiala în legătură cu prima comunicare a tov. Dragomirescu. Totuși, o nedumerire persistă și pentru noi: dacă Alecsandri a cules informațiile de la un soldat din regimentul de la* Roman, *pentru ce o fi scris „Plecat-am nouă din Vaslui"?*

SALVE DE TUN

I. ȘOLERIU *din* Mediaș, *ne întreabă de unde provine obiceiul de a se trage un număr de salve de tun în anumite ocazii: salvele de artilerie trase în onoarea unor personalități sau cu ocazii speciale își au originea într-un vechi obicei marinăresc de a goli toate tunurile unei baterii, ale unui fort, sau ale unei nave în semn de pace.*

Salvele din vremea noastră sînt trase cu încărcătură oarbă, numărul loviturilor fiind stabilit de obiceiuri și convenții internaționale.

Pentru șefii de state, șefii de guverne, sau alte personalități de rangul cel mai înalt, se trag 21 salve.

TOT DESPRE LOCUL SUPLICIULUI

„M-au purtat și pe mine pașii, în iulie a.c. — *ne scrie pensionarul* IOAN BERGHIA *din* Sibiu — prin Alba Iulia, pe locul supliciului conducătorilor răscoalei din 1784, Horea și Cloșca. Cu părere de rău am constatat că cele semnalate în revista dv. de cititorul Gh. Ștefănoiu (nr. 7/1973) corespund adevărului. Aceleași bălării, aceeași stare de neîngrijire a monumentului. Mă gîndesc, oare nu poate fi dat acest monument în custodie unei școli, pentru îngrijire și păstrare mai demnă?

Dealtfel, mai semnalez un lucru care mi-a stîrnit mirarea în Alba Iulia. Impunătoarea statuie a lui Mihai Viteazul a fost amplasată între niște ziduri masive, fără nici o perspectivă, cînd mai firesc își putea afla locul cîțiva metri mai departe, pe Platoul romanilor. De aici, din marea piață din fața blocurilor, ar fi putut străluci în toată măreția ei, așa cum cere amintirea gloriosului domnitor"

AVEȚI DREPTATE !

AUREL COJOCARU *din* Turnu Măgurele: *în perioada 1912-1920 Raymond Poincaré a fost într-adevăr președintele Republicii Franceze.*

VALENTIN TĂNĂSESCU, București. *Numele exact al personajului la care vă referiți* (C.G. Costa-Foru — În apărarea demnității umane, Magazin istoric, *nr. 10/1973) este generalul Nicoleanu.*

MULȚUMIRI...

Și în această lună, am reținut dintre multele sugestii și propuneri sosite pe adresa revistei noastre pe cele deosebit de interesante venite din partea cititorilor: VASILE PĂRĂU *din* Satu Mare; ROMEO MĂNDIȚĂ *din* Pitești; IOAN SICOE *din* Dej; RODICA ONCU *din* Baia Mare; IOAN CHILOM *din* Sibiu; DEZIDERIU MACH *din* Cîmpia Turzii; M. PĂCURARU *din* Constanța; MIRCEA MIHĂILĂ *din* București.

REAL ȘI IMAGINAR

FREDI PULJER *din* Timișoara: *în introducerea la articolul* Insomniile lui Alexandru cel Mare *(nr. 1/1972) se arată: „Premiza de la care pornește Toynbee în paginile ce urmează este ea însăși concludentă pentru felul său de a scrie istoria: ce s-ar fi întîmplat dacă Alexandru cel Mare ar fi trăit mai mult?*

Autorul narează deci, alături de unele evenimente autentice, altele care nu au avut loc niciodată, dar care ar fi fost posibile, ba chiar foarte probabile, ținînd seama de împrejurările respective".

De unde rezultă clar că unele fapte se petrec doar în închipuirea autorului.

RĂSPUNS SESIZĂRII

La sesizarea cititorului nostru GEORGE CONSTANTIN *din* București, *(poșta* Magazin istoric, *nr. 8) primim din partea Comitetului de cultură și educație socialistă, a județului Olt un răspuns semnat de tov. președinte I. Boștinaru, care arată în esență următoarele:*

În anul 1933 a fost ridicată pe malul Dunării, în dreptul orașului Corabia o cruce de fier pe care scria 1877, în amintirea trecerii trupelor române prin acel loc.

În anul 1966 s-a dispus mutarea crucii respective în cimitirul eroilor patriei, deoarece punctul unde fusese amplasată nu era cel prin care ostașii noștri traversaseră fluviul în cursul Războiului pentru Independență.

Conform datelor păstrate, punctul de trecere al trupelor române în 1877 a fost la marginea satului Silistioara, în dreptul Insulei Băboi, la 5 km de orașul Corabia.

O SCRISOARE EMOȚIONANTĂ

D-na VALERIA CĂLIMAN *din* Brașov, *fiica cunoscutului memorialist Valeriu Braniște, ne trimite o emoționantă scrisoare, care, alături de cuvinte de aleasă prețuire la adresa revistei noastre, conține o serie de sublinieri ce întregesc bogata personalitate a celui care* „din fragedă tinerețe—*cum, pe bună dreptate, remarcă autoarea scrisorii* —pînă la sfîrșitul vieții — doborît de suferințele și privațiunile îndurate — s-a situat în primele rînduri ale luptei pentru afirmarea drepturilor neamului său la o viață mai bună și mai dreaptă, într-o lume vrăjmașă și ostilă. El n-a urmărit nimic pentru sine și ai săi, ci a dat, mereu a dat — și ce putea da altceva decît propria-i viață și sănătate... Mulțumindu-vă încă odată pentru publicarea jurnalului* — *scrie în încheiere autoarea scrisorii* — vă comunic că în septembrie am fost la Lugoj și am dus la mormîntul tatălui meu un braț de trandafiri roșii, care — indirect — erau darul *Magazinului istoric".*

Scrisoarea cuprinde și cîteva binevenite precizări în legătură cu unele persoane despre care este vorba în ultimul fragment din însemnările lui Valeriu Braniște, publicat în revista noastră (Magazin istoric, *nr. 10/1973): termenul „prota", cuvînt bănățean dialectal, înseamnă „protopop". Deci în text este vorba de protopopul Gheorghe Popovici, deputat liberal și vicepreședinte al senatului; Virgil Bejan, fiu al publicistului bănățean Mihail Bejan, a funcționat ca notar public la Lugoj; scriitorul Mihail Gașpar a fost redactor al ziarului* Drapelul; *dr. George Dobrin a practicat avocatura la Lugoj; s-a remarcat ca promotor al mai multor acțiuni culturale.*

Nicolae MINEI

---

*Fragmente din însemnările lui Valeriu Braniște, scrise în anul 1923, au apărut în *Magazin istoric*, nr. 7, 9 și 10/1973.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● „...Cel dintîi dintre principii lumii...": Ștefan cel Mare ● Cruciadă în Europa: memoriile de război ale lui Dwight Eisenhower ● Abuzurile lui Vogoride și un diplomat prea puțin informat: file din zbuciumata cronică a luptei pentru unirea Moldovei cu Muntenia ● Un Bonaparte al Argentinei: San Martin ● Eudoxiu Hurmuzaki — un pionier al istoriografiei românești ● Musafiri nedoriți: octombrie 1940, trupele hitleriste pătrund în România ● Moscova, Kremlin, 14 iulie 1918: nouăzeci de minute în cabinetul lui Lenin ● Dramaticul proces al filozofului atenian Socrate ● David Livingstone prin Africa necunoscută ● Istoria românească la universitățile din New York și Illinois ● Zîmbete din cronici

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

		Nr.	Pag.
Gladiatorul trac de la Ulpia Traiana	— Floca O.	10 (79)	47—48
Romanii la Dunăre	— Tudor D.	10 (79)	58—62
Columna traiană	— Vulpe R.	5 (74)	60—67
Adamclisi (I)	— Vulpe R.	12 (81)	6—13, 37

MEDIE

Față-n față cu Bonaparte pe podul de la Arcole	— Albu C.	11 (80)	84—86
Cantemireștii	— Almaș D.	10 (79)	2—10
Pe drumul furilor	— Băileanu Gh.	3 (72)	79—80
Mircea cel Bătrîn	— Câmpina B.T.	1 (70)	2— 8
[Cantemir] „A făcut să biruiască prețuirea neamului“	— Cernovodeanu P.	8 (77)	20—24
Ecoul răscoalei curuților în Muntenia și Moldova	— Cernovodeanu P.	12 (81)	62—66
„Țări“ , cneji și voievozi	— Columbeanu S.	8 (77)	52—55
Flotilele lui Mihai Viteazul	— Columbeanu S.	11 (80)	2— 5
D. Cantemir. Primul portret	— Corbu A.	8 (77)	29
Cuvintele de foc ale viteazului	— Decei A.	4 (73)	2— 6
Cantemir la Istanbul	— Decei A.	9 (78)	43—47
Continuitate și erudiție în „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor“	— Demény L.	9 (78)	38—42
Un Hohenzollern mare latifundiar în Transilvania	— Dörner E.	10 (79)	55—56
Tezaurul medieval de la Zăvoaia	— Dragomir I. T.	2 (71)	31
Ctitorii brâncovenești	— Dragomirescu I.	1 (70)	71—73
Lotrii Zărandului	— Dudaș Fl.	3 (72)	74—78
Un ctitor de țară: Bogdan I	— Gorovei Șt. S.	2 (71)	38—43
Movilești	— Gorovei Șt. S.	6 (75)	64—72
Tovarăși de pribegie ai lui D. Cantemir	— Gorovei Șt. S.	10 (79)	16—17
Originea unor expresii	— Iacob Șt.	11 (80)	31
Mănăstirea Mira	— Iosipescu S.	10 (79)	18—20
Guruslău: unde și cînd?	— Mărcuș G. C.	4 (73)	10—11
Sucevița: sensuri și semnificații	— Musicescu M. A.	6 (75)	73—75
Transilvania 1541-1593: principat sau voievodat?	— Negoiu I.	3 (72)	28—32
Turnu–localități și monumente medievale	— Rezachevici C.	11 (80)	72—73
Urmașii lui Mihai	— Todița D.	4 (73)	6—10
Beduini de origine ... valahă?	— Vălureanu U.	1 (70)	82—84
Un proces țărănesc care a durat 150 ani	— Zăhărăchescu Gh.	12 (81)	46—50
Documente străine despre români. Al. Lăpușneanu	—	2 (79)	68—71
Voltaire despre D. Cantemir	—	8 (77)	25
D. Cantemir – adnotări autografe	—	8 (77)	26—28
Operele lui D. Cantemir	—	10 (79)	11,22
Tratatul de alianță antiotomană dintre Moldova și Rusia din 1711	—	10 (79)	12—15
Acasă, printre ai săi	—	10 (79)	20—22

MODERNĂ

Al. Papiu Ilarian, avocatul căruțașilor „bivolari“ din Giurgiu	— Albu C.	3 (72)	14—16
Secvențe din istoria județelor patriei	— Almaș D.	3 (72)	17—18
Tabăra de la Rîureni	— Almaș D.	11 (80)	54—57
„Idee răpede despre resbelul de partizani“	— Antip C.	1 (70)	20—24
Aurel Vlaicu — o glorie, o nădejde, o mîndrie	— Baltagi P.	9 (78)	20—23
Nicolae Bălcescu: gînduri despre revoluție	— Berindei D.	4 (73)	37—39
Nicolae Bălcescu: un sfătuitor al națiunii sale	— Berindei D.	5 (74)	37—38
Nicolae Bălcescu: Sufletu-mi te slăvește înzeită Libertate	— Berindei D.	6 (75)	4— 6
Un prieten slovac al poporului român: Gustav Augustini	— Boia L.	5 (74)	73—76
Coaliția de la Mazar Pașa	— Boia L.	11 (80)	78—83
„Ideile roditoare de solidaritate și înțelegere“	— Boicu L.	5 (74)	12—18

		Nr.	Pag.
Sigmund Milkowski despre Popa Șapcă	— Boicu L.	6 (75)	22—23
Județul Iași	— Buduru V.	3 (72)	18—21
Dicționarul „Larousse", prima ediție, despre români	— Buduru V.	10 (79)	76—81
Liberalii și conservatorii în proces (I, II)	— Bulei I.	1 (70) 2 (71)	25—30 73—79
Trecutul nostru în conștiința lumii	— Cândea V.	1 (70)	58—60
Epilog la o legendă...	— Cleja-Gîrbea C.	5 (74)	16—17
Afacerea tramvaielor	— Constantinescu I. — Dragomirescu I.	12 (81)	38—45
„...Acest vulcan care fierbe surd"	— Copoiu N.	9 (78)	8—15
Pașoptiștii și lupta cu inerția	— Cornea P.	6 (75)	10—15
Al. I. Cuza. Ultimul popas printre români	— Cosma A.	5 (74)	9
Al. I. Cuza personalitate europeană	— Giurescu C. C.	5 (74)	4—11
O sabie pentru Alexandru Ioan	— Gilca M.	5 (74)	8
13 martie 1907 în Parlamentul român	— Hurezeanu D.	3 (72)	54—59
Consiliul de coroană de la Cotroceni	— Ionescu T.	6 (75)	37—45
Înaripata țărie a revoluționarilor pașoptiști	— Mușat M., — Ioniță Gh. I.	3 (72)	2—13
Marele lor nume de români	— Michelet J.	1 (70)	60—61
1914: România rămîne neutră	— Nastovici E.	1 (70)	89—92
Gh. Lazăr	— Netea V.	9 (78)	2— 7
Pașoptiștii români către marile puteri	— Popa M. N.	11 (80)	53, 71
Revoluția de la 1848, în conștiința generațiilor actuale	— Popovici T.	7 (76)	2— 6
Documente străine despre români — Al. I. Cuza	— Racoviceanu S.	5 (74)	22—24, 67
1848 în documente. Pagini trăite ale revoluției	— Rădulescu-Zoner Ș.	6 (75)	7— 9
Cine a fost primul fotoreporter de război?	— Săvulescu C.	12 (81)	60—61
Dimitre Onciul	— Ștefănescu Șt.	4 (73)	73—77
Opinii despre istoria românilor	— Toynbee A. J.	7 (76)	24—27
„O nație mare precum au fost strămoșii voștri"	— Ursu I.	4 (73)	40—41, 50
„Primăvara popoarelor" în țările române	— Ursu I.	6 (75)	16—21
Coaliția sacră româno-bulgară	— Velichi C. N.	8 (77)	74—77
Cuza în exil	— Vitcu D. Gh.	5 (74)	18—22
Neinventivul Carol I și cîțiva dintre sfetnicii săi	— Zamfirescu D.	10 (79)	23—29, 37—39
Drama de la Veneția	— Zamfirescu D.	11 (80)	2—17
În semn de simpatie	—	9 (78)	57, 96

CONTEMPORANĂ

Arhive străine despre August 1944	— Antip C.	8 (77)	15—19
1 000 opere plastice în căutarea unui muzeu	— Árpad Árvay	1 (70)	37
Însemnări inedite din 1923 (I, II, III)	— Branișteanu V.	7 (76) 9 (78) 10 (79)	73—79 16—19, 31 90—93, 96
O scrisoare inedită a istoricului Hugh Seton-Watson către dr. Petru Groza	— Calafeteanu I.	1 (70)	52
30 martie 1926: cîștigătorul n-avea șanse	— Constantinescu I.	4 (73)	12—17, 28
O guvernare de o singură lună	— Constantinescu Ș.	11 (80)	64—70
C.G. Costa-Foru în apărarea demnității umane	— Dragne Fl.	10 (79)	40—45
1930-1932. Furtuna bîntuia în adîncuri (I, II)	— Dragomirescu I	7 (76) 8 (77)	38—42 81—86
„Fronda" de la Buzău	— Fătu M.	3 (72)	82—85
Amazoane ale văzduhului	— Firoiu V.	7 (76)	45
Carol II a decis: dictatura personală!	— Florian Șt.	8 (77)	39—45
Aprilie 1933. La porțile Devei	— Ioniță Gh. I.	4 (73)	68—72
Întîlnirile mele cu dr. Petru Groza	— Jordáky Lajos	1 (70)	48—51
Carol II și Garda de Fier	— Nedelcu Fl.	5 (74)	77—85, 87
„Curajul-virtute esențială a publicistului conștient..."	— Nedelcu Fl.	10(79)	45—46
Acum 26 ani proclamarea republicii	— Petric A.	12(81)	2—5
Gînduri pentru 1974	— Popișteanu Cr.	12(81)	52—53
O tentativă eșuată de fuziune între naționali și țărăniști	— Scurtu I.	5 (74)	68—72
Și bătrînele ziduri pot vorbi	— Sfetcu E.	8 (77)	87
Cartea românească de istorie în străinătate	— Șoimescu R., — Niri A.	11 (80)	63, 71
Mareșalul Averescu nu-și mai aduce aminte	— Tașcu V.	3 (72)	60—65
23 August: marele eveniment s-a produs	— Ureche G.	8 (77)	5—14
Organizații de extremă dreaptă în anticamera Gărzii de fier	— Ureche G., — Buduru V.	11 (80) 12 (81)	87—94 82—88
Vrerea unei țări și a unui popor	—	2 (71)	3— 6
Omul și epoca	—	2 (71)	7—13
Gînduri despre România socialistă și conducătorul ei	—	2 (71)	14—15
Documente din arhive germane despre Carol II	—	7 (76)	43—44, 95
In memoriam	—	11 (80)	31

		Nr.	Pag.
Constantin Daicoviciu	—	9 (78)	85

MIŞCARE MUNCITOREASCĂ

Cluj 1928. Procesul sindicatelor unitare „Ne-am unit fiindcă toţi eram români"	— Bunta P.	7 (76)	54—60
Primul Congres socialist din România	— Florescu M., — Nicolae V.	1 (70)	9—11
Cînd a apărut programul Ce vor socialiştii români	— Iacoş I.	4 (73)	54—59
„Împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă"	— Iacoş I.	7 (76)	17
Coloana solidarităţii. Ploieşti, 2—4 februarie 1933	— Ioniţă Gh. I.	7 (76)	11—16, 17
Liga votului universal	— Moraru N. N.	2 (71)	27—29
Amintiri din anii luptei ilegale	— Niculae V.	8 (77)	70—73
O zi din viaţa Capitalei: 16 februarie 1933	— Pîncu I.	11 (80)	43—44
13 decembrie 1918	— Ştefan M. — Tănăsescu Fl.	2 (71)	16—27
Pe aceeaşi baricadă	— Ştefan Fl.	12 (81)	14—24
11 iunie 1948 — Naţionalizarea	— Toacă I., — Pintean T.	10 (79)	82—83
Învolburatul an 1919	— Ţuţui Gh, — Bărbulescu C.	6 (75)	46—51, 60
După prima jumătate de veac	— Zaharia Gh.	12 (81)	80—81
România se află în frunte	—	6 (75)	24
	—	11 (80)	29—30

INTERVIURILE NOASTRE

Guy Rachet: Itinerar arheologic în România	— Berciu A.	1 (70)	31—32
Prof. univ. dr. doc. C.C. Giurescu: Romanismul dacic	— Berciu A.	8 (77)	30—32
Philip Eidelberg: „Furtuna" din 1907	— Boia L.	4 (73)	60—61, 67
Carlo Salinari: O experienţă istoriceşte demonstrată	— Covaci M.	8 (77)	2— 4
Prof. univ. dr. doc. M. Petrescu-Dîmboviţa: Arheologul — „un căutător de adevăruri în trecut".	— Diaconu I.I.	3 (72)	94, 96
Acad. prof. Iorgu Iordan: Între lingvistică şi istorie	— Lăcustă I.	11 (80)	25—28
Acad. prof. Miron Niculescu: Dimitrie Cantemir — o personalitate pe măsura poporului român	— Popişteanu Cr.	7 (76)	7—10
Gh. Titileanu: Arhivele, glasul strămoşilor peste vremuri	— Şimandan V.	12 (81)	67—69
Al. Ionescu: „Nu mă gîndeam decît că voi spune adevărul..."	— Ştefan M.	2 (71)	29—30, 32

ISTORIA UNIVERSALĂ

VECHE

Cele nouă vieţi ale cetăţii Troia	— Condurachi Em.	11 (80)	6—11
Colocviu despre iliri	— Dumitrescu Vl.	1 (70)	53, 57
Albumul de gresie al Saharei	— Dumitru H.	7 (76)	62—63
Europa — de la mitologie la istorie	— Giurescu D. C.	6 (75)	52—55, 63
Omul: 14 milioane ani?	— Leakey R. E.	8 (77)	56—60
Insula Paştelui	— Mircea M.	10 (79)	50—54, 62
Un mesaj tracic: taina unui inel	— Nicolaescu S.	5 (74)	86—87
Bătălia de la Maraton	— Patellani F.	3 (72)	22—27, 32
Cronică la preistoria omenirii	— Petrescu-Dîmboviţa M.	11 (80)	38—42
Întrebarea tuturor întrebărilor...	— Rişcuţia C.	8 (77)	61
Un împărat blajin şi o epocă dramatică	— Tudor D.	1 (70)	62—66
Un duşman implacabil şi un „aliat" neaşteptat	— Vasilescu M.	4 (73)	29—32
Fenicia la ea acasă	—	7 (76)	32

MEDIE

America vikingă	— Alexander L. G.	7 (76)	80—85
Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului	— Almaş D.	6 (75)	76—82
Soldaţi fără uniformă	— Antip C.	3 (72)	38—43
Cavalerul medieval şi oşteanul de ocazie...	— Antip C.	4 (73)	78—85
Edictul de la Nantes	— Antoniu S.	11 (80)	74—77, 94
Un şah, un poet şi o milenară epopee	— Bageacu V.	10 (79)	71—75
Hărţi şi cartografi	— Bereiu A.	4 (73)	62—67

		Nr.	Pag.
Marii moguli şi vremea lor	— Berciu A.	9 (78)	80—85
Cronica lui Jean Froissart	— Berza M.	6 (75)	25—32
Australia	— Budura A.	11 (80)	18—24,32
1679. Habeas Corpus Act	— Cazacu M.	3 (72)	66—68
Pe „drumul chiblimbarului“	— Dabrowski K.	3 (72)	37,93
Noaptea Sfintului Bartolomeu	— Erlanger Ph.	3 (72)	86—93
Descoperitorii Lumii Noi (I, II, III)	— Filipescu A.	4 (73) 5 (74) 6 (75)	90—95 88—92 92—95
Haina lui Mato-Tope	— Ionescu A. S.	2 (71)	31
Cuvinte celebre ce n-au fost rostite	— Janko W.	7 (76)	28—31
De la Ordinul Jartierei la... vaporul cu abur	— Janko W.	8 (77)	78—80
Cronicarul bizantin Niketas Koniatos	— Kajdan Al.	2 (71)	92—95
Secvenţe de istorie niponă	— Koslinski N.	7 (76)	46—51
Sfirşitul ţarului Alexandru I	— Lazea A.	6 (75)	56—60
Răscoala lui Wat Tyler	— Manolescu R.	1 (70)	38—47
Don Carlos	— Marian E. B.	7 (76)	64—72
Minamoto împotriva lui Taira	— Soveja M.	7 (76)	51—52
Ultima zi din viaţa unui titan [N. Copernic]	— Ştefan I. M.	2 (71)	53—61,97
MODERNĂ			
Oraşe în flăcări	— Anghel Fl.	10 (79)	84—89
Armatele marilor revoluţii moderne	— Antip C.	5 (74)	25—32
Manuelita Sáenz, aproape o legendă	— Arcinlegas G.	3 (72)	69—73
Corpus iuris civilis	— Bianu G.	9 (78)	62—64
Somme — cea mai singeroasă bătălie	— Cowley R.	8 (77)	62—69
Robespierre — ultima zi înainte de eşafod	— Gallo M.	8 (77)	46—51,89
Talleyrand la Congresul de la Viena	— Görlitz W.	1 (70)	54—57
Un văl al tăcerii	— Hale J. R.	4 (73)	26—28
Cine a învins la Skagerrak	— Kosliuski N.	4 (73)	19—20
Hatişeriful de la Gülhane	— Mateescu T.	12 (81)	70—72
Carl von Clausewitz	— Năvodaru P.	12 (81)	73—79,81
O bătălie a erorilor	— Neukirchen H.	4 (73)	20—25
Zori în plină noapte	— Ponizovski V.,	11 (80)	58—62
	— Pedosov A.,		
	— Titov A.,.		
	— Timofeev A.,		
Zile de martie la Berlin	— Rădulescu-Zoner Ş.	11 (80)	45—52,96
Baricade pe străzile Parisului	— Rosenzweig D.	9 (78)	48—56
Documente despre V.I. Lenin	— Steiner H.	4 (73)	86—89
Cele cinci zile ale oraşului Milano	— Vasile R.	10 (79)	68—70
Anul revoluţionar 1848 în Imperiul habsburgic	— Vasile R.	12 (81)	54—59, 69, 92
Un ciudat măr al discordiei	—	7 (76)	53
Epopeea exploratorului britanic Livingstone	—	12 (81)	25—32
CONTEMPORANĂ			
Căderea generalilor	— Bezimenski L.	2 (71)	53—55
Operaţia „Barbarossa“	— Bezimenski L.	5 (74)	40—45
Ghana, Mali, Songhai	— Graft-Johnson J.C.	1 (70)	74—81
Stalingrad şi Verdun	— Hart L.	2 (71)	50—52
În reflectorul istoriei — clima	— Liveanu V.	1 (70)	85—88
Cum a murit generalul de Gaulle	— Mauriac J.	1 (70) 2 (71)	14—19,24 80—91
Franţa 1940	— Maurois A.	2 (71) 3 (72)	62—67 44—53
Pagini de Jurnal	— Ciano G.	5 (74) 6 (75) 7 (76) 8 (77) 9 (78)	50—58 84—91 86—93 88—93,96 86—94
Călătorie în Ţările de Jos	— Minei N.	9 (78)	75—79
Cine l-a finanţat pe Hitler	— Mircea M.	1 (70)	67—70
Am fost un Kamikadze	— Nagatsuka R.	9 (78)	24—30
Şase complexe memoriale	— Popescu St.	7 (76)	37
30 septembrie 1938: Vinerea neagră de la München	— Popişteanu Cr.	9 (78)	65—74
Prin China populară, pe urmele istoriei	— Popişteanu Cr.	10 (79)	30—32
Un uragan de foc	— Rokossovski K. K.	2 (71)	45—50
Radiograma de pe cuirasatul YAMATO	— Vişan M.	5 (74)	46—49
Acum, toţi erau siguri de victorie!	— Werth Al.	2 (71)	52—53
95 ani de la independenţa Bulgariei	—	5 (74)	59
Personaje istorice pe ecran	—	5 (74)	94
MIŞCARE MUNCITOREASCĂ, REZISTENŢA ANTIFASCISTĂ			
Poporul cu arma în mînă	— Kolarov V.	9 (78)	59—61
Francezii bombardează Franţa	— Mendès-France P.	4 (73)	42—50
Divizia „Das Reich“ n-a ajuns la timp...	— Unteanu Cr.	7 (76)	18—23

CONTENTS

ARON PETRIC Twenty-Six Years since the Proclamation of the Republic 2
RADU VULPE New Interpretations of the Adamclisi Monument 6
ŞTEFAN FLORIAN The Bloody Repression of December 13, 1918 14
DOINA MOTAŞ David Livingstone 25
I. CONSTANTINESCU and I. DRAGOMIRESCU 1909-1912: The Concervatives, the Liberals and „The Tramway Affair" ..38
GH. ZAHARACHESCU 150 Years of Legal Actions for the Possession of Land at Starchiojd 46
CRISTIAN POPIŞTEANU Musing on 1974 52
RADU VASILE 1848 in the Habsburg Empire 54
C. SĂVULESCU A Romanian — the First War Photographer? 60
PAUL CERNOVODEANU The Echo Aroused in the Romanian Principalities by the Revolt of the „Curuţi" 62
VASILE ŞIMANDAN An Interview with Gh. Titileanu, General Director of the State Archives 67
TUDOR MATEESCU The Gülhane Edict 70
PETRE NĂVODARU Karl von Clausewitz 73
GHEORGHE ZAHARIA Recollections from the Agitated Year 1919 80
GELU URECHE and **VALERIU BUDURU** 1922-1928: Extreme Right Organizations 82

SOMMAIRE

ARON PETRIC 26 ans depuis la proclarnation de la République 2
RADU VULPE Nouvelles interprétations du monument d'Adamclisi 6
ŞTEFAN FLORIAN La répression sanglante du 13 Décembre 1918 14
DOINA MOTAŞ David Livingstone: 25
I. CONSTANTINESCU et **I. DRAGOMIRESCU** 1909-1912: Les conservateurs, les libéraux et „l'affaire des tramways" ..38
GH. ZAHARACHESCU 150 ans de procés pour des fonds de terre à Starchiojd 46
CRISTIAN POPIŞTEANU Pensées pour 1974 52
RADU VASILE 1848 dans l' Empire des Habsbourg 54
C. SĂVULESCU ¡Un Roumain — premier photoreporter de guerre? 60
PAUL CERNOVODEANU La révolte des „Curuţi" et son retentissement dans les principautés roumaines 62
VASILE ŞIMANDAN Une interview avec Gh. Titileanu, directeur général des Archives d' Etat 67
TUDOR MATEESCU L'édit de Gülhane 70
PETRE NĂVODARU Karl von Clausewitz 73
GHEORGHE ZAHARIA Souvenirs de l'orageuse année 1919..80
GELU URECHE et **VALERIU BUDURU** 1922-1928: Organisations d'extrême-droite 82

СОДЕРЖАНИЕ

А. ПЕТРИК 26-летие провозглашения Республики. 2
Р. ВУЛПЕ Новые точки зрения касающиеся памятника Адамклиси 6
Ш. ФЛОРИАН Кровавая репрессия 13-го декабря 1918-гог. 14
Д. МОТАШ Дэвид Ливингстон 25
И. КОНСТАНТИНЕСКУ, И. ДРАГОМИРЕСКУ 1909-1912 гг.: консерваторы, либералы и «дело трамвайев» 38
Г. ЗЭХЭРЭКЕСКУ 150 лет земельных процессов в Старкежде 46
К. ЦОПИШТЯНУ Мысли о 1974 г..... 52
Р. ВАСИЛЕ 1848 г. в Габсбурпской империи 54
К. СЭВУЛЕСКУ Первый военный фотокорреспондент был румын?..... 60
П. ЧЕРНОВОДЯНУ Восстание «куруцов» и его отголоски в Румынских Княжествах.... 62
В. ШИМАНДАН Интервью дает Г. Титиляну, генеральный директор Государственного Архива 67
Т. МАТЕЕСКУ Гюльханейский хатт-и-шериф 70
П. НЭВОДАРУ Карл фон Клаузевиц 73
Г. ЗАХАРИЯ Воспоминания про бурный 1919 г..... 80
Г. УРЕКЕ, В. БУДУРУ 1922-1928 гг: правые организации 82

INHALT

ARON PETRIC 26 Jahre seit der Proklamation unserer Republik 2
RADU VULPE Neuartige Interpretationen mit Bezug auf das Denkmal von Adamclisi .. 6
ŞTEFAN FLORIAN Die blutgewaltige Unterdrückung des 13. Dezembers 1918 14
DOINA MOTAŞ David Livingstone 25
I. CONSTANTINESCU, I. DRAGOMIRESCU 1909-1912: Konservative, Liberale und die „Strassenbahn-Schieberei" 38
GH. ZAHARACHESCU In Starchiojd, 150 Jahre anhaltende Prozessierungen um Boden ... 46
CRISTIAN POPIŞTEANU Vorsätze für den nahenden Zeitabschnitt 1974 52
RADU VASILE Das Jahr 1848 im habsburgischen Kaiserreich ..54
C. SĂVULESCU War der erste Kriegsphotoberichterstatter wahrlich Rumäne? 60
PAUL CERNOVODEANU Der Widerhall des madjarischen Kurutzen-Aufstandes in den Rumänischen Landen 62
VASILE ŞIMANDAN Interview mit dem Generaldirektor des Staatsarchivs, Gh. Titileanu. .67
TUDOR MATEESCU Der Hatischerif von Gülhane 70
PETRE NĂVODARU Karl von Clausewitz 73
GHEORGHE ZAHARIA Erinnerungen an das stürmische Jahr 1919 80
GELU URECHE. VALERIU BUDURU 1922-1928 Die extremen Rechtsorganisationen ..82

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import-Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.
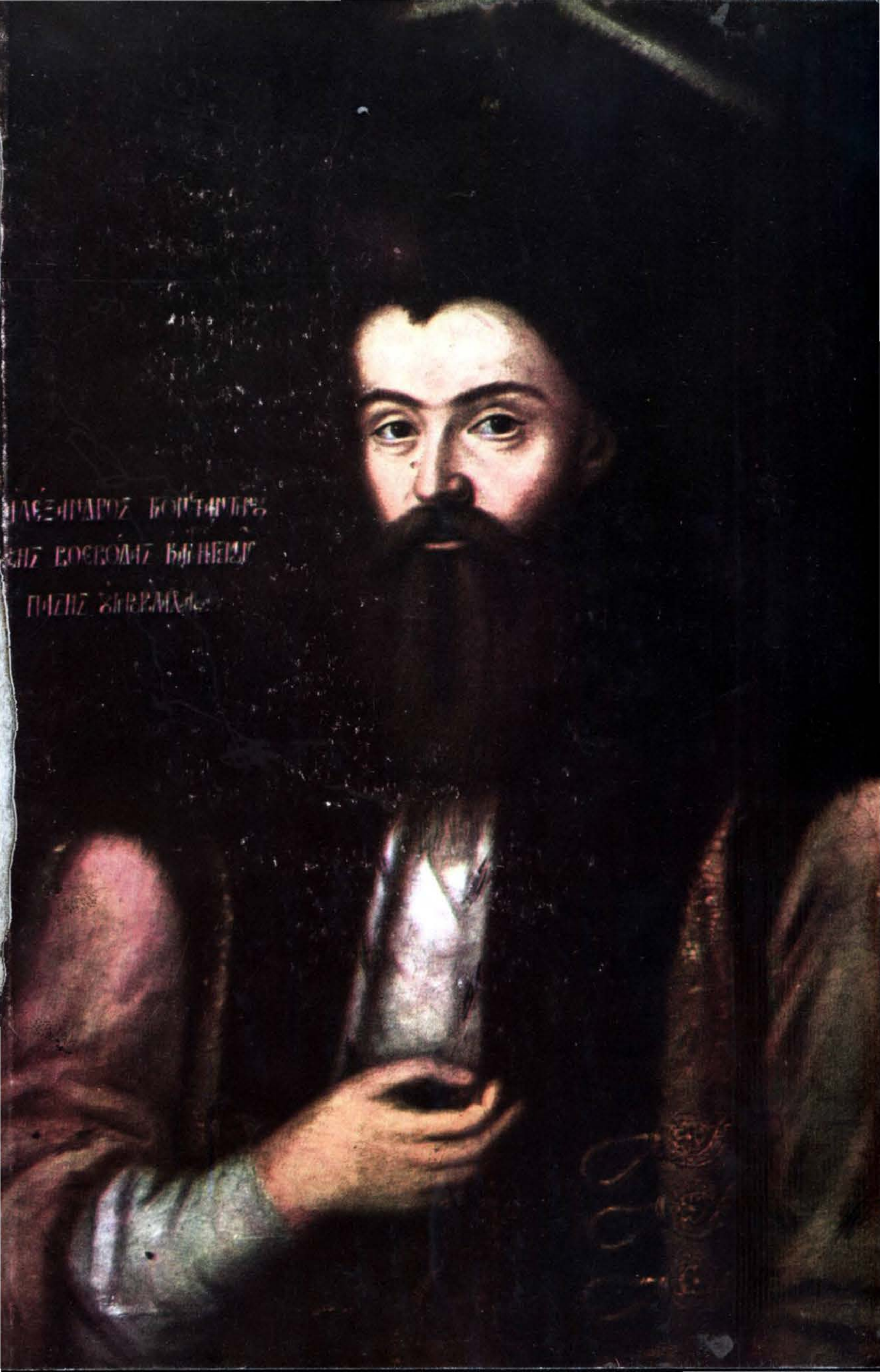
Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti